

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра церковної історії

Магістерська робота

Революція Гідності, як каталізатор екуменічного діалогу між Церквами
Володимирового хрещення

Виконав: студент 6-го курсу Юрій Ганущак

Науковий керівник: Олег Беген

кандидат історичних наук

Львів 2018

Зміст

Список скорочень.....	3
Вступ	4
Розділ I. Суспільно-політична ситуація в Україні напередодні та під час Революції Гідності	6
1. Суспільно-політична ситуація в Україні 2004-2015рр.....	6
2. Міжконфесійний діалог між Церквами Володимирівського хрещення до Революції Гідності	16
Розділ II. Спроба налагодження відносин між Церквами Володимирівського хрещення під час Революції Гідності.....	25
1. Діяльність Церков в контексті ВРЦіРО.....	25
2. Спільна пасторальна діяльність Церков в часі Революції Гідності	28
3. Екуменічна діяльність Церков через призму подій Революції Гідності.....	34
Розділ III. Дискусії про об'єднання Церков, як реакція на суспільно-політичну ситуацію в Україні 2013-2014рр.....	46
1. Дискусії про об'єднання православних Церков в Україні.....	46
2. Об'єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ(о) з УГКЦ ...	54
3. Перспективи подальшого екуменічного діалогу в Україні	60
Висновки	68
Список джерел і літератури	73
Додатки.....	94
Ілюстрації.....	102

Список скорочень:

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква.

УПЦ КП – Українська Православна Церква Київського Патріархату.

УАПЦ – Українська Автокефальна Православна Церква.

УАПЦ(о) – Українська Автокефальна Православна Церква (оновлена).

УПЦ МП – Українська Православна Церква Московського Патріархату.

ВРЦіРО – Всеукраїнська Рада Церков і Релігійних Організацій.

НПХЦУ – Нарада представників Християнських Церков України.

РПЦ – Російська Православна Церква.

РІСУ – Релігійна інформаційна служба України.

КМУ – Кабінет Міністрів України

ВРУ – Верховна Рада України

РФ – Російська Федерація

Вступ

Актуальність: «Історія – це фактично міст, який з'єднує минуле з сучасним і вказує шлях в майбутнє [...]» цей вислів Алана Невінза підкреслює універсальність історії. Революція Гідності не є лише історичною подією але також реальністю яка триває досі. Події 2013-2014 року дали поштовх до змін у свідомості українського народу. Безперечно, що суспільно-політичні переміни у часі Революції Гідності мали вплив і на Церкви в Україні. Зокрема, вони спільними зусиллями реагували на ситуацію, що відбувалася у країні. Революція Гідності не завершилася виключно в якихось часових рамках. Це процес, який триває досі та охоплює, як суспільство, так і Церкви. Аналізуючи зміни у суспільстві, можемо спостерігати, як переосмислюється екуменічна концепція Церков Володимирового хрещення.

Мета: комплексний критичний аналіз зміни екуменічної ситуації в контексті Революції Гідності.

У цій праці ставимо наступні завдання:

- проаналізувати офіційну позицію українських Церков стосовно діалогу з іншими християнськими конфесіями;
- описати політичне становище України в часі Євромайдану.
- проаналізувати діяльність ВРЦіРО;
- визначити міжконфесійні відносини в контексті суспільно-політичних змін в Україні;
- проаналізувати міжконфесійні діалоги між Церквами під час та після Революції Гідності 2013-2014рр.;
- визначити перспективи екуменічної ситуації в Україні.

Об'єкт дослідження: Українські Церкви (УГКЦ, УПЦ КП, УПЦ МП, УАПЦ).

Предмет дослідження: міжконфесійний діалог в Україні через призму аналізу документальної бази та аналітичної оцінки експертів.

Хронологічними рамками дослідження є період з 2004 по 2018рр. оскільки в цей час відбуваються дві важливі революції, в наслідок яких спостерігаємо

активний перехід українського суспільства від тоталітарного до демократичного устрою. По завершенні Революції Гідності відбувається активний екуменічний діалог між Церквами Володимирового хрещення, який триває до сьогодні.

У праці використано **методи:** комплексного аналізу, синтезу, компаративний, соціологічний, узагальнення та хронологічно-описовий. У праці також буде використаний методологічний принцип історизму.

Огляд джерел та літератури: Основними джерелами дослідження цієї проблематики є екуменічні документи українських Церков, в яких накреслюються шляхи пошуку порозуміння між ними. Проаналізовано документи ВРЦіРО стосовно суспільно-політичних ситуацій в Україні. Моніторинг засобів масової інформації щодо діалогу між Українськими Церквами: РІСУ, офіційні веб-сайти Церков, сайт ВРЦіРО. Береться до уваги оцінка експертів у питаннях міжцерковного діалогу та релігієзнавства, як Людмила Филипович, Катерина Щоткіна, Віктор Єленський та Андрій Юраш. Використано інтерв'ю ієрархів та церковних діячів українських Церков стосовно міжконфесійного діалогу: Блаженніший Любомир Гузар, Блаженніший Святослав Шевчук, патріарх Філарет, предстоятель УПЦ КП, Методій, предстоятель УАПЦ, архиєпископ Ігор Ісіченко, глава УАПЦ(о). Одним із джерел є документальний фільм *«Духовна варта. Священики на Майдані»*. До уваги також береться видання Національна академія наук України, Українська асоціація релігієзнавців, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка* за загальною редакцією Л. Филипович – О. Горкуші.

Структура роботи. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, ілюстрацій та додатків.

Розділ І.

Суспільно-політична ситуація в Україні напередодні та під час Революції Гідності

1. Суспільно-політична ситуація в Україні у 2004-2015рр.

Революція Гідності, що відбулася в Україні у 2013-2014рр. стала початком великих перемін у країні. Сучасні дослідники намагаються проаналізувати передумови та наслідки Революції Гідності. Безперечно, що суспільно-політична ситуація 2013-2014рр. має вагоме значення і у наш час. У цьому підрозділі нашим завданням буде проаналізувати історичний контекст Революції: суспільні настрої, передумови, події.

Із зміною покоління у незалежній Україні починає змінюватися свідомість суспільства. Ті, хто не знають часи тоталітарного режиму мислять по іншому, ніж ті котрі пам'ятають часи СРСР. Наприклад, коли порівняємо дві вікові групи віком від 15 до 24 років та від 50 до 59 років, ми можемо простежити, що цінності молоді є ближчі до цінностей європейських ровесників, а ніж до старших співвітчизників¹. Відтак для молодого покоління зміни у країні є пріоритетнішим, ніж безпека, яка є важлива для тих хто жив у державі, де панувала диктатура². Ярослав Грицак у своєму дослідженні *«Життя, смерть та інші неприємності»* вказує на те, що переосмислення цінностей у свідомості суспільства, що супроводжується зміною покоління стає рушієм до початку перемін у країні.

Першою спробою таких змін була Помаранчева Революція, що відбувалася у 2004р. Причиною протестів була фальсифікація результатів виборів Президента України (21 листопада 2004р.). Відтак 22 листопада люди вийшли на мітинг на майдан Незалежності у Києві. Тоді причиною революційних настроїв був процес переходу свідомості народу із тоталітаризму до громадянського суспільства, вважає історик Станіслав Кульчицький³. Ця

¹ Я.Грицак, *Життя, смерть та інші неприємності*, Київ: Грані-Т, 2011, 44.

² Так само, 43.

³ С. Кульчицький, *Українська революція 2004*, Київ:Генеза, 2005, с. 45-46.

подія була першою масштабною спробою українського народу вибору демократичного розвитку України. На жаль, через деякий час «помаранчева» влада зазнала невдачі. Не були зроблені суттєві реформи на які чекав український народ. Дослідження, які були проведенні після революції 2004р. вказували на те, що революційний настрій ще був присутній у свідомості людей, що очікували перемін, проте цей показник поступово знижувався⁴. Отож, які наслідки Помаранчевої революції для українського суспільства? Найперше – це право на свободний вибір народу⁵. Ще одним наслідком Помаранчевої Революції стало те, що український та російський народ розійшлися у поглядах щодо свого майбутнього, що матиме безпосередній вплив на подальші події в Україні⁶. І звісно це допомогло Україні зробити крок до утвердження своєї самостійності та відходу від впливу сусідньої країни. Революція дає початок змінам, після яких все, що було до цього вже не можна змінити⁷.

У 2010р. перемогу на президентських виборах отримав Віктор Янукович. Його політична програма та дії відрізнялися від очікувань народу. Політичний шлях нової влади був звернений до Росії. Якщо взяти до уваги шкалу цінностей *World Values Surney* (див.Додаток 1), яку наводить історик Ярослав Грицак у своїй праці «*Життя, смерть та інші неприємності*», ми можемо спостерігати, що від початку 90-х Україна та Росія мають різну траєкторію розвитку. Помаранчева революція суттєво вплинула на розходження у площині цінностей між державами⁸. Отож, як висновок можемо стверджувати, що політичну перспективу, яку вбачав Президент Віктор Янукович, відрізнялася від загальної думки українського народу.

Політична траєкторія України від 2010р. стрімко відійшла від демократичного шляху. Корупція у владі, недовіра до владних інституцій,

⁴ Я.Грицак, *Життя, смерть та інші неприємності*, с. 31.

⁵ Я.Грицак, «Що залишилося після помаранчевої революції ?» // сайт: *Українська правда*, 18 жовтня 2010, <<http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/18/559/>> (дата звернення 7.02.2018).

⁶ Так само.

⁷ Так само.

⁸ Я.Грицак, *Життя, смерть та інші неприємності*, с. 31.

різного роду суперечливі документи прийняті Верховною Радою України (далі ВРУ) – це ті чинники, які збурювали революційні настрої у суспільстві.

Порівняно з жовтнем 2012 року, кількість людей, які готові виходити на вулиці, зросла на 5% і значно зменшилась кількість тих, хто точно не збирається протестувати, — з 51 до 36%", - зазначала тоді аналітик фонду Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва Марія Золкіна⁹.

Це дослідження висвітлює стан суспільства напередодні Євромайдану, який став ще однією революцією, але того разу не політичною, а інтелектуальною, яка була так потрібна українському народові.

Подібно, після Помаранчевої революції і «біло-голубої» контрреволюції мав би прийти великий політичний компроміс. Але такий компроміс сам по собі вимагає ще однієї революції - на той раз не політичної, а інтелектуальної¹⁰.

Переломний момент для України відбувся 21 листопада 2013р. В цей день Кабінет Міністрів України (далі КМУ) прийняв рішення про припинення підготовки до асоціації України та Європейського Союзу (ЄС) (див. Додаток 2). Цей шлях був шансом України для впровадження необхідних реформ. Цього ж дня на Майдані Незалежності у Києві вийшло 1 500 людей на мітинг¹¹. Такі ж мітинги почали відбуватися по всій країні¹². У Львові першим, хто висловив свою позицію щодо події був Український Католицький Університет¹³. Молоде покоління, якому притаманне прагнення до змін, стало тим рушієм у новій революції.

Студенти вищих навчальних закладів (далі ВНЗ) виходили на протести по різних куточках України замість навчання в університетах. Згодом державні інституції, ректори ВНЗ, предстоятелі українських Церков також намагалися вплинути на ситуацію в Україні. 24 листопада відбувся мітинг, який налічував

⁹ Євромайдан. Народження. // сайт: Українська правда, 21 листопада 2014, <<http://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/21nov/>> (дата звернення 3.03.2016).

¹⁰ Я.Грицак, «Що залишилося після помаранчевої революції?».

¹¹ А. Мухарський, *Майдан (Р)еволюція Духу*, Київ: Наш формат, 2014, с. 12.

¹² Так само.

¹³ Національна академія наук України – Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди – Українська асоціація релігієзнавців – Асоціація Духовне відродження *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка* / за загальною редакцією Л. Филипович – О. Горкуші, Київ: Самміт-Книга 2015, 16.

близько 100 000 людей¹⁴. В цей день відбулися сутички із правоохоронними органами біля КМУ, що було першим протистоянням між народом та владою. На 29 листопада було призначено саміт України та ЄС, де мало відбутися підписання бажаної асоціації.

Представники Українських Церков висловлювали свою позицію щодо суспільно-політичної ситуації в Україні. Відтак 22 листопада 2013р. закликав уряд до продовження євроінтеграційного процесу¹⁵. У цей час Блаженніший Святослав Шевчук, Глава та Отець Української Греко-Католицької Церкви (далі УГКЦ) перебував у Римі з нагоди 50-річчя перенесення мощей св. Йосафата до базиліки св. Петра, де висловив свою підтримку та солідарність із учасниками Євромайдану¹⁶. Патріарх Філарет Денисенко, предстоятель Українською Православної Церкви Київського Патріархату (далі УПЦ КП), також висловив свою підтримку євроінтеграційному курсу України 25 листопада 2013р «Ми сподіваємося, що в найближчі дні будуть і з українського, і з європейського боку прийняті мудрі, правильні рішення, які відповідають спільним інтересам України та Європи»¹⁷. Також свою підтримку початку цих подій висловив Митрополит Львівський Української Православної Автокефальної Церкви (далі УАПЦ) Макарій Мелетич¹⁸. Ректор Ужгородської української богословської академії УПЦ МП ім. свв. Кирила і Мефодія та Карпатського університету ім. Августина Волошина професор, Архимандрит Віктор Бедь у своєму зверненні закликав народ до самообілізації на користь євроінтеграційного процесу, а також «протистоянню антиукраїнській політиці

¹⁴ А. Мухарський, *Майдан (Р)еволюція Духу*, Київ: Наш формат, 2014, с. 13.

¹⁵ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 15.

¹⁶ Глава УГКЦ висловив солідарність із учасниками євромайданів //сайт: УГКЦ, 24 листопада 2013, <http://news.ugcc.ua/news/glava_ugkts_visloviv_sol%D1%96darn%D1%96st_z_uchasnikami_ievromajdan%D1%96_ta_zaklikav_ne_dopustiti_do_prolittya_zhodnoi_krapl%D1%96_krov%D1%96_68270.html> (дата звернення 08.02.2018).

¹⁷ Заява патріарха Філарета з приводу громадянський виступів на підтримку євроінтеграції України//сайт: УПЦ КП, 25 листопада 2013, <<http://www.cerkva.info/uk/publications/articles/4184-zajava-euro.html>> (дата звернення 08.02.2018).

¹⁸ Митрополит УАПЦ благословив Євромайдан//сайт: Релігія в Україні, 2 грудня 2013, <http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/24137-mitropolit-uapc-poblagosloviv-yevromajdan.html> (дата звернення 08.02.2018).

неукраїнської влади в Україні».¹⁹ Після такого звернення він був змушений покинути УПЦ МП та був прийнятий та висвячений на єпископа Карпатської єпархії УАПЦ, у червні 2015р.²⁰

Отож, від самих початків Євромайдану більшість українських Церков висловили свою підтримку народу, який прагнув змін у країні.

У день 29 листопада 2013р. у Вільнюсі відбувся саміт Східного партнерства, де Віктор Янукович не підписав асоціації України із ЄС²¹. Ввечері у Києві відбувся мітинг опозиції. Хоча на цей час змінити зовнішньополітичну ситуацію було не можливо, проте для українців ця подія означала, що потрібно починати діяти.

У ніч на 30 листопада силами внутрішній військ було розігнано мирний мітинг громадян. Налякані протестувальники знайшли притулок у Михайлівському монастирі неподалік майдану Незалежності²². Відтак наступного дня в багатьох містах України відбувалися мітинги проти свавілля міліція та влади. Євромайдан перейшов на інший рівень. Це вже не був просто мітинг на підтримку асоціації, це вже був протест за початок перемін в Україні. Від цього часу можна вважати Євромайдан став Революцією Гідності. Силовий розгін мирного Майдану показав абсурдність дій влади та її некомпетентність, а також критичність політичної ситуації в державі. Ще до цього часу у суспільстві була присутня пам'ять про події у Врадіївці²³. «Я би хотів сказати, що сьогодні є велика недовіра до правоохоронних органів. Це почалося ще з Врадіївки і з інших випадків, коли мали охороняти людей – почали з них знущатися»²⁴.

¹⁹ Релігійні вузи на підтримку Євромайдану//сайт: Credo, 27 листопада 2013, < <http://www.credo-ua.org/2013/11/106217>> (дата звернення 23.03.2016).

²⁰ В УАПЦ вирішено утворити 2 єпархії на Закарпатті//сайт: Офіційний сайт Львівської Єпархія УАПЦ, <[http://uaos.lviv.ua/index.php?id=28&tx_ttnews\[tt_news\]=141&cHash=1e146482151db2654ded8b4eb3d946c9](http://uaos.lviv.ua/index.php?id=28&tx_ttnews[tt_news]=141&cHash=1e146482151db2654ded8b4eb3d946c9)> (дата звернення 23.03.2016).

²¹ А. Мухарський, *Майдан (Р)еволюція Духу*, Київ: Наш формат, 2014, с. 13.

²² Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 15.

²³ Протести у Врадіївці (Миколаївська область) тривали з 30 червня 2013 року до 3 липня 2013 року, і були викликані груповим згвалтуванням та замахом на вбивство жителя селища Врадіївки Ірини Крашкової, двома офіцерами міліції Дмитром Поліщуком та Євгеном Дрижаком.

²⁴ Блаженніший Святослав (Шевчук), «Інтерв'ю від 26 січня 2014» / ефір 5 канал.

У неділю 1 грудня на майдані Незалежності у Києві відбувся мільйонний мітинг. Зі сцени своїм пасторським словом звернувся Блаженніший Любомир Гузар, у якому закликав людей не боятися та діяти згідно совісті²⁵. На цей час було проведено опитування яке показало наступні результати:

Серед мотивів, які спонукали людей вийти на Майдан, понад 70% назвали жорстоке побиття мітингувальників в ніч на 30 листопада і репресії влади. Водночас понад 50% вказали відмову Президента Віктора Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Третю позицію серед мотивів вийти на Майдан – 39% – посіли прагнення змінити владу в країні²⁶.

Події які відбувалися в Україні не залишили байдужими представників Церков. Відтак 2 грудня 2013р. із засудом застосування сили проти мирних громадян зі сторони влади, звернулися єпископати УПЦ у США та УПЦ у Канаді²⁷. Ситуація в Україні не залишила байдужим і представників інших Церков поза межею України. До народу звернувся Вселенський Патріарх Варфоломій 5 грудня 2013р²⁸. Для українського суспільства це був початок другого шансу після Помаранчевої революції для запровадження змін в Україні.

Попри всю напруженість ситуації в Україні, Президент не намагався розв'язати конфлікт, а навпаки сприяв його розвитку. В день 6 грудня 2013р. Віктор Янукович підписав угоду із Росією про зобов'язання вступити у Митний союз, що протиставлявся ЄС²⁹. Не зважаючи на всі обіцянки міжнародним представникам і предстоятелям Церков, влада розпочала спроби повторного розгону Майдану в ніч на 11 грудня. Цього ж дня із засудом щодо застосування сили звернувся патріарх УПЦ КП Філарет³⁰. Конференція римо-католицьких єпископів також засудили спроби розгону Майдану³¹.

²⁵ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 15.

²⁶ Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що?, «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» - Київський міжнародний інститут соціології//сайт: Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 8 грудня 2013, <<http://www.dif.org.ua/ua/events/gvkrIlgkaeths.htm>> (дата звернення 5.03.2016). (Див. Додаток 3).

²⁷ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 16.

²⁸ Так само.

²⁹ А. Мухарський, *Майдан (Р)еволюція Духу*, Київ: Наш формат, 2014, с. 14.

³⁰ Заява патріарха Київського і всієї Руси-України//сайт: УПЦ КП, 11 грудня 2013, <<http://www.cerkva.info/uk/news/patriarkh/4234-zajava-11-12-13.html>> (дата звернення 13.02.2018).

³¹ Римо-Католицькі єпископи рішуче засудили спроби розгону Майдану//сайт: РІСУ, 11 грудня 2013, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/54592/> (дата звернення 13.02.2018).

Надалі ситуація в Україні залишалася напруженою. Почалися переслідування найактивніший представників Революції. З'являлася інформація про зникнення та побиття людей. Попри будь які старання з обох сторін, конфлікт набував дедалі більшого напруження.

Переломний період у цій Революції відбувся у середині січня 2014р. Декілька подій цього часу змінило хід історії Революції Гідності. Насамперед владна політика була зосереджена на тому, щоб залякати суспільство, а також найбільш авторитетні інституції – Церкви. В день 11 січня 2014р. відбувся Загальноукраїнський форум Євромайданів у трапезній Свято-Дмитрівського храму УАЦП. Під час реєстрації делегатів на храм напали так звані «тітушки»³², озброєні газовими балончиками. Цього ж дня у храмі вимкнули світло, мотивуючи це аварією на лінії. Наступного дня було повідомлення про «замінування» храму. Інформацію про це парафіянам до відома доніс заступник начальника слідчого відділу Ленінського району Харкова і особисто прийшов до храму аби евакуювати людей³³.

Дня 13 січня 2013р. Глава та Отець УГКЦ Блаженніший Святослав оприлюднив лист, який направило Міністерство культури України про можливе припинення діяльності УГКЦ у зв'язку з тим, що священики Церкви беруть участь у Майдані (див. Додаток 5). Патріарх наголосив на тому, що «Церква завжди була вірною і такою залишиться і на майбутнє, незважаючи на всі погрози³⁴». Влада всіма силами намагалися вплинути на ситуацію у суспільстві через залякування Церков, які найбільше видавали своїх звернень стосовно подій в Україні, тим самим опікуючись за своїх вірних.

На 16 січня 2014р. було призначено засідання ВРУЮ де було прийнято декілька законів, які обмежували права та свободу громадян (Див. Додаток 4). Прийнятті закони перечили Конституційним нормам та наближували Україну

³² Тітушки – молоді хлопці, займаються бойовими видами спорту, які за гроші виконують різні «замовлення» влади: розгін «Майдану», переслідування активістів, охорона об'єктів і т.д. Термін походить від спортсмена з Білої Церкви Вадима Тітушка, який напав на журналістів у Києві 18 травня 2013р.

³³ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 329.

³⁴ Громадське телебачення (продюсер), *прес-конференція голови УГКЦ Святослава (Шевчука)*, 13 січня 2014, <<https://www.youtube.com/watch?v=pyglfSaSOSc>> (дата звернення 14.02.2018).

до авторитарного режиму. У соціальних мережах розповсюджувалася інформація про проведення народного віче на 19 січня 2014р. Суспільство очікувало правильних рішень від опозиції та початку активних дій. Напружена ситуація в Україні досягла свого піку. На свято Богоявлення, Революція Гідності перейшла від мирного протесту до силового протистояння. Радикально налаштовані люди, що зібралися на недільне віче, вирушили до ВРУ. Проте сили правоохоронних органів застосували водомети проти громадян у мінусову температуру, що суперечить всім існуючим правилам³⁵.

На день Соборності України 22 січня 2014р. на вулиці Грушевського, де відбувалися сутички між протестувальниками та внутрішніми військами, з'явилися перші жертви Революції Гідності. У цей час на молебні за Україну єпископ Чорнобильський та Вишгородський та наставник Києво-Печерської лаври Павло Лебідь, виголосив «проповідь», де він порівняв Віктора Януковича із Симоном Киринейським, який допомагає нести хрест Христу і УПЦ МП є разом із ним.³⁶ Священик УПЦ МП Віктор Мартиненко на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook різко висловився в адресу владики, де закликав не говорити від імені Церкви і така проповідь зумовлена лише спільними фінансовими інтересами.³⁷ Звісно, що за таку реакцію священик відповідав перед церковною владою. Революція Гідності охоплювала тепер всю країну. Багато тих, хто намагався стояти осторонь цих подій змушений був зробити свій вибір та переосмислити всю ситуацію, яка відбувалася в Україні.

Найкривавіші події революції відбулися 18-21 лютого 2014р., коли мирна хода громадян до ВРУ переросла у відкрите протистояння із силовиками та «тітушками»³⁸. Тих, хто загинув у цій Революції називали «Небесною сотнею». Станом на 9 квітня 2014р. вона налічувала 105 чоловік, 1737 людей звернулося за медичною допомогою³⁹. У Михайлівському соборі УПЦ КП організували прихисток для потребуючих, госпіталь для постраждалих, а загиблих

³⁵ Л. Филипович – О. Горкуш , *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 17.

³⁶ Так само, с. 429.

³⁷ Так само, с. 434-435.

³⁸ Л. Филипович – О. Горкуш , *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 19.

³⁹ Так само.

відспівували на території храму⁴⁰. Священики всіх конфесій збиралися на Майдані для допомоги постраждалим та духовного супроводу людей. Предстоятелі Церков зверталися до влади із закликом припинити кровопролиття.

22 лютого 2014р. Віктор Янукович втік із країни до Російської Федерації (далі РФ)⁴¹. В цей день було призначено ВРУ позачергові вибори президента України на 25 травня 2014р.

На жаль на цьому суспільно-політична ситуація в Україні не змінилася на краще. 20 лютого 2014р. на територію Кримського півострову вступили російські війська без розпізнавальних знаків⁴². Головною їхньою метою було «допомогти» у проведенні референдуму про приєднання півострова до РФ. Цей «референдум» відбувся 16 березня, а вже 18 березня РФ прийняла рішення про приєднання Криму до складу своєї території.

В цей час на території Донецької та Луганської областей ситуація виявилася доволі напруженою. Відтак 1 березня 2014р. під Донецькою обласною радою відбувся мітинг, на якому зібралися близько 10-15 тис. чоловік. Під час цього мітингу над будівлею адміністрації було піднято прапор РФ⁴³. Під тиском демонстрантів обласна та міська адміністрації проголосували про проведення референдуму, щодо статусу області у складі України. Вже 5 березня проросійські мітингувальники захопили адміністративні будівлі Донецька. Подібна ситуація відбувалася і у Луганську. 10 квітня 2014р. було проголошено в обох областях про проведення референдуму за незалежність від України на 11 травня. Під тиском озброєних військових без розпізнавальних знаків та без спостерігачів із закордону, регіони «відокремилися» від території України. З цього часу на територію областей масово завозилася зброя із РФ та

⁴⁰ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 19.

⁴¹ А. Мухарський, *Майдан (Р)еволюція Духу*, Київ: Наш формат, 2014, с. 22.

⁴² Роковини путінського аншлюсу Криму: як це було ??? сайт: Еспресо, 16 березня 2015, <https://espreso.tv/article/2015/03/16/rokovyny_putinskoho_anshlyusu_krymu_yak_ce_bulo> (дата звернення 14.02.2018).

⁴³ В Донецке над зданием областной администрации подняли российский флаг// сайт: Новая газета, 1 березня 2014, <<https://www.novayagazeta.ru/news/2014/03/01/97380-v-donetske-nad-zdaniem-oblastnoy-administratsii-podnyali-rossiyskiy-flag>> (дата звернення 17.02.2018).

тисячі військових та добровольців. В Україні оголосили Антитерористичну операцію, яка офіційно була розпочата 14 квітня 2014р. та триває досі⁴⁴.

Підсумовуючи підрозділ, сміливо можна стверджувати, що за час незалежності України у суспільстві змінилося ціле покоління. Молоде покоління ментально є ближчим до своїх ровесників європейців, ніж до прихильників «русского мира». Найважливішими подіями безперечно були дві українські революції: 2004р. та 2013-2014рр. Ці події дали поштовх до важливих суспільно-політичних перемін. Перша революція сприяла розумінню українському народові, що ми маємо право зробити вільний вибір. Євромайдан – це вже вибір суспільства на користь ментально ближчої Європи. Беззаконня влади лише підсилило бажання суспільства розпочати процеси перемін в Україні. Українські Церкви не змогли залишатися осторонь цих політичних подій. Починаючи від реакцій з боку архиєреїв та предстоятелів Церков та завершуючи духовним супроводом людей на Майдані священиками різних конфесій, Церкви Володимирового хрещення безперечно були великою підтримкою суспільства на шляху до змін. Революція Гідності змусила Церкву перейти із двовимірних стосунків Церква – влади, які були притаманні ще від початків християнства, до трьохвимірних Церква – суспільство – влада⁴⁵. Такий висновок зробив архимандрит Російської Православної Церкви (далі РПЦ) Кирило Говорун. Отож, Революція 2013-2014рр. розпочала нелегкий, довготривалий та незворотній процес перемінам у суспільстві. Ще важче для Революції, як і взагалі для українського суспільства протиставляється непростий ворог, як РФ, яка всілякими зусиллями намагається зупинити важливі для держави реформи.

⁴⁴ Указ виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України від 14.04.2014 № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року „Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України“//сайт: Офіційний портал Верховної Ради України, 14 квітня 2014, <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>> (дата звернення 17.02.2018).

⁴⁵ Кирило Говорун, «Український Майдан, який зібрався «заради Європи», переріс саму Європу та її політиків»// Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 28.

2. Міжконфесійний діалог між Церквами Володимирового хрещення до Революції Гідності

В Україні ми можемо спостерігати унікальну конфесійну ситуацію. Із хрещенням Київської Русі, князем Володимиром, засновується Київська митрополія. Із плином часу починаються непорозуміння між різними центрами однієї митрополії. Відтак протягом століть відбувається поділ у середині Київської Церкви. Сьогодні ми маємо чотири Церкви на території сучасної України, які є наступниками Київської митрополії: УГКЦ, УПЦ КП, УАПЦ, УПЦ МП (див. Додаток 6). Нашим завданням у цьому підрозділі є проаналізувати міжконфесійні відносини між ними в історичному контексті незалежної України.

Насамперед слід зазначити, що деякі Церкви Володимирового хрещення виникли із набуттям Україною незалежності. Численні собори Церков ставили собі за мету усвідомити свою власну ідентичність та висвітлити позицію стосовно інших суб'єктів Володимирового хрещення. Напрацювання соборів та синодів були опубліковані у документах Церков, які потрібно проаналізувати.

Українська Православна Церква Київського Патріархату з 1 по 3 листопада 1991 року проголосила про повернення Київської митрополії до часу 1685 року, коли єпископ Луцький Гедеон підпорядкував Київську митрополію Московському патріарху. Відтак Київський патріархат проголошує себе правонаступником Київської Митрополії, що не була з'єдинена із Римом⁴⁶. Цей факт є важливим для подальшого розуміння екуменічної концепції Церкви. У деяких пунктах *Декларації Архієрейського Собору УПЦ КП*, що є офіційним документом Церкви, є наведена позиція щодо представників інших православних конфесій в Україні. Відтак, у цьому документі йдеться про те, що УПЦ МП є частиною Київської митрополії, яка відкололася та приєдналася до Московського патріарха посилаючись на вищезгаданий факт 1685р. УПЦ КП не визнає соборів та синодів що скликаються УПЦ МП, оскільки вважає, що ця

⁴⁶ Історичні передумови створення УПЦ КП, *Історико-канонічна Декларація Архієрейського Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату*//сайт УПЦ КП, <<http://www.cerkva.info/uk/icd/204-declaracia-6-1.html>> (дата звернення 28.02.2018).

Церква не може називатися «українською», бо є частиною Російської Православної Церкви і не є Помісною. Також деякі пункти у вищезгаданому документі УПЦ КП трактують УАПЦ, як знаряддя боротьби з внутрішніми та зовнішніми силами⁴⁷. УПЦ КП закликає УАПЦ до об'єднання у Єдину Помісну Православну Церкву під проводом Київського Патріарха. У документах Київського Патріархату ми не знаходимо офіційної позиції відносно УГКЦ. Проте, патріарх Філарет в одному з інтерв'ю виданню «Коментарії», говорить наступне:

Греко-католицька церква виникла через те, що Україна знаходилася під католицькою Польщею. Частина тодішнього єпископату, щоб мати рівні права з римськими єпископами, пожертвували православ'ям і підпорядкувалися Риму. Та коли Україна стала державою, головна причина, через яку греко-католики трималися Риму, відпала. Коли вся українська церква стане автокефальною, об'єднається в одну Помісну православну церкву і буде визнана іншими православними церквами, - тоді, можливо, УГКЦ погодиться на об'єднання⁴⁸.

Підсумовуючи позицію УПЦ КП стосовно інших Церков Володимирового хрещення можемо зазначити те, що обговорення екуменічних питань УПЦ КП зводяться до об'єднання всіх українських Церков в Єдину Православну Помісну Церкву під проводом Київського патріарха, як наступника Київської митрополії.

Українська Автокефальна Православна Церква в особі єпископа Мукачівського та Карпатського Віктора Бедя видає 14 травня (наступного дня після Архиєрейського собору УПЦ КП) «Коротку репліку щодо Звернення Архиєрейського собору УПЦ КП від 13 травня 2016р.», де в частині «історичної та канонічної спадковості»⁴⁹ висвітлює свою екуменічну концепцію. У цій репліці підкреслено, що історія УАПЦ починається від часів апостола Андрія, через відродження 1920 р. і до сьогодні. УПЦ КП є новоствореною Церквою у

⁴⁷ Історичні передумови створення УПЦ КП, *Історико-канонічна Декларація Архиєрейського Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату*//сайт УПЦ КП, <<http://www.cerkva.info/uk/icd/204-declaracia-6-1.html>> (дата звернення 28.02.2018).

⁴⁸ Патріарх Філарет, *Київський Патріархат зростає, незважаючи на спротив*//сайт: УПЦ КП, 17 березня 2011, <<http://www.cerkva.info/uk/intervju/1399-patr-int-kommentarii.html>> (дата звернення 28.02.2018).

⁴⁹ Віктор, Бедь, *Коротка репліка щодо Звернення Архиєрейського собору УПЦ КП від 13 травня 2016р. в частині історичної та канонічної спадковості*//сайт: УАПЦ, 14 травня 2016, <<http://church.net.ua/detalno/uapc/korotka-replika-shchodo-zvernennja-arkhijereiskogo-soboru-upc-kp-vid-13-travnja-2016-roku-v-chastini-istorichnoji-ta-kanonichnoji-spadkovosti.html>> (дата звернення 28.02.2018).

1992р., а відтак УАПЦ немає спільності із УПЦ КП. Проте тут зазначається, що УПЦ КП є офіційною та канонічною Церквою на території України. Натомість УПЦ МП – це структурний підрозділ Російської Православної Церкви з 1921р⁵⁰. Також єпископ закликає Церкви бути правдивими і відтак можна буде говорити про Помісну Православну Церкву. УАПЦ з УГКЦ не веде ніяких діалогів, що і зазначається у зверненні патріархії УАПЦ стосовно єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ(о) та УГКЦ⁵¹.

УПЦ МП у питаннях єкуменізму керується Документом *«Основні принципи ставлення Руської Православної Церкви до інослав'я»* ухваленим Ювілейним Архієрейським Собором Руської Православної Церкви 2000 року⁵². де зазначається, що діалог із іншими Церквами не означає їхнього визнання, оскільки Православна Церква є єдиною, апостольською та соборною.

УГКЦ щодо єкуменічного діалогу видала документи *«Єкуменічна концепція Української Греко-Католицької Церкви»*⁵³ та документ *«Концепція єкуменічної позиції»*. В цих документах Церква ставить перед собою дві єкуменічні мети:

- а) *на міжцерковному рівні* — утверджувати власну ідентичність як Східної Католицької Церкви, розкривати багатства східної традиції для християн латинського обряду й бути одним із репрезентантів католицизму на православному Сході;
- б) *на українському рівні* — плекати стосунки з Церквами київської традиції на основі відродження спільної спадщини київського християнства, взаємного прощення та примирення, спільної євангелізаційної праці, збереження релігійно-культурної ідентичності як в Україні, так і діаспорі⁵⁴.

Щодо своєї ідентичності УГКЦ звертається до часів Володимира, де ще не було розколу 1054 року. Тому Київська Церква була у сопричасті, як з Римом, так із іншими Церквами. Собор у 1596 році підтвердив сопричастя із

⁵⁰ Віктор, Бедь, Коротка репліка щодо Звернення Архієрейського собору УПЦ КП від 13 травня 2016р. в частині історичної та канонічної спадковості//сайт: УАПЦ, 14 травня 2016, <<http://church.net.ua/detalno/uapc/korotka-replika-shchodo-zvernennja-arkhijereiskogo-soboru-upc-kp-vid-13-travnja-2016-roku-v-chastini-istorichnoji-ta-kanonichnoji-spadkovosti.html>> (дата звернення 28.02.2018)..

⁵¹ Звернення патріархії УАПЦ стосовно єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ(о) із УГКЦ//сайт: УАПЦ, 16.05.2016, <<http://church.net.ua/detalno/uapc/zvernennja-patriarkhiji-uapc-z-privodu-situaciji-jaka-vinikla-vnaslidok-jednannja-kharkivsko-poltavskoj-jeparkhiji-uapc-o-iz-ugkc.html>> (дата звернення 28.02.2018).

⁵² Ювілейний Архієрейський Собор Руської Православної Церкви, Основні принципи ставлення Руської Православної Церкви до інослав'я, серпень 2000//сайт: УПЦ, <<http://orthodox.org.ua/article/osnovn%D1%96-printsipi-stavlennja-rusko-pravoslavno-tserkvi-donoslavya>> (дата звернення 28.02.2018).

⁵³ Синод єпископів УГКЦ, *«Єкуменічна концепція Української Греко-Католицької Церкви»*//Львів: Колесо, 2016.

⁵⁴ Синод єпископів УГКЦ, *«Концепція єкуменічної позиції УГКЦ»*//Людина і Світ, липень 2007.с. 36-42.

Римом, тим самим УГКЦ є правонаступницею Київської Митрополії у сопричасті з Римом⁵⁵.

Проаналізувавши всі вищеподані документи ми можемо зрозуміти, які офіційні відносини будуються між Церквами. Проте, не лише документи визначають реальний стан екуменічного діалогу в Україні. Численні виклики у контексті суспільно-політичної ситуації в державі є також критерієм спільної діяльності Українських Церков. Ще одним нашим завданням є проаналізувати, як спільними зусиллями Церкви намагаються вплинути на події які відбуваються в Україні.

В основному екуменічний діалог між Церквами Володимирового хрещення відбувається у контексті різних об'єднань. Наведемо декілька таких прикладів. Першим таким об'єднанням стало заснування у 1991 р. Українського біблійного товариства⁵⁶. Метою товариства є спільний міжконфесійний переклад Святого Письма на українську мову та його поширення.

Ще одним таким об'єднанням стало заснування «Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій» (далі ВРЦіРО). Мета цієї організації є духовне відродження України, координація міжцерковного діалогу та розробка проектів з питань державно-релігійних відносин⁵⁷. Рада була заснована у грудні 1996 р. Сюди належать всі Церкви Володимирового хрещення, також протестантські Церкви та представники іудаїзму та ісламу (разом 18 церков та релігійних організацій). У сукупності всі члени Ради охоплюють 95% релігійної мережі⁵⁸. Наведемо декілька документів, що були прийняті Радою. Одне з найперших звернень, яке віднаходимо на офіційному ресурсі ВРЦіРО, стосується етики змісту рекламної продукції в Україні, а саме, що потрібно на законодавчому рівні обмежити пропаганду алкогольних та тютюнових виробів, обмежити

⁵⁵ Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2012, №307.

⁵⁶ Олег Кисельов, *Екуменічна ситуація в Україні у контексті Центральної та Східної Європи*//сайт: РІСУ, 19 вересня 2006, <https://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/12060/> (дата звернення 28.02.2018).

⁵⁷ Інформація про ВРЦіРО//сайт: ВРЦіРО, 23 липня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/council>> (дата звернення 28.02.2018).

⁵⁸ Так само

вживання алкогольних напоїв у громадських місцях⁵⁹. Інший документ приймався у контексті мовного питання, яке завжди є актуальним в Україні. 23 липня 2006р. вийшло звернення до українського народу підписане всіма представниками Володимирового хрещення, окрім УАПЦ (причина відсутність предстоятеля Церкви на засіданні Ради), щодо функціонування мов та загроз сепаратизму⁶⁰. У документі наголошується на те, що українська мова є державною і це закріплено Конституцією України. Щодо інших мов, то потрібно сприяти їхньому розвитку але мова повинна об'єднувати, а не роз'єднувати. Ще один документ був підтриманий одногосно ВРЦіРО у 2007р. 15 травня вийшла декларація, щодо негативного ставлення до явища гомосексуалізму та спроб легалізації одностатевих шлюбів⁶¹. Перших 8 пунктів документу стосується спільного вчення для всіх релігій стосовно даного питання. Наступний пункт виступає проти дискримінації таких осіб, проте і застерігає від законодавчого закріплення такої норми статевого життя. Цей документ адресований як представникам влади, тобто законодавцям, так і до українського народу. ВРЦіРО часто звертала свою увагу до різноманітних проблем, які турбували суспільство: висока смертність на дорогах (19 жовтня 2009⁶²), проблема лихослів'я (28 квітня 2010⁶³), захист дітей-сиріт (3 жовтня 2012⁶⁴) та інші звернення до представників влади у різних сферах. Рада реагує

⁵⁹ Звернення ВРЦіРО щодо морально-етичного змісту рекламної продукції в Україні, 24 червня 2005//сайт:ВРЦіРО, 25 червня 2005, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/18-zvernennya-vrciro-shchodo-moralno-etychnogo-zmistu-reklamnoyi-produkciyi-v-ukrayini>> (дата звернення 6.10.2016).

⁶⁰ Звернення ВРЦіРО щодо функціонування мов та загроз сепаратизму, 23 липня 2006//сайт: ВРЦіРО, 24 липня 2006, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/175-zvernennya-shchodo-funkcionuvannya-mov-ta-zagroz-separatyizmu>> (дата звернення 6.10.2016).

⁶¹ Декларація ВРЦіРО щодо негативного ставлення до явища гомосексуалізму та спроб легалізації одностатевих шлюбів, 15 травня 2007//сайт:ВРЦіРО, 15 травня 2007, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/49-deklaraciya-vrciro-pro-negatyvne-stavlennya-do-yavyshcha-gomoseksualizmu-ta-tak-zvanyh-odnostatevyh-shlyubiv>> (дата звернення 6.10.2016).

⁶² Звернення ВРЦіРО щодо забезпечення дорожнього руху, 19 жовтня 2009//сайт:ВРЦіРО, 11 листопада 2009, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/102-zvernennya-vseukrayinskoyi-rady-cerkov-i-religiynyh-organizacij-shchodo-ubezpechennya-dorozhnogo-ruhu>> (дата звернення 6.10.2016).

⁶³ Звернення ВРЦіРО про потребу протидії лихослів'ю, 28.04.2010//сайт:ВРЦіРО, 29 квітня 2010, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/128-zvernennya-vseukrayinskoyi-rady-cerkov-i-religiynyh-organizacij-pro-potrebu-protydiyi-lyhoslivyu>> (дата звернення 6.10.2016).

⁶⁴ Звернення ВРЦіРО щодо захисту та піклування про дітей-сиріт, 3 жовтня 2012//сайт:ВРЦіРО, 14 жовтня 2012, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/184-zvernennya-vrciro-shchodo-zahystu-i-pikluvannya-pro-ditey-syrit>> (дата звернення 6.10.2016).

на виклики, що виникають перед суспільством та звертається, як до представників влади, так і до українського народу.

У 2003р. була заснована Нарада представників Християнських Церков України (далі – НПХЦУ), яка вже є більш екуменічно виражена⁶⁵. До НПХЦУ належать 9 християнських Церков, проте серед представників Володимирового хрещення до Ради не входить УАПЦ. Одним із головних завдань є поширення діалогу між християнами у відродженні християнської моралі у суспільстві та сприяння міжконфесійному взаємопорозумінню⁶⁶. Нарада прийняла декілька документів, де звертається до представників влади та українського суспільства перед сучасними викликами. Одним із таких документів є декларація про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму⁶⁷. Відтак із 2005р. в Україні почали з'являтися місцеві ради Церков, які стали консультативно-дорадчими органами при міських радах⁶⁸.

Як можемо зазначити всі без винятку Церкви готові до діалогу, особливо, коли йдеться про захист Євангельських засад. Проте не лише діалог між Церквами у сфері моральних питань був предметом міжконфесійного діалогу. Головним питанням для більшості Церков Володимирового хрещення є можливість поєднання та відродження колись Єдиної Київської митрополії, а також, яка модель вирішення цієї проблеми. Президент України Віктор Ющенко (2005-2010рр.) закликав Церкви до єднання, вважаючи, що одна віра зможе поєднати націю⁶⁹. У грудні 2009р. УАПЦ провела всій Архиєрейський собор, де прийняла документ, щодо питання єднання православних Церков в Україні⁷⁰. У цьому документі УАПЦ заохочує до об'єднання всі православні гілки Володимирового хрещення, оминаючи згадку про УГКЦ. Патріарх

⁶⁵ Нарада представників християнських Церков України//сайт:РІСУ, 10 грудня 2009, <https://risu.org.ua/ua/index/reference/major_religions/33310/> (дата звернення 28.02.2018).

⁶⁶ Так само.

⁶⁷ Декларація християнських Церков України «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його пропагування у суспільстві та спроби легалізації так званих одностатевих шлюбів»//сайт: ІРС, 18 червня 2010, <<http://www.irs.in.ua/index.php>> (дата звернення 7.03.2018).

⁶⁸ Олег Кисельов, *Екуменічна ситуація в Україні у контексті Центральної та Східної Європи*.

⁶⁹ Віктор Ющенко вважає, що нація повинна бути об'єднана вірою//сайт:Релігійно-інформаційної служби України, 1 грудня 2009, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/106/> (дата звернення 7.03.2018).

⁷⁰ Заява Архиєрейського собору УАПЦ щодо між'юрисдикційного діалогу в Україні//сайт:РІСУ, 11 грудня 2009, <http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/uaoc_doc/33325/> (дата звернення 7.03.2018).

Константинополя повинен бути цим гарантом відновлення сопричастя між Церквами. В день 23 вересня 2011р. відбулася зустріч предстоятелів УПЦ КП та УАПЦ за сприяння Президента Віктора Ющенка. На цій зустрічі була прийнята спільна заява про початок діалогу щодо утворення Єдиної Помісної Церкви в Україні⁷¹. У цьому зверненні наголошувалося на бажанні єпископату обох Церков у створенні Помісної Церкви. Також у заяві глави Церков звернулися до своїх мирян з проханням посприяти у досягненні цієї мети. Після цієї зустрічі у жовтні 2011р. УАПЦ зібралася на Архиєрейський собор у Тернополі, де було лише одне питання про можливість об'єднання з УПЦ КП⁷². На Соборі не було одностайної думки між ієрархами щодо питання єднання з УПЦ КП, отож ніякої заяви та рішень на цьому соборі не було прийнято. На цьому етапі дискусії про об'єднання УАПЦ і УПЦ КП були призупинені.

У цей час з 29 листопада по 5 грудня 2009р. проходив Синод Єпископів УГКЦ. На цьому Синоді також розглядалося питання єдності чотирьох Церков Володимирового хрещення, де було прийнято синодальне послання⁷³. У цьому посланні було запропоновано главам Православних Церков розглянути не монопольну модель християнства в Україні, а модель сопричастя, де кожна Церква має спільну віру, але може мати свою літургійну та богослужбову відмінність, яка була напрацьована роками.

[...Замість монопольного володіння християнською Україною, що було характерним знаком минулих епох, ми пропонуємо сопричасну єдність сьогодні ще поділеної Київської Церкви. Однак ця єдність, щоб принести в Україну мир і порозуміння, мусить вирости зсередини, у лоні кожної гілки Київської Церкви...]⁷⁴.

⁷¹ Спільна заява Предстоятелів Української Православної Церкви Київського Патріархату та Української Автокефальної Православної Церкви щодо діалогу з метою утворення в Україні єдиної Помісної Православної Церкви, 23 вересня 2011//сайт:УПЦ КП, 23 вересня 2011, <<http://www.cerkva.info/uk/news/patriarkh/1850-zaiava-predstoiateliv.html>> (дата звернення 15.10.2015).

⁷² В ієрархії УАПЦ немає одностайності у питаннях об'єднання в Єдину Церкву з УПЦ КП//сайт:РІСУ, 21 жовтня 2011, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/44971/> (дата звернення 15.10.2016).

⁷³ Синод єпископів УГКЦ, *Синодальне послання з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ, 65-ліття з дня смерті митрополита Андрея Шептицького та 25-ліття з дня смерті патріарха Йосипа Сліпого*, 8 грудня 2009//сайт:РІСУ, 14 грудня 2009, <http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/33336/> (дата звернення 7.03.2018).

⁷⁴ Так само.

У 2011р. своє бачення Помісної Церкви висловив також патріарх Святослав, глава УГКЦ, після свого обрання на патріарший престол⁷⁵. В інтерв'ю журналу «Кореспондент» Блаженніший заявив про можливість такого єднання, оскільки є спільний фундамент, а саме спільна Київська спадщина. Також, щодо співпраці з іншими Церквами глава УГКЦ заявив про бажання разом з УПЦ КП створити Раду Церков Володимирового хрещення куди увійшли би всі чотири конфесії. Це був би добрий початок для пошуку спільних рішень у питання єдності Церков. Блаженніший Любомир Гузар в інтерв'ю програмі «*Tkachenko.ua*» 20 червня 2011р. сказав про те, що єднання Церков може відбутися у сопричасті із Римом, оскільки так воно було колись і нікого і нічого не заперечує⁷⁶.

Далеко не останнім засобом спілкування між Церквами є проведення молитовних тижнів. Ця традиція бере свій початок від 2007р. Метою є проведення спільної молитви представників всіх Церков в Україні, де вірні просять про відновлення єдності між собою. Період молитовного тижня припадає на 22 січня день Соборності України. Учасниками є не лише представники вищого духовенства, але також священики різних конфесій, не лише у місці проведення заходу, але і по всій Україні.

Підсумовуючи цей розділ наведемо декілька висновків. Насамперед хочемо зазначити, що від початку незалежності України 1991р. і до сьогодні як і держава, так і суспільство переживає процес перемін. Це зумовлено переходом від тоталітарного режиму до демократичного устрою в Україні. Цей процес є нелегким і довготривалим. Результатом змін є дві масштабні революції які відбулися у державі: 2004 та 2013-2014рр. Попри те, що революція є явищем доволі негативним, це також є факт процесу переосмислення цінностей суспільства. Перша революція супроводжувалася

⁷⁵ Патріарх Святослав вірить у в реальність створення в Україні Єдиної Помісної Церкви//сайт:РІСУ, 4 червня 2011, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/ugcc/42680/> (дата звернення 7.03.2018).

⁷⁶ Блаженніший Любомир (Гузар), «Інтерв'ю від 20 червня 2011» / ефір 1+1, <<http://tkachenko.ua/interview/lyubomir-guzar-pro-yedinoapostolnu-ukrayinsku-cerkvu-1.html>> (дата звернення 7.03.2018).

бажанням народу здобути право на вільний вибір, що безумовно є цінністю, якою наша країна довго не могла володіти. Друга революція є вибір народу до змін у державі. У цих процесах, що відбуваються у суспільстві, остеронь не залишаються і Українські Церкви. У цей непростий час, представники Володимирового хрещення постають перед осмисленням своєї ідентичності та ролі у суспільстві. Через певні історичні обставини на теперішній час ми маємо чотири Церкви Володимирового хрещення в Україні: УГКЦ, УАПЦ, УПЦ КП, УПЦ МП. Кожна із тих Церков має свою власну історію та ідентичність проте всі беззаперечно мають одне начало – Київську традицію. Усвідомлюючи це, вища влада Церков бере активну участь у пошуку міжконфесійного порозуміння та моделі відновлення єдності. Сопричастя між Церквами може стати цим об'єднуючим фактором у доволі поділеному суспільстві. Проведення молитов, створення рад, скликання зустрічей та конференцій є засобами екуменічного діалогу між Церквами Володимирового хрещення. Хоча ці спроби на перший погляд виглядають безуспішними, проте це добрий фундамент для подальшого спілкування. У наступних розділах намагатимемось проаналізувати як Революція Гідності вплинула, та що внесла нового у міжконфесійний діалог поміж Церквами в Україні, які належать до Київської традиції.

Розділ II

Спроба налагодження відносин між Церквами Володимирового хрещення під час Революції Гідності

1. Діяльність Церков в контексті ВРЦіРО

Революція Гідності не залишала байдужим нікого. Суспільно-політичні події 2013-2014рр. спонукали кожного осмислити свої цінності та громадянську позицію. Осторонь не залишилися і Українські Церкви. Велика частина вірних різних Церков брала участь у Революції, що у свою чергу спонукало ієрархів чітко визначити свою позицію стосовно цих подій. У цьому розділі ми проаналізуємо як Церкви Володимирового хрещення спільно діяли у контексті Революції Гідності.

Насамперед, розглянемо документи, які були прийняті радами Церков, до яких належать представники Володимирового хрещення. Наш аналіз розпочнемо із діяльності ВРЦіРО. Як зазначалося у попередньому розділі Рада неодноразово приймала різні документи, що стосувалися суспільно-політичного життя України. Проте, найактивніший період діяльності Ради припадає на період Революції Гідності. Рада проводила численні зустрічі із представниками влади, а також видавала свої звернення, як до народу, так і до керівництво держави.

Якщо ми поділимо поетапно період революції на Євромайдан та Революцію Гідності (після побиття студентів 29 листопада 2013р.), то можемо зазначити, що спільні звернення Ради припадають саме на другий період. Оскільки, ставлення Церков щодо євроінтеграційного процесу були поділені. Тому, загалом це питання несло більше політичний характер. Але в період силового протистояння повставали нові виклики: питання гідності людини, свобода слова, право вибору та інші фундаментальні закони Божого права, яке безперечно є спільне для всіх Церков та навіть релігій. Перше звернення Ради Церков було опубліковано предстоятелем УПЦ МП Володимиром на доручення Ради 10 грудня 2013р. у цьому зверненні засуджувалися акти насилля та агресії

збоку правоохоронних сил щодо мирних протестувальників⁷⁷. Також Рада зверталася до представників влади із закликом про припинення насилля відносно народу та розпочати розслідування за фактом побиття студентів в ніч з 29 на 30 листопада 2013р. В день 13 грудня 2013р. ВРЦіРО взяла участь у круглому столі за участю колишніх президентів України, представників опозиції, а також Віктора Януковича⁷⁸. Наступний документ був прийнятий 22 січня 2014р. в день Соборності України та перших жертв Революції Гідності. У цьому документі, який підписаний головуючим на той час Митрополитом УПЦ МП Антонієм Паканичем, йдеться про те, що відмінні між собою Українські Церкви готові стати посередниками у конструктивному діалозі між представниками влади та громадськими активістами⁷⁹. В день 24 січня 2014р. відбулася зустріч ВРЦіРО із Президентом Віктором Януковичем⁸⁰. На цій зустрічі Митрополит Антоній (УПЦ МП) висловив бажання Ради стати посередником у переговорах між владою та опозицією. Також, від імені ВРЦіРО Митрополит засудив кровопролиття, що сталося на Майдані та закликав Президента ретельно та неупереджено розслідувати випадки смерті. Президент у свою чергу пообіцяв змінити уряд та створити антикризовий штаб, завданням якого було би припинити конфлікт⁸¹. А 25 січня 2014р. ВРЦіРО провела зустріч із опозицією, заохочуючи сісти за стіл переговорів із Президентом для вирішення конфлікту⁸². Опозиція не одразу визначилися чи потрібно їхати на зустріч із Президентом Віктором Януковичем, оскільки потрібно було погодити це з Майданом. Церкви взяли на себе відповідальність зустрітися із людьми і роз'яснити ситуацію. Після зустрічі із опозицією представники Ради Церков відправилися на майдан Незалежності, де

⁷⁷ Звернення ВРЦіРО щодо суспільно-політичної ситуації в Україні, 10 грудня 2013//сайт:ВРЦіРО, 10 грудня 2013, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/211-zvernennya-vseukrayinskoji-rady-cerkov-u-zvyazku-z-suspilno-politychnoyu-sytuaciyu-v-ukrayini>> (дата звернення 8.03.2018).

⁷⁸ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 278.

⁷⁹ Звернення ВРЦіРО з нагоди Дня Соборності та Свободи України, 22 січня 2014//сайт: ВРЦіРО, 22 січня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/362-statement-unity-day>> (дата звернення 8.03.2018).

⁸⁰ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 448.

⁸¹ Так само.

⁸² Заява ВРЦіРО за результатами зустрічі президента та опозиції, 25 січня 2014//сайт:ВРЦіРО, 25 січня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/369-final-statement>> (дата звернення 8.03.2018).

промовили до народу та зачитали резолюцію прийняту Радою, тим самим намагаючись пояснити народу чому Церква заохочує сторони до діалогу⁸³. Звернувся до людей на Майдані єпископ РКЦ Станіслав Широкоградюк, який згодом в одному з інтерв'ю згадав проте, що попри спільність у прийнятті рішень, все ж таки політичний момент був присутній поміж Церквами. Це можна було спостерігати на прикладі того, що на зустріч з Президентом прийшли всі представники Церков, а на зустріч з опозицією ні⁸⁴. Ще один документ Ради був опублікований 19 лютого 2014р. в період найбільшого кровопролиття часу Революції Гідності⁸⁵. У цій заяві закликається до припинення насилля та заклику єдності народу у непростий час. Наступний документ був реакцією на нову загрозу для суспільства, а саме – сепаратизм. В день 22 лютого 2014р. ВРЦіРО засудила будь-які дискусії про поділення країни та закликала народ до єдності словами Тараса Шевченка: «Обніміться брати мої! Молю вас, благаю!»⁸⁶. ВРЦіРО провела зустріч із керівництвом ВРУ та в.о. Президента України Олександром Турчиновим 25 лютого 2014. В часі цієї зустрічі рада запевнила нове керівництво держави у своїй підтримці та засудила будь-які спроби розділення України⁸⁷. По завершенню зустрічі ВРЦіРО видала заяву у 5 пунктах: підтримка легітимної державної влади; засудження розділення України, що є гріхом; Церкви докладуть усіх зусиль аби зберегти релігійний мир в Україні; заклик до усіх громадян сумлінно виконувати свої службові та громадські обов'язки; готовність до подальшої співпраці із новою владою⁸⁸. Окремо звертаємо увагу на ще одне звернення від імені Ради Церков підписане головою у Раді (2014р.) Онуфрієм Березовським,

⁸³ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 472.

⁸⁴ Так само, с. 560.

⁸⁵ Заява ВРЦіРО з приводу ескаляції насильства у Києві, 19 лютого 2014//сайт: ВРЦіРО, 19 лютого 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/370-statement-about-escalation-of-violence-in-kyiv>> (дата звернення 8.03.2018).

⁸⁶ Заява ВРЦіРО щодо загрози сепаратизму, 22 лютого 2014//сайт: ВРЦіРО, 22 лютого 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/374-council-of-churches-statement-on-threat-of-separatism>> (дата звернення 8.03.2018).

⁸⁷ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 19.

⁸⁸ Так само, с. 625-626.

Місцєблюстителем УПЦ МП в день 2 березня 2014р⁸⁹. У цьому зверненні Рада закликає Росію відмовитися від військового чи будь-якого іншого втручання у внутрішні справи України. Цей документ вказує нам на те, що попри свою політичну залежність від Московської патріархії, Церква підтримує спільну думку прийняту Радою. У цій заяві, також згадано про легітимність нової влади та бажання будувати братні відносини із Росією, залишаючись суверенною державою. ВРЦіРО активно заохочувала український народ взяти участь у виборах Президента України, які були призначені на 25 травня 2014р⁹⁰. А відтак 3 червня Рада привітала новообраного Президента України Петра Порошенка⁹¹. У цьому зверненні важливим є те, що глави Церков наголосили, що попри будь-які відмінності можливо знайти порозуміння та спільну мову і це довели конфесії своїм прикладом.

ВРЦіРО зайняла активну позицію в часі Революції Гідності видаючи неодноразові заклики, заяви та звернення, що були опубліковані як до влади, так і до народу. Діяльність Ради Церков створила підґрунтя для подальшого діалогу між Церквами Володимирового хрещення та показала можливість пошуку порозуміння в ім'я правди та Євангельських засад. ВРЦіРО не лише час до часу опубліковувала звернення, але також проводила неодноразові зустрічі із владою та опозицією запевняючи у підтримці діалогу між сторонами та закликала до збереження єдності у країні.

2. Спільна пасторальна діяльність Церков в часі Революції Гідності

Діяльність ВРЦіРО є свідченням екуменічного діалогу поміж главами Українських Церков. Проте не лише документи є свідченням міжконфесійної взаємодії. Можемо сказати, що «Майдан», як явище так і місце, став осередком

⁸⁹ Заява Ради Церков щодо рішення Росії про військове вторгнення в Україну, 2 березня 2014//сайт: ВРЦіРО, 2 березня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/380-council-of-churches-statement-on-decision-of-russian-military-invasion>> (дата звернення 8.03.2018). (див. Додаток 7).

⁹⁰ Звернення ВРЦіРО до народу України з нагоди виборів Президента України, 15 травня 2014//сайт: ВРЦіРО, 15 травня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/360-uccro-statement-presidential-election-in-ukraine>> (дата звернення 8.03.2018).

⁹¹ Привітання ВРЦіРО обраному президенту України Петру Порошенку, 3 червня 2014//сайт: ВРЦіРО, 3 червня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/393-uccro-congratulations-for-elected-president-of-ukraine-poroshenko>> (дата звернення 8.03.2018).

справжнього екуменізму. Спільна пасторальна діяльність між священиками та ієрархами була важливою підтримкою суспільства у непростий час.

Важливим моментом у діях священиків на «Майдані» є їхня братня молитва. Тому, найперше в центрі революції, на Майдані Незалежності, була встановлена позаконфесійна каплиця, у якій почергово служили богослужіння⁹². Священнослужителі проводили спільні щогодинні молитви, в яких брали участь представники таких Церков: УГКЦ, УПЦ КП, УАПЦ, та інші. Саме тут священики різних конфесій мали одну спільну мету. Між ними не було ніяких протиріч. Звісно з огляду на розбіжності у молитвах та текстах було укладено графік проведення молитов між конфесіями. Проте назагал священнослужителі часто діяли спільно на «Майдані». В ніч з 16 на 17 січня 2014р. священики різних конфесій освятили барикади на Майдані, що дуже схвально сприйняли майданівці⁹³. Коли Український Дім на Європейській площі став прихистком для людей із Майдану Незалежності, постала потреба у відкриті ще однієї міжконфесійної каплиці, яка була встановлена 30 січня 2014р.⁹⁴. Там священики постійно чергували для того, щоб надавати духовну підтримку мітингувальникам.

Слід зазначити, що у 2014р. по-особливому пройшов тиждень екуменічної молитви. В день 26 січня 2014р. в рамках «Тижня екуменічних молитов» у храмі Василя Великого УГКЦ відбувся екуменічний молебень, у якому взяли участь представники православних та протестантських Церков, також були присутні Блаженіший Любомир Гузар, Глава і Отець УГКЦ Святослав та Апостольський нунцій в Україні Архієпископ Томас Галліксон. Отець Ігор Шабан зазначив, що екуменічний тиждень 2014р. був більш активнішим ніж минулорічній⁹⁵. Зокрема, цього року до молитви долучилися представники УПЦ МП. Отець наголосив на наступному:

⁹² Священики УГКЦ встановили польову каплицю на Майдані// сайт: Патріарший собор УГКЦ, 3 грудня 2013, <<http://kyivsobor.ugcc.org.ua/svyaschenuky-uhkts-vstanovyly-polovu-kaplytsyu-na-majdani/>> (дата звернення 12.03.2018).

⁹³ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с.176.

⁹⁴ Так само, с. 507.

⁹⁵ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 477.

Кожен маленький крок назустріч завжди приносить позитивні плоди. Думаю, що такі молитви допоможуть краще зрозуміти іншу спільноту, наших братів з інших конфесій, зберегти та розвинути мир для нашої держави⁹⁶.

Також в інтерв'ю отець зазначив про те, що добрим є ідея заснування екуменічної каплиці на майдані. До речі, будівництво постійної екуменічної каплиці розпочалося у березні 2014р. та була заснована в честь Героїв Небесної Сотні⁹⁷. В день 27 січня 2014р. очільники Церков Одеси, які зібралися на спільну екуменічну молитву, а саме УГКЦ, УПЦ КП, РКЦ та деяких протестантських спільнот, написали спільне звернення⁹⁸. У ньому представники Церков закликали людей збудитися і не лишатися осторонь подій в Україні, оскільки кожен з нас є причетним до всіх подій. «Ми всі є одна сім'я і Україна – наш спільний дім», - зазначалося у документі.

Слід виокремити факт про те, що на Майдані Незалежності також відбулася екуменічна Божествена Літургія. Отець Михайло Димид, священнослужитель УГКЦ, приїхавши на Майдан Незалежності у Києві після дня Соборності 22 січня 2014 р. мав намір відслужити Літургію на сцені Майдану. Коли приступив до Літургії побачив як поруч до співслужіння приступили як священнослужителі Римо Католицької Церкви так і ієрархи православних Церков. «Хіба міг я говорити про те, що між нами стіна», - згадує про цей день о.Михайло Димид⁹⁹. Отож, люди на Майдані були свідками справжнього екуменізму у непростий час для України. Тут радше хотілося би навести думку о. Василя Рудейка (УГКЦ):

Екуменічні проблеми – це проблеми богословствування, проблеми капітуляції богословів перед об'єднувачими чинниками. Воно звучить дуже негарно з моїх вуст, бо я також богослов, але на Майдані я відчув, що на рівні служіння людям, на рівні

⁹⁶ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 478.

⁹⁷ У центрі Києва буде каплиця пам'яті героїв Небесної Сотні//сайт: Zaxid.net, 24 березня 2014, <https://zaxid.net/u_tsentri_kiyeva_bude_kaplitsya_pamyati_geroyiv_nebesnoyi_sotni_n1305209> (дата звернення 14.03.2018).

⁹⁸ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, 479-480.

⁹⁹ «Духовна варта. Священики на Майдані». Студія документальних фільмів, студія UA:Перший 20 лютого 2015.

відчуття, що ти як священик – служитель Христовий віддаєш себе на Його служіння, абсолютно не існує ніяких різниць¹⁰⁰.

Цікавим є і той факт, що участь на рівні священнослужителів брала також УПЦ МП. Можливо вони не настільки видимо були представлені як інші Церкви. Часто вони могли бути одягнені як священики або як прості люди¹⁰¹. Доволі яскравий приклад участі представників УПЦ МП можна було побачити на вулиці Грушевського в часі протистоянь у січні 2014р. Чотири монахи УПЦ МП стали поміж двома таборами 21 січня 2014р.¹⁰². Багато хто вважав, що вони допомагають владі і дають шанс перегрупуватися бійцям. Проте насправді їхньою місією був – мир. Про цей факт говорили також і представники інших конфесій. Згодом, до такого роду молитви поміж сторонами долучалися інші конфесії, зокрема УПЦ КП¹⁰³.

Ще один факт який хотілося би навести, це те, що також представники УГКЦ та інших конфесій відвідували Антимайдан аби там свідчити Христа та спілкуватися з людьми¹⁰⁴. Представники різних конфесій були по різні сторони барикад аби примирити людей та послужити їм. Після завершення силового протистояння багато священників з різних конфесій спільно молилися панахиди та брали участь в похованнях людей, що полягли на Майдані. Відколи в Україні почалася українсько-російська війна українські Церкви стали активніше проводити спільні молитовні заходи: молебні, панахиди тощо. В таких обставинах відбувається дієвий екуменізм поміж Церквами, що дає надію на порозуміння у подальшому.

Також, окрім, проведення спільних молитов та богослужінь, Церкви неодноразово зверталися до людей на Майдані Незалежності, особливо в часі недільних віче. Наприклад, 19 січня 2014р. в день початку силового

¹⁰⁰ Завданням Церкви – свідчити Істину,- о.Василь Рудейко// сайт: Християнин і світ, травень 2014, <<http://www.xic.com.ua/z-zhyttja/11-intervju/294-qzavdannja-cerkvy-svidchity-istynu-i-cogo-namagalysja-dotrymuvatysja-svjashchenyky-na-majdaniq-o-vasyl-rudejko>> (дата звернення 12.03.2018).

¹⁰¹ Так само.

¹⁰² Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 17.

¹⁰³ Так само, с.440.

¹⁰⁴ Завданням Церкви – свідчити Істину,- о.Василь Рудейко// сайт: Християнин і світ, травень 2014, <<http://www.xic.com.ua/z-zhyttja/11-intervju/294-qzavdannja-cerkvy-svidchity-istynu-i-cogo-namagalysja-dotrymuvatysja-svjashchenyky-na-majdaniq-o-vasyl-rudejko>> (дата звернення 12.03.2018).

протистояння, представники різних конфесій звернулися до народу, де закликали до кінця боротися за свої права та свободу¹⁰⁵. Після початку силових протистоянь в цей день представники багатьох конфесій допомагали медикам надавати першу медичну допомогу та спільною молитвою підбадьорювали людей, будучи поруч із ними.

Слід зазначити, що духовенство різних конфесій, які провадили своє служіння на майдані Незалежності, були представниками від народу на зустрічах із представниками влади. Зокрема, 21 січня 2014р. відбулася зустріч священнослужителів різних конфесій Майдану із керівником Ради Національної Безпеки та Оборони (далі РНБО) Андрієм Ключевим, де закликали владу припинити беззаконня.

Також, як ми вже згадували, храми багатьох конфесій були пристановищем для людей, які брали участь у мітингах. Такими храмами був Михайлівський золотоверхий у Києві, де зібралися ті, котрі змогли вирватися із оточення в ніч з 29 на 30 листопада 2013р. У цьому храмі також був штаб Революції у період жорстоких протистоянь 18-20 лютого 2014р. В день 11 січня 2014р. відбувся Загальноукраїнський форум Євромайданів у трапезній Свято-Дмитрівського храму УАПЦ. Також, у Патріаршому соборі Воскресіння у Києві (УГКЦ) був організований пункт, де могли перебувати учасники революції та отримувати необхідну допомогу. Митрополит Антоній у своєму інтерв'ю за 7 лютого 2014р. згадує про те, що навіть у храмах УПЦ МП, що знаходяться поблизу майдану Незалежності, за розпорядженням ієрархів Церкви, приймали людей які потребували підтримки та допомоги¹⁰⁶. У цьому контексті не було місця для непорозумінь між церквами і всі безперечно намагалися спільно діяти в інтересах Божого люду.

Ще одним видом пасторальної діяльності з боку Українських Церков було авторитетна думка щодо певних подій. Наприклад, однією із таких подій стало повалення пам'ятника Володимира Леніна у Києві 8 грудня 2013р.

¹⁰⁵ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 406.

¹⁰⁶ Так само, с. 567.

Представники Церков висловилися схвально стосовно цієї ситуації. Єпископ РКЦ в Україні Станіслав Широкодюк підтримав рішення знищити цей пам'ятник¹⁰⁷. Єпископ УПЦ КП Євстратій Зоря вважає, що існування цього пам'ятника у Києві є знаком наруги та знуцання¹⁰⁸. Архієпископ Ігор Ісіченко у своєму блозі висловив своє бачення стосовно цієї події. Він наголосив на тому, що християни із перших століть знищували ідолів, і таким ідолом був і Ленін¹⁰⁹. В період масових вбивств людей на Майдані 18-21 лютого 2014р. всі Церкви Володимирового хрещення засудили дії влади та закликали негайно припинити насилля в державі і розпочати діалог¹¹⁰.

Аби підсумувати душпастирство Церков у контексті суспільно-політичної ситуації в Україні 2013-2014рр. хотілося би навести дослідження релігієзнавця Ольги Недавньої, яка поділяє церковно-релігійний фактор Революції Гідності на 5 етапів, згідно яких Церкви долучалися і брали активну участь у душпастирстві на Майдані¹¹¹. Перший етап триває від початку Євромайдану до розгону студентів в ніч з 29 на 30 листопада. На цьому етапі УГКЦ та УПЦ КП в особах ієрархів видавали численні заяви у підтримку євроінтеграційного курсу України. На Європейській площі збиралися молільники різних Церков. Особливістю цього періоду є те, що студенти, які були більшістю, не надто виявляли бажання аби священники брали участь у Майдані, оскільки обґрунтовували це тим, що серед них є і невіруючі. Проте ця позиція змінилася із побиттям студентів на Майдані Незалежності. Ті ж, котрі змогли вирватися знайшли притулок у Свято-Михайлівському монастирі. В часі Другого етапу, від розгону мітингувальників до спроби другого розгону в ніч на 11 грудня, всі без винятку Церкви (УПЦ КП, УГКЦ, УПЦ МП, УАПЦ, УАПЦ(о) в особі Архієпископа Ігоря Ісіченка, РКЦ та деякі протестантські Церкви) виступили проти побиття студентів. Був поставлений міжконфесійний молитовний намет.

¹⁰⁷ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 172.

¹⁰⁸ Архієпископ УПЦ КП: Існування пам'ятника Леніна було знуцанням та наругою//сайт: РІСУ, 10 грудня 2013, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/54567/> (дата звернення 22.03.2018).

¹⁰⁹ Архієпископ Ігор Ісіченко, *Захисникам пам'ятника Леніна*//сайт: Блог Архієпископа Ігоря Ісіченка, 9 грудня 2013, <<http://archbishopihor.blogspot.com/2013/12/blog-post.html?spref=fb>> (дата звернення 22.03.2018).

¹¹⁰ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 597-598.

¹¹¹ Так само, с. 168-185.

На що недільних віче брали участь священнослужителі різних конфесій. Була започаткована традиція щогодинної молитви на майдані. Третій етап тривав до 13 січня 2014р. , коли було опубліковано лист МКУ до УГКЦ. У цьому періоді священники УГКЦ, УПЦ КП, УАПЦ, РКЦ та протестантські Церкви стали живим щитом між протестувальниками та «Беркутом» при спробі повторного розгону Майдану. До священників на майдані приєдналися також представники мусульман та юдеїв. Влада ж чинила тиск на Церкви, які підтримували людей на Майдані, зокрема УГКЦ та УАПЦ. Четвертий етап тривав до початку силових протистоянь на вулиці Грушевського. Думка Церков ставала більш авторитетною для людей. Тиск влади на суспільство, зокрема через прийняття диктаторських законів 16 січня 2014р. , спричинив до більшого спротиву. Священники різних конфесій в ніч з 16 на 17 січня 2014р. освятили барикади на майдані. П'ятий етап тривав до завершення найкривавішого періоду 18-20 лютого. Священники всіх конфесій, були щитом між протестувальниками та беркутом на Грушевського. Церкви у діяльності ВРЦіРО були посередниками між опозицією та владою. Шостий етап можна сказати триває і досі. Оскільки, це період російської агресії. Перед Церквами постають нові виклики, які спонукають діяти. Проте, це вже є інше дослідження.

3. Екуменічні відносини через призму подій Революції Гідності

Міжконфесійні відносини між Церквами також проявлялися у контексті різних подій в часі Революції Гідності. Подекуди це були спільні заяви деяких ієрархів, або реакції у контексті рад, груп чи об'єднань. У цьому підрозділі нашим завданням буде проаналізувати як події на «Майдані» впливали на співпрацю поміж Церквами Володимирівського хрещення.

Як ми вже згадували у попередніх розділах церкви часто ставали притулком для людей. Вони були так званим «штабом Майдану» чи це Михайлівський Золотоверхий монастир у Києві, чи Свято-Дмитрівський храм у Харкові. Представники влади вбачали у деяких Церквах своїх ворогів, тому всіляко намагалися чинити тиск на них. В день 13 січня 2014 р. Блаженніший Святослав Глава і Отець УГКЦ оприлюднив лист Міністерства культури

України (далі МКУ), де йшлося про можливе припинення діяльності УГКЦ у зв'язку із тим, що священики цієї Церкви перебувають на Майдані Незалежності, без погодження із відповідними органами¹¹². Варто зазначити, що востаннє УГКЦ знімали із реєстрації у березні 1946р. у часі сталінських репресій. Блаженніший Святослав наголосив на тому, що «Церква завжди була вірною і такою залишиться і на майбутнє, незважаючи на всі погрози¹¹³». Свою солідарність із УГКЦ висловили представники інших Церков Володимирівського хрещення. Відтак в цей день 13 січня 2014р. прес-центр УПЦ КП написав заяву, де наголошував на те, що злочину у молитві немає, а відтак священнослужителі не закликають до злочинних дій, а влада такими рішеннями може завдати ще більшої шкоди суспільству¹¹⁴. Прес-секретар УПЦ МП о. Георгій Коваленко засудив лист МКУ, хоча і не виправдав УГКЦ в участі на «Майдані», вказуючи на те, що Церква стає на службу кесареві в опозиційних одеждах¹¹⁵. Архієпископ УАПЦ Ігор Ісіченко вважає, що цей лист до УГКЦ є виявом того, що влада хотіла розколоти християнську спільноту, бо та виявила солідарність у підтримці Євромайдану¹¹⁶. Під час проведення міжконфесійного круглого столу, пастор лютеранської кірхи зазначив, що в контексті переслідування УГКЦ, він просить і його вважати греко-католиком аби тим самим висловити свою підтримку Церкві¹¹⁷.

Ще однією подією, яка об'єднувала різні конфесії в Україні було проведення круглого стола « Богослов'я у присутності Майдану», що відбувся у Києві 16 січня 2014р.¹¹⁸. Символічним було те, що цей захід був приурочено до різниці Другого Ватиканського собору, який відомий своїми численними екуменічними документами. На цій зустрічі було обговорено багато важливих питань, що стосувалися ролі Церкви у непростий для країни час. Декілька

¹¹² Л. Филипович – О. Горкуш , *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 335.

¹¹³ Громадське телебачення (продюсер), *прес-конференція голови УГКЦ Святослава (Шевчука)*, 13 січня 2014, <<https://www.youtube.com/watch?v=pyglfSaSOSc>> (дата звернення 14.03.2018).

¹¹⁴ Заява прес-центру Київської Патріархії з приводу листа Міністерства культури до Глави УГКЦ//сайт: УПЦ КП, 13 січня 2014, <<http://cerkva.info/uk/news/churchasociety/4324-zajava.html>> (дата звернення 14.03.2018).

¹¹⁵ Л. Филипович – О. Горкуш , *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 342-343.

¹¹⁶ Так само, с. 343-344.

¹¹⁷ Так само, с. 175.

¹¹⁸ Л. Филипович – О. Горкуш , *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 371-374.

думок охоплювали тему екуменічних відносин. Протестантський богослов Михайло Черенков наголосив на тому, що Церква має бути тим об'єднуючим фактором у суспільстві, а тому треба вийти поза межі своєї пастви¹¹⁹.

Подібні круглі столи відбувалися також і на місцевих рівнях. Зокрема, 6 лютого 2014р. у Донецьку відбувся круглий стіл, на якому були присутні представники від УГКЦ, протестантів, а також інших релігій: мусульман, індуїстів, юдеїв¹²⁰. За результатами проведеного заходу, було прийнято рішення про реалізацію спільних проектів із питань розвитку духовно-моральної просвіти суспільства.

Екуменічний дух в контексті Революції Гідності також був присутній поміж протестантськими Церквами, про що хотілося би окремо згадати. Одним із документів який був опублікований – це резолюція круглого столу «Церква і Майдан» 20 січня 2014р., в якій закликали всі євангельські Церкви об'єднатися для захисту правди та справедливості¹²¹. Зокрема, згадується про неприпустимість репресій влади щодо активістів та УГКЦ. В день 31 січня 2014р. Альянсом професійних християнських організацій було організовано круглий стіл, де були запрошені представники протестантських Церков, а також УГКЦ.

У період силового протистояння на вулиці Грушевського та появи перших жертв Революції, представники різних конфесій підписували спільні звернення. В день 25 січня 2014р. духовенство та миряни багатьох конфесій України та з-поміж діаспори (УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ, Православна Церква в Америці, УГКЦ, та представники протестантських Церков) опублікували своє звернення, де закликали народ та владу до припинення насильства та пошуку порозуміння¹²². У Криму, де ситуація ставала дедалі напруженішою, 30 січня 2014р. Міжконфесійна Рада Криму, до якої належать представники 80%

¹¹⁹ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 372.

¹²⁰ Так само, с. 546.

¹²¹ Так само, с. 394.

¹²² Так само, с. 460-462.

релігійної мережі півострова, видала своє звернення¹²³. У ньому йшлося про те, що країна перебуває на грані громадянської війни та розколу. Сьогодні суспільство потребує вміння та бажання вислухати один одного і спільно діяти для покращення ситуації. В день 15 лютого 2014р. спільне звернення підписали патріарх УПЦ КП Філарет, Глава УГКЦ Блаженніший Святослав та Президент Союзу церков християнської віри євангельської п'ятидесятників Михайло Паночко¹²⁴. У цьому документі було наведено 3 пункти, які можуть допомогти подолати кризу в Україні: закриття владою всіх кримінальних впроваджень; звільнення всіх адміністративних будівель протестуючими; напрацювання моделі врегулювання конфлікту владою, опозицією та авторитетними представниками громадянського суспільства. По завершенню Революції Гідності, 27 лютого 2014р. було опубліковане звернення міжконфесійного координаційного комітету, до якого належать представники католицьких, протестантських та православних Церков здебільшого країн колишнього радянського союзу¹²⁵. Учасники комітету закликали народ до зберігання любові між ближніми, та висловили готовність щодо сприяння діалогу миру між сторонами в українському суспільстві.

Також, деякі звернення мали міжрелігійний характер. Одним із таких звернень було адресовано до всього українського суспільства і було підписане Блаженнішим Святославом та Головним рабином України Яковом Дов Блайхом 12 грудня 2013р.¹²⁶. Головною думкою документу є заклик народу до міжрелігійного порозуміння та засудження будь яких провокацій на релігійну тематику. Це звернення було реакцією на проповідь греко-католицького священика, яка була виголошена ще у 2010р. але підмінена під виступ на грудень 2013. В цій проповіді, отець закликав до повстання, а також подекуди проповідь набирала антисемітських рис. Єпископ УАПЦ Володимир Черпак

¹²³ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 503-504.

¹²⁴ Так само, с. 587-588.

¹²⁵ Так само, с. 626-627.

¹²⁶ Так само, с. 268-269.

подякував на сцені Майдану єврейським спільнотам та кримським татарам за підтримку Революції Гідності.

Активно діяла в часі Революції Гідності Ініціативна група «Першого грудня», що була заснована з нагоди 20-річчя незалежності України на заклик 3 Церков (УГКЦ, УПЦ КП та УПЦ МП). До цієї групи належать громадські діячі та авторитетні інтелектуали українського суспільства. В часі Майдану, група видала декілька звернень. Перше звернення датується 30 листопада 2013р., де члени групи звернулися до організаторів Майдану скоординувати свої дії, конфесії духовно підтримати народ, а владу припинити злочини та насильство¹²⁷. В період перших жертв революції, а саме 23 січня, група закликала Віктора Януковича припинити вбивства та викрадення людей: «Закликаємо і вимагаємо: зупиніться і зупиніть сценарій катастрофи для України»¹²⁸. В день 13 лютого 2014р. група ініціювала створення документу «Національний Акт Свободи»¹²⁹. У ньому містяться принципи врегулювання ситуації в Україні, відновлення довіри та справедливості. Документ є угодою, що регулює ситуацію в державі до появи нової редакції Конституції України¹³⁰. Також, окрім звернень ініціативна група мала можливість промовити до народу зі сцени Майдану Незалежності 8 грудня 2013р. Група запросила народ, діючого на той час Президента та трьох його попередників, а також представників політичних структур розпочати переговори щодо шляхів вирішення конфлікту¹³¹. Також представники групи наголосили на тому, що найбільшою цінністю яку маємо берегти – це єдність держави.

Окремо, хотілося би згадати, про ще одну групу, яка має назву «Примирення у Європі» до якої від України належать УПЦ МП, УГКЦ, Римо-

¹²⁷ Група «Першого грудня» звернулася до учасників Євромайдану «Не бійтеся»//сайт: Ініціативна група «Першого грудня», 30 листопада 2013, <<http://1-12.org.ua/2013/11/30/2552>>(дата звернення 28.03.2018).

¹²⁸ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 443.

¹²⁹ Так само, с. 586.

¹³⁰ Так само.

¹³¹ Наталя Соколенко, *Група «Першого грудня» закликає до відкритого діалогу президента, політиків та громадськість*//сайт: Українська Правда. Блоги, 8 грудня 2013, <<https://blogs.pravda.com.ua/authors/sokolenko/52a48104be100/>> (дата звернення 28.03.2018).

католицька Церква (далі РКЦ) в Україні та деякі протестантські Церкви¹³². Метою цієї ініціативи є сприяння Церквами примирення держав, які зранені подіями Другої світової війни. Група була заснована 1974 р. Церквами Німеччини та Польщі. У 1995р. до групи долучилися представники від України. В день 6 червня 2014р. представники «Примирення» заявили про те, що підтримують будь-які ініціативи, що будуть зверненні до порозуміння між громадянами. У спільній заяві йдеться наступне:

Ми радо констатуємо, що незважаючи на усі складні випробування останніх місяців, нам вдалося зберегти в Україні міжконфесійний, міжнаціональний та міжетнічний мир. Ми рішуче засуджуємо спроби розпалювати ворожнечу на релігійному чи національному ґрунті. Ми підносимо молитви до Господа нашого і Спасителя Ісуса Христа, аби Він відкрив нам шлях до взаємного прощення та примирення і допоміг побудувати нову Україну¹³³.

Як можемо спостерігати Церкви активно співпрацювали для пошуку порозуміння між собою, а також розглядали різні можливості розв'язання конфлікту у суспільстві через організацію різних конференцій та круглих столів. У контексті тиску влади на інституцію Церкви, представники Церков Володимирового хрещення об'єднувалися у захисті свободи віросповідання. Глави Церков видавали спільно напрацьовані документи, де зверталися до всіх сторін суспільства. Розглянемо, окремі думки представників Церков та громадських діячів щодо міжконфесійного діалогу в контексті Революції Гідності.

Перебуваючи у Римі на вшануванні події перенесення мощей святого Йосафата Кунцевича, Блаженніший Святослав, Глава та Отець УГКЦ дав інтерв'ю італійському виданню «*Vatican Insider*»¹³⁴. Ще на початках великої революції, Блаженніший Святослав наголосив на тому, що український народ

¹³² Церкви України заявили про готовність сприяти примиренню та порозумінню між громадянами держави//сайт: РІСУ, 9 червня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/56690/> (дата звернення 8.03.2018).

¹³³ Церкви України заявили про готовність сприяти примиренню та порозумінню між громадянами держави//сайт: РІСУ, 9 червня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/56690/> (дата звернення 8.03.2018).

¹³⁴ Про екуменізм «знизу» в інтерв'ю з Главою УГКЦ Блаженнішим Святославом//сайт: Екуменізм в Україні, 25 листопада 2013, <<http://www.ecumenism.com.ua/st/922/>> (дата звернення 20.03.2018).

втомився від подільності, яка існує між православними та католиками, які у свою чергу мають також різні структури. Глава УГКЦ зазначив: “християни в Україні втомлені поділами і прагнуть єдності, дедалі більше зростає екуменізм «знизу»”¹³⁵. Також було зазначено, що попри незрозуміння один одного, дієвим вбачаємо спільну працю у контексті ВРЦіРО

Анатолій Калюжний, єпископ незалежних євангельських Церков, в одному із інтерв'ю, свідчив про тісну співпрацю на Майдані Незалежності¹³⁶. Важливим рішенням було поставити міжконфесійний намет, що є свідченням спільної молитви. Така співпраця найперше відповідає ідеї Майдану.

Релігієзнавець, Людмила Филипович зазначає про те, що на революції зародилося нове поняття «наша українська церква»¹³⁷. Тут не фокусується лише на якійсь конфесії чи інституції. Люди не запитували священників, до якої Церкви вони належать. Усі об'єднувалися у спільній молитві. Всі без винятку Церкви виступили за захист прав та свобод людини. Вони заклали модель майбутнього суспільства, де всі за всіх¹³⁸.

Дослідник та релігієзнавець Оксана Горкуша у своєму дослідженні «Євромайдан, як індикатор трансформації релігійної функціональності»¹³⁹ наводить декілька думок, щодо міжконфесійного порозуміння. Вона зазначає, що для багатьох Церков їхня власна доля є невіддільною від долі України. А для УГКЦ та УПЦ КП проєвропейський вибір є продовженням шляху Володимирового Хрещення¹⁴⁰. В контексті Революції Гідності, різні релігійні організації навчилися конструктивно взаємодіяти, що відповідає вимогам суспільства¹⁴¹. Церкви взаємодоповнюють один одного своїми напрацьованими методами та засобами проповідування, а також сферою впливу. Церкви підтверджують те, що цінності які відстоював Майдан, є тими цінностями, до

¹³⁵ Про екуменізм «знизу» в інтерв'ю з Главою УГКЦ Блаженнішим Святославом//сайт: Екуменізм в Україні, 25 листопада 2013, <<http://www.ecumenism.com.ua/st/922/>> (дата звернення 20.03.2018).

¹³⁶ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 33-35.

¹³⁷ Так само, с. 46.

¹³⁸ Так само, с. 151.

¹³⁹ Оксана Горкуша, *Євромайдан, як індикатор трансформації релігійної функціональності*// Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 61-75.

¹⁴⁰ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 65.

¹⁴¹ Так само, с. 74.

яких Бог покликав кожну людину. І звісно така тісна співпраця Церков між собою, а також співпраця із суспільством, надає християнству авторитет, та включає його у план спільного майбутнього.

Андрій Юраш зазначає, що Українські Церкви взяли участь у будівництві мостів між владою та суспільством¹⁴². Їхня соборна молитва, а не когось конкретного, є тою силою, що оберігає народ. Також, релігієзнавець зазначив, що місія посередництва Церкви між народом та владою, найбільш адекватно реалізується у діяльності ВРЦіРО, що не лише активно себе проявила, але також охоплює 95% віруючих українців¹⁴³. В іншому моменті науковець вказує на те, що проєвропейська позиція всіх Церков, навіть більшості ієрархів УПЦ МП, є усвідомленням того, що у дотриманні європейських цінностей та релігійного плюралізму, Церкви зможуть розвиватися. Натомість при тоталітарному напрямку ці сподівання не здійсняться.

Ще одна дослідниця Катерина Щоткіна, вважає, що Церква без конфесійних уточнень стає частиною українського суспільного життя в Україні¹⁴⁴. Важливим є те, що Церква не просто вдається до показових виступів «Церква з народом», але дієво є присутня та допомагає там де може і чим може.

Пастор протестантської біблійної Церкви, Микола Романюк, зазначив, що Майдан багато, що відкрив для Церков. Зокрема, виявив можливість міжконфесійної співпраці¹⁴⁵. Майдан поставив у молитовне коло всі гілки християнства, що стало свідченням для суспільства. Заступатися за Божий народ можна і не поділяючи богослов'я та обряд.

Отець Василь Рудейко (УГКЦ) в одному з інтерв'ю наголосив на тому, що міжконфесійне об'єднання відбулося на рівні людей, і поки що не на інституційному рівні¹⁴⁶. Церкви є присутні там, де є їхні вірні. Проте, для людей не важливо конфесійна приналежність, але лише представництво духовенства,

¹⁴² Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 143.

¹⁴³ Та само, с. 264.

¹⁴⁴ Так само, с. 290.

¹⁴⁵ Так само, с. 382-383.

¹⁴⁶ Так само, с. 490.

яке має великий кредит довіри, близько 80%¹⁴⁷. «Дехто у цьому вбачає заснування підвалин помісної української Церкви», - зазначив отець Василь Рудейко¹⁴⁸. Також, він вважає, що Церква як інституція могла би взяти на себе відповідальність за моніторинг чесних виборів у майбутньому в контексті діяльності ВРЦіРО.

Митрополит УПЦ МП Антоній вважає, що у критичній ситуації у якій опинилася держава, міжконфесійні непорозуміння відійшли на другий план¹⁴⁹. Головним завданням кожної сторони є зберегти мир в Україні. І кожний повинен все для цього зробити. Проте, спірні питання не зникатимуть і після того, як ситуація в країні стабілізується Церкви знову повернуться до вирішення проблем, що спричиняють розкол між Церквами в Україні¹⁵⁰. У спілкуванні з іншими православними Церквами УПЦ МП повинна зважати на посередництво РПЦ, що приписано згідно закону¹⁵¹.

Архієпископ УПЦ КП Євстратій заявив про те, що офіційно розходжень між Церквами не було в часі Революції Гідності. Навіть УПЦ МП, яка тоді головувала на ВРЦіРО засуджували дії влади, що вже пішло у розріз із політикою РПЦ, яка до остатнього є пліч-о-пліч із владою¹⁵². І слід зазначити, що духовенству УПЦ МП, яке було на Майдані, важче було прийняти таке рішення, оскільки центр Церкви знаходиться у Москві, яка займає іншу позицію стосовно ситуації в Україні. Також, Архієпископ зазначив про те, що конфесійна ситуації в Україні відрізняється від тієї ж Росії. Оскільки, там одна конфесія домінує над всіма і тісно пов'язана із владою. Натомість, в Україні немає домінуючої конфесії і це більше сприяє діалогу між Церквами. Революції Гідності дає поштовх не лише суспільству але також і для міжконфесійного діалогу, де кожна Церква є авторитетна та рівна¹⁵³.

¹⁴⁷ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с 490.

¹⁴⁸ Так само, с. 491.

¹⁴⁹ Так само, с. 567.

¹⁵⁰ Так само.

¹⁵¹ Так само, с. 568.

¹⁵² Так само, с. 568-574.

¹⁵³ Так само, с. 571.

Спікер УПЦ МП протоієрей Георгій Коваленко в інтерв'ю «Ехо Москви» висловив свою думку щодо єдності Церков Володимирового хрещення¹⁵⁴. Найперше, отець зазначив, що цінність єдності є саме у хрещенні Володимира, що об'єднує всі Церкви. Кожен із суб'єктів Церков Київської традиції повинен шукати шляхи до відновлення єдності. Важливо не лише озвучити свою позицію але дійсно шукати цієї єдності у душі Євангелії, а не у душі політики¹⁵⁵. Для цього потрібно збиратися, обговорювати шляхи, а найважливіше радитися із церковним народом, що тепер є дуже важливим в українському суспільстві. У цьому ж інтерв'ю, спікер УПЦ МП також висловив думки стосовно Майдану. Найперше, наголосив на тому, що Церква є поза політикою, а відтак офіційно не брала участь у богослужіннях на Майдані, оскільки для цього є храми у Києві¹⁵⁶. Тому, якщо на Майдані і були присутні священники УПЦ МП то лише як громадяни, а не як священнослужителі. Отець нагадав, що УПЦ МП є домінуючою конфесією в Україні, а тому її слухають на обох Майданах. Тому кожна Церква мала би відчувати відповідальність за всю країну, а не лише за цей регіон у якому переважає. Проте, спікер зазначив, що всі Церкви долучилися до того аби максимально унеможливити насильство і у цьому позиція всіх Церков була консолідована¹⁵⁷.

Голова Собору незалежних євангельських Церков України Анатолій Калюжний наголосив на важливості духовної ради Майдану, до якої належали священнослужителі конфесій, які були представлені на Майдані Незалежності¹⁵⁸. В рамках діяльності Ради відбувалися зустрічі із представники обох сторін, а також проводилися спільні молитви у контексті силових протистоянь. Варто додати і те, що молитви представників деяких Церков були скеровані до прокляття тої чи іншої сторони¹⁵⁹. Проте згодом Церкви найшли консенсус у молитовному руслі.

¹⁵⁴ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 630-640.

¹⁵⁵ Так само, с. 633.

¹⁵⁶ Так само, с. 634.

¹⁵⁷ Так само, с. 634.

¹⁵⁸ Так само, с. 642.

¹⁵⁹ Так само, с. 644.

Останньою експертною думкою стосовно екуменізму в контексті Революції Гідності хотілося би навести підсумок редколегії збірника «Майдан і Церква»¹⁶⁰. Ті Церкви, які вважають себе українськими і скеровують свою місію до служіння українському суспільству (УГКЦ, УПЦ КП) внесли свій внесок у формування свідомості українського суспільства. Згодом, ті ж Церкви піддалися переслідуванню в окупованих територіях України. Важче було тим Церквам, які більше орієнтувалися на державно-церковні відносини (УПЦ МП), та постали перед вибором своєї ідентичності перед лицем суспільно-політичної ситуації в державі. Деякі конфесії (адвентисти і т.д.) взагалі не брали участь у подіях Революції Гідності та намагалися всіляко довести свою непричетність. Тим самим вони вирвали себе із суспільно-політичного життя в Україні і зменшили вплив на формування майбутнього в українського суспільстві. Наслідками Революції Гідності автори праці також вважають те, що духовенство незважаючи на конфесійну приналежність отримали великий кредит довіри¹⁶¹. Зруйнувався стереотип «братськості за єдиновір'ям»¹⁶². Оскільки, подекуди мусульмани проявили більшу підтримку УГКЦ чи УПЦ КП ніж інші православні Церкви, наприклад пропонуючи мечеті для проведення богослужінь, де відібрали храми (зокрема у Криму).

Підсумовуючи другий розділ, слід зазначити, що Революція Гідності спонукала діяти не лише суспільство, але також і Українські Церкви, які безсумнівну не могли залишатися осторонь. Всі Церкви Володимирового хрещення активно проявили себе у контексті діяльності ВРЦіРО. Були опубліковані чисельні заяви та звернення; проведені зустрічі із опозицією, Президентом, а також народом на Майдані Незалежності. Окрім того, слід зазначити, що не менш важливим є також той факт, що у період Революції Гідності у ВРЦіРО головувала УПЦ МП, яка здебільшого асоціювалася як противник революції та прихильником влади. Це свідчить про те, що на відміно від РПЦ, яка тісно пов'язана із владою, УПЦ МП може йти врозріз із своєю

¹⁶⁰ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 649.

¹⁶¹ Так само, с. 649.

¹⁶² Так само, с. 650.

політичною ідентичністю та спільно з іншими Церквами бути захисником справедливості та гідності. Окрім, діяльності ВРЦіРО кожна конфесія активно проводила душпастирське служіння безпосередньо на Майдані. Дехто відкрито, як УГКЦ та УПЦ КП, дехто не на публіку, але був присутній на Майдані в особах душпастирів (УПЦ МП). Спільна братня молитва – це найперше свідчення єдності Церков, що підбадьорувало на душі народ. Важливим кроком було заснування міжконфесійної каплиці на Майдані Незалежності, а згодом в Українському домі на Європейській площі у Києві. Душпастирів на Майдані поділяли на 2 категорії: церкворечники, які більше висловлювалися та пастирі, які безпосередньо проводили служіння на Майдані¹⁶³. Тому, окрім безпосереднього служіння душпастирів, важливою ділянкою опіки було словесна підтримка через спільні звернення та заяви Глав Церков. Більшість дослідників, різноманітність думок яких ми навели, свідчать про те, що Церкви отримали великий кредит довіри суспільства у період Революції Гідності і фактично витіснили авторитет влади у формуванні відносин у державі. Також вони вважають, що Церква, без конфесійної приналежності, є тим мостом порозуміння та віднови довіри між народом та владою. Тому не раз були заклики та пропозиції щодо посередництва, зокрема ВРЦіРО у процесі переговорів між сторонами. Революція Гідності продемонструвала нам те, що Церкви здатні спільно діяти попри різноманітні богословські розбіжності. Події на Майдані стали початком закладання фундаменту подальшої екуменічної діяльності.

¹⁶³ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с.562.

Розділ III

Дискусії про об'єднання Церков, як реакція на суспільно-політичну ситуацію в Україні 2013-2014рр.

1. Питання створення Помісної Православної Церкви в Україні

Революція Гідності була викликом для багатьох конфесій в Україні. Церкви повинні були зробити вибір стосовно своєї ідентичності, а також напрацювати напрямки подальшої співпраці із іншими Церквами. У контексті Майдану вони змогли подолати перепони між собою та продемонструвати здатність спільно діяти на благо суспільства. По завершенні Революції Гідності перед Церквами, що мають великий авторитет у народі, постають нові виклики, а саме: суспільство, яке зранене місяцями безперервної боротьби, окупація українських територій РФ. У цій ситуації держава потребує об'єднуючого фактору – Церкву. У цьому розділі ми представимо дискусії, які відбувалися у Церквах Володимирового хрещення після Революції Гідності щодо екуменічного діалогу та кроки які потрібно зробити для подолання розбіжностей між конфесіями в Україні.

Революція Гідності та події після неї дали новий поштовх у діалозі між Церквами у питання об'єднання. 22 лютого 2014р. в день завершення Революції Гідності, відбувся синод УПЦ КП, де було прийнято 2 звернення: до УПЦ МП та УАПЦ (лише до Львівської та Івано-Франківської єпархій) із закликом до об'єднання Церков у цей непростий для України час¹⁶⁴. У зверненні до УПЦ МП йшлося про те, що потрібно переходити від слів до діла та подолати існуючі розбіжності, які лише підсилюють непорозуміння у державі¹⁶⁵. Звернення до УАПЦ було адресовано Митрополитові Львівської Архиепархії, митрополитові Івано-Франківської єпархії, де йшлося про те, що УПЦ КП

¹⁶⁴ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква: хроніка подій та експертна оцінка*, с. 602.

¹⁶⁵ Так само, 603.

готова до конструктивного діалогу, а структури єпархії УАПЦ будуть збережені у складі Київського Патріархату¹⁶⁶.

Цікавим є той факт, що УПЦ КП не звертається до УАПЦ, точніше до предстоятеля Методія, оскільки не бачить ефективності у цьому тому, що митрополит неодноразово зривав переговори щодо об'єднання, як наприклад 2011р. Натомість ієрархи Львівської та Івано-Франківської єпархій мають свою позицію стосовно діалогу про створення Помісної Церкви. Багато експертів релігієзнавців, як Андрій Юраш, доцент Львівського національного університету ім. Івана Франка, вважають, що митрополитом УАПЦ керував хтось інший, аби не допустити створення Помісної Церкви принаймні на рівні УПЦ КП та УАПЦ. Предстоятель УАПЦ в інтерв'ю «РІСУ» відповів на заклик УПЦ КП, що УАПЦ готова до діалогу але цьому діалогу заважає особа Філарета, патріарха УПЦ КП «На словах він за об'єднання, а дії його зовсім протилежні. На жаль, його виступи і не правдиві заяви можуть обманути людей»¹⁶⁷.

Священний синод УПЦ МП відповів на звернення УПЦ КП 24 лютого 2014р¹⁶⁸. Синод наголосив на тому, що подолання розколу повинно відбутися згідно православного канонічного права і це є лише компетенція церковної влади і ніхто не може втручатися у цей процес¹⁶⁹. З 24 по 27 лютого 2014р. було створено комісії у УПЦ МП та УПЦ КП з питання можливості об'єднання¹⁷⁰. Патріарх РПЦ, також не забарився із реакцією щодо такої ініціативи. В день 24 лютого 2014р. він закликав вірних в Україні, які є у розколі повернутися до Церкви¹⁷¹.

Проте початок налагодження діалогу між Церквами призвів до певних провокацій із різних сторін, що звісно зашкодило конструктивному вирішенню

¹⁶⁶ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква: хроніка подій та експертна оцінка*, с. 603.

¹⁶⁷ Митрополит Методій (Кудряков): Україна – багата країна, але їй бракує державного розуму//сайт:РІСУ, 28 лютого 2014, <http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/55517/> (дата звернення 18.04.2018).

¹⁶⁸ Так само, с.607-608.

¹⁶⁹ Так само.

¹⁷⁰ Єдина Помісна. Хроніки діалогу про об'єднання православних Церков//сайт:РІСУ, 18 березня 2014, <<http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/review/55764/>> (дата звернення 18.04.2018).

¹⁷¹ Патріарх Кирил боїться втратити УПЦ МП//сайт: РІСУ, 24 лютого 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55455/> (дата звернення 18.04.2018).

питання відновлення єдності. У день 22 лютого з'явилася інформація про те, що з Києво-Печерської лаври вивозять цінності¹⁷². Бійці самооборони Майдану намагалися контролювати цю ситуацію, яка залишалася напруженою аж до ранку наступного дня. У цей ж день речник УПЦ МП Георгій Коваленко подякував самообороні Майдану за охорону святині. Через декілька днів, 25 лютого 2014р. відбулася спроба захопити єпархіальне управління та катедральний храм УПЦ МП у Сумах¹⁷³. Невідомі люди, які представилися представниками місцевого Майдану на чолі із чоловіком, який називав себе дияконом УПЦ КП, вимагали відчинити катедру для служіння у ній єпископа УПЦ КП. Офіційно УПЦ КП заперечила причетність до цих подій та закликала всіх зберігати спокій та не піддаватися на провокації¹⁷⁴. Ще одним загостренням ситуації стала ініціатива культурних та громадських діячів написати спільне звернення до ВРУ про передачу Києво-Печерської лаври та Почаївської лаври до УПЦ КП, як національної помісної Церкви¹⁷⁵. Введення російських військ до Криму стало ще одним викликом найперше для УПЦ МП. Оскільки, представники РПЦ навіть схвально висловлювалися щодо цих подій¹⁷⁶. Відтак місцеблюститель УПЦ МП Онуфрій написав звернення до предстоятеля РПЦ Кирила¹⁷⁷ та Президента Росії Володимира Путіна¹⁷⁸. В обох зверненнях був заклик вплинути на напружену ситуацію на півострові Крим та

¹⁷² Єдина Помісна. Хроніки діалогу про об'єднання православних Церков//сайт:РІСУ, 18 березня 2014, <<http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/review/55764/>> (дата звернення 18.04.2018).

¹⁷³ Суми. Відбулася спроба захоплення єпархіального управління//сайт: Синодально-інформаційний просвітницький відділ УПЦ, 25 лютого 2014, <<http://news.church.ua/2014/02/25/sumi-vidbulasya-sproba-zaxorplennya-jeparxialnogo-upravlinnya/>> (дата звернення 18.04.2018).

¹⁷⁴ УПЦ КП відмежовується від спроб захоплення єпархіального управління УПЦ МП у Сумах//сайт: РІСУ, 25 лютого 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/land_and_property_problems/55486/> (дата звернення 18.04.2018).

¹⁷⁵ Почаївська та Києво-Печерська лаври повинні належати УПЦ КП, - діячі культури та громадськості//сайт:РІСУ, 28 лютого 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/55514/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁷⁶ У РПЦ побачили «миротворчість» у вторгненні Росії в Україну//сайт: РІСУ, 2 березня 2018, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55531/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁷⁷ УПЦ МП закликає Патріарха Кирила не допустити кровопролиття в Україні//сайт: РІСУ, 2 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55530/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁷⁸ Місцеблюститель предстоятеля УПЦ МП попросив Путіна запобігти розділенню України та і Церкви//сайт:РІСУ, 2 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55538/> (дата звернення 19.04.2018).

не допустити кровопролиття в державі. Як зазначив православний експерт Юрій Чорноморець всередині УПЦ МП є кола, які бажають припинити згадувати патріарха під час богослужінь¹⁷⁹. Релігієзнавець Андрій Юраш, зазначає, що духовенство УПЦ МП у непростий час повинне вибрати між тим, чи бути синами України чи рабами Путіна¹⁸⁰. Проте експерт зазначив, що потрібно комісіям працювати надалі, але остаточне рішення потрібно відкласти до мирного часу, інакше це може зіграти на руку Президенту РФ, який буде мати ще одну причину на «захист» російськомовного населення. Предстоятель УПЦ КП Філарет, заявив про те, що УПЦ МП якщо не візьме участі у об'єднанні, то повинна себе називати РПЦ в Україні, оскільки у цій Церкві немає нічого українського¹⁸¹.

У день 11 березня 2014р. Архиєрейський собор УПЦ КП прийняв звернення до УПЦ МП¹⁸². У цьому зверненні УПЦ КП закликає до мирного діалогу, запрошує духовенство та мирян УПЦ МП відвідати храми та монастирі УПЦ КП, аби пересвідчитись у неправдивості пропаганди Росії. Собор закликав аби при кожній єпархії були організовані комісії з питання створення Помісної Церкви. Предстоятель УПЦ КП ставить 3 питання до всіх Церков, але зокрема до УПЦ МП: 1) Чи підтримує Церква єдність української держави? 2) Чи наявна підтримка євроінтеграційного курсу країни? 3) Чи виступає за Єдину Православну Церкву України, яка буде автокефальною?¹⁸³ Патріарх РПЦ 14 березня 2014р. звертаючись до вірних згадав про ситуацію в Україні, де згадав

¹⁷⁹ Якщо патріарх Кирил піддається російській владі, то може втратити українську паству, - експерт//сайт: РІСУ, 2 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55536/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁸⁰ Єдина Помісна Церква означає для Путіна, що «бандерівці» загнали російську Церкву до української, - експерт//сайт: РІСУ, 5 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55591/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁸¹ Патріарх Філарет вважає, що ті, хто хочуть соборної та єдиної України, повинні підтримати об'єднання православних Церков//сайт: РІСУ, 6 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55597/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁸² Архиєрейський собор УПЦ КП, *Звернення до УПЦ МП з приводу необхідності невідкладного подання розділення Православної Церкви України*//сайт: РІСУ, 11 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55673/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁸³ В УПЦ КП назвали 3 ключові питання для старту діалогу з УПЦ МП зі створення Єдиної Помісної Церкви//сайт:РІСУ, 13 березня 2014, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55706/> (дат звернення 15.10.2016).

про «Русский мир», як 400 літню цивілізацію, яка вийшла із Київської купелі¹⁸⁴. А також молився за збереження єдності РПЦ і звісно її частини УПЦ МП.

У день 24 липня 2014р. УАПЦ видала документ, що був відповіддю на звернення духовенства Івано-Франківської єпархії УПЦ КП від 8 квітня 2014р.¹⁸⁵. Це один із найважливіших та найбільш обгрунтованих документів УАПЦ щодо питання створення Помісної Церкви. Ієрархія УАПЦ у цьому зверненні наголошує на тому, що Церква не претендує, аби об'єднання відбувалося на їхніх умовах, проте усвідомлюючи свою чисельну меншість УАПЦ прагне зберегти свої структури, історію та спадщину. За приклад у документі наводиться РПЦ та РПЦ за кордоном, де друга Церква отримала самоправність згідно акту про канонічне спілкування. Головною метою об'єднання УАПЦ не вважає протиставлення російській агресії, а створення Єдиної Помісної Церкви. Цей процес повинен завершитися легітимізацією канонічного статусу Вселенським Патріархом. У цьому документі також згадано проте те, що УПЦ МП повинна прийняти рішення на чиему вона боці і часу для цього вже фактично немає. Першим кроком до єдності повинно бути євхаристійне спілкування, а вже відтак церковно-адміністративна єдність.

У день 26 липня 2014р. УПЦ КП прийняла звернення до архієреїв УПЦ МП¹⁸⁶. У цьому документі наголошується на тому, що незаконним потрібно вважати вплив Московського Патріарха на Київську митрополію, що також є засуджено Константинопольським патріархом. А відтак потрібно створювати свою Церкву у власній державі, що є прийнятним для православного світу.

Важлива подія на шляху діалогу про створення Помісної Церкви відбулася 13 листопада 2014р. у Рівному¹⁸⁷. В цей день ієрархи УАПЦ, УПЦ

¹⁸⁴ Патріарх Кирил вважає тих, хто хоче «відірвати південні та західні російські землі від єдиного «Русского мира»// 14 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55715/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁸⁵ Відповідь патріархії УАПЦ на звернення духовенства Івано-Франківської єпархії УПЦ КП//сайт: РІСУ, 24 липня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uaoc_doc/57127/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁸⁶ Священний синод УПЦ КП, *Щодо канонічного становища Православної Церкви в Україні*//сайт: РІСУ, 26 липня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uocpr_doc/57149/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁸⁷ В УПЦ МП називають «чинічним» меморандум про утворення Помісної Православної Церкви Рівненщини//сайт: РІСУ, 15 листопада 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/58219/> (дата звернення 19.04.2018).

КП, УПЦ МП (2 єпископи) та УГКЦ підписали Меморандум Єднання. У цьому документі Церкви висловили своє бажання створення Єдиної Помісної Церкви в Україні. Проте деякі ієрархи УПЦ МП несхвально висловилися щодо підписання меморандуму¹⁸⁸.

Глава та Отець УГКЦ Святослав підтримав прагнення православних Церков в Україні до єдності, бо вважає, що це перший крок до Єдності Церков, оскільки між ними немає догматичної різниці¹⁸⁹. Блаженніший також наголосив на тому, що якщо держава використовує Церкву, як інструмент від того будуть страждати всі.

Предстоятель УПЦ в Канаді Митрополит Юрій Каліщук заявив, що Вселенський Патріарх Варфоломій готовий допомогти українським Церквам об'єднатися, якщо буде відповідне звернення від Президента України¹⁹⁰.

Надалі питання створення Єдиної Помісної Церкви розглядалося в контексті діалогу про об'єднання УПЦ КП та УАПЦ. У Золотоверхому Михайлівському соборі УПЦ КП 8 червня 2015р. були прийняті конкретні кроки щодо об'єднання двох Церков¹⁹¹. Слід зазначити, що згідно даних вказаних у прийнятому документі на цьому соборі були представники від Константинопольського патріарха. Спільний собор прийняв рішення про невідкладне продовження справи об'єднання у Єдину Помісну Православну Церкву.

На 14 вересня 2015р. було заплановано скликання об'єднаного собору. Предстоятель УАПЦ заявив про свою готовність обрати Філарета (УПЦ КП) на предстоятеля Помісної Церкви¹⁹². А за декілька місяців до запланованого собору УАПЦ вийшла із діалогу, оскільки на собор було заявлено менше

¹⁸⁸ Так само.

¹⁸⁹ В УГКЦ моляться за створення Єдиної Православної Церкви в Україні//сайт:РІСУ, 23 грудня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/58556/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁹⁰ Константинополь готовий допомогти створити в Україні Єдину Помісну Православну Церкву//сайт: РІСУ, 20 лютого 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/59195/> (дата звернення 19.04.2018).

¹⁹¹ Комісії УАПЦ та УПЦ КП у підсумковому документі визначили конкретні кроки щодо об'єднання Церков//сайт:РІСУ, 9 червня 2015, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/60204/> (дата звернення 23.04.2018). (див. Додаток 8).

¹⁹² Предстоятель УАПЦ на об'єднаному соборі голосуватиме за патріарха Філарета//сайт:РІСУ, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/uapc/60366/> (дата звернення 23.04.2018).

представників ніж у УПЦ КП (325 на 82)¹⁹³, а також УАПЦ закидала УПЦ КП неготовність приймати вимоги УАПЦ. Відтак доволі тривале обговорення, що розпочалося в день завершення Революції Гідності щодо створення Єдиної Помісної Православної Церкви в Україні призупинилося. Слід зазначити, що за час незалежності України це був ледь не найуспішніший діалог щодо помісності української Церкви на цей час. Вперше активну участь хоча би на початкових етапах брали представники УПЦ МП. Спільні собори УАПЦ та УПЦ КП напрацювали конкретні кроки щодо процесу об'єднання. Ідея створення Єдиної Помісної Церкви була підтримана представниками влади, зокрема Президентом України Петром Порошенком¹⁹⁴. Центр Разумкова представив своє дослідження наприкінці 2016 р.:

44,3% українців, які вважають себе православними, підтримують "необхідність створення в Україні "Єдиної Помісної Православної Церкви, незалежної від інших церковних центрів за межами України?". 25% – не підтримують цю ідею, 30,7% не визначились¹⁹⁵.

На основі цього дослідження можемо стверджувати, що питанням створення Єдиної Помісної Церкви переймаються і віряни українських Церков. Релігієзнавець Віктор Єленський стверджує, що потреба створення Єдиної Помісної Церкви впливає із потреби єдності, яка постала перед суспільством, як наслідок Революції Гідності¹⁹⁶.

Нова ініціатива, а відтак поштовх до відновлення ідеї створення Єдиної Помісної Церкви бере початок від владних структур держави. В день 17 квітня 2018р. Президент України Петро Порошенко заявив про те, що він прийняв рішення просити Вселенського Патріарха надати автокефалію Українській

¹⁹³ Заява прес-служби патріархії УАПЦ//сайт:Львівської єпархії УАПЦ, 9 липня 2015, <http://uaoc.lviv.ua/index.php?id=28&tx_ttnews%5Btt_news%5D=211&cHash=601f5a1a4ad5a7ee031e46250dd5b20> (дата звернення 23.04.2018).

¹⁹⁴ Єдина Помісна Церкви допоможе об'єднати Україну,- президент України//сайт:РІСУ, 29 липня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/60683/> (дата звернення 23.04.2018).

¹⁹⁵ Майже половина православних українців хоче Єдиної Помісної Православної Церкви,- соціопитування//сайт: РІСУ, 5 грудня 2016, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/social_questioning/65349/> (дата звернення 23.04.2018).

¹⁹⁶ Вікторія Жуган, *Єдина Помісна Церква України. Прихильники та супротивники*//сайт: РІСУ, 25 листопада 2016, <https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/65245/> (дата звернення 23.04.2018).

Православній Церкві¹⁹⁷. Така ініціатива присвячена події 1030-ліття хрещення Київської Русі, яка відбудеться у липні 2018р. Під відповідним зверненням також підписали ієрархи УПЦ КП та УАПЦ. ВРУ 19 квітня 2018р. підтримала звернення Президента до патріарха Константинополя¹⁹⁸. Глава та Отець УГКЦ Святослав, заявив про те, що УГКЦ підтримує ініціативу створення Єдиної Помісної Церкви в Україні, заявивши, що це є перший крок до відновлення єдності цілої Київської Церкви¹⁹⁹. «Наступним кроком буде екуменічний діалог між УГКЦ та єдиною православною Церквою в Україні», - зазначив Патріарх УГКЦ. УПЦ МП неохвально сприйняла цю ініціативу. Заступник голови Відділу зовнішніх церковних зв'язків заявив про те, що із цієї ініціативи нічого не вийде, оскільки починати треба з УПЦ МП а не із її сепаратних частин, додавши «піджак до гудзика не пришивають, а навпаки, гудзик до піджака»²⁰⁰. Звісно, що така відповідь слідує від офіційної позиції РПЦ, де патріарх Кирил заявляє про те, що ніколи не визнає автокефалію православ'я в Україні²⁰¹.

Отож, нові дискусії про створення Єдиної Помісної Церкви в Україні зумовлені логічним процесом віднайти об'єднувачі фактори в українському суспільстві, що відчуває певну роздільність, особливо після Революції Гідності та в час українсько-російської війни. У цьому підрозділі ми висвітлили та проаналізували позиції українських Церков стосовно питання єдності Помісної Церкви в Україні. Вважаємо, що такі дискусії будуть відбуватися доти, не буде задоволено запити суспільства побачити Єдину Помісну Православну Церкву в

¹⁹⁷ Президент і Церкви офіційно просять Константинополь надати Томос про автокефалію//сайт: РІСУ, 17.04.2018, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/70831/> (дата звернення 23.04.2018).

¹⁹⁸ Верховна Рада України, *Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні*//сайт:ВРУ, 19 квітня 2018, <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2410-19>> (дата звернення 23.04.2018).

¹⁹⁹ Богдан Червак, «Церквоне звернення» Порошенко: чому за бортом залишається УГКЦ//сайт: Українська Правда, 20 квітня 2018, <<https://www.pravda.com.ua/columns/2018/04/20/7178224/>> (дата звернення 23.04.2018).

²⁰⁰ Піджак і гудзик. В УПЦ МП відреагували на звернення до Вселенського Патріарха про надання автокефалії//сайт: РІСУ, 17 квітня 2018, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/70833/> (дата звернення 23.04.2018).

²⁰¹ Несподівана заява Московського патріарха Кирила про українську Церкву//сайт: Радіо Свобода, 22 листопада 2016, <<https://www.radiosvoboda.org/a/28133688.html>> (дата звернення 23.04.2018).

Україні, що є закономірно у православному світі, де кожна незалежна країна має свою незалежну Церкву²⁰².

2. Процес об'єднання Харківсько-Полтавського єпархії УАПЦ(о) та УГКЦ

Після Революції Гідності не лише питання Єдиної Помісної Церкви стало актуальним у міжконфесійному діалозі. До більш серйозної справи перейшли архиєпископ Харківсько-Полтавського єпархії УАЦП Ігор Ісіченко та УГКЦ. Архиєпископ Ігор разом з підпорядкованою йому єпархією та декількома парафіями у Центральній та Південній Україні вирішили об'єднатися разом з УГКЦ. Переговорний процес та його наслідки є предметом дослідження цього підрозділу.

Насамперед варто розглянути історичні передумови утворення Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ. Після здобуття Україною незалежності перед багатьма українськими Церквами постало питання пошуку своєї ідентичності. Перед УАПЦ викликом стало пошук моделі подальшого функціонування Церкви. В лоні Церкви утворилося два табори: за автокефалію в Україні та за підпорядкування визнаній Константинополем УАПЦ в США²⁰³. Архиєпископ Ігор Ісіченко відстоював модель злиття з УАПЦ в США, тим самим здобуття канонічності. Для другого табору це означало втрата автокефалії, на що вони не готові були погодитися. Єпархіальний собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ 13 квітня 2006р. ухвалив рішення про створення УАПЦ (о), як релігійну організацію зареєстровану незалежно від УАПЦ, на чолі з Архиєпископом Ігорем²⁰⁴. Відтак в Україні була зареєстрована нова православна Церква, хоча УАПЦ (о) не вважає себе відділеною від УАПЦ.

У 2014 р. по завершенню Революції Гідності, Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ провела черговий єпархіальний собор під назвою «Досвід

²⁰² Усі президенти України, за винятком Януковича, мріяли про автокефалію Церкви.- Єленський//сайт: РІСУ, 23 квітня 2018, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_society/70911/> (дата звернення 23.04.2018).

²⁰³ Дмитро Шаповалов, УАПЦ: У пошуках моделі творення Помісної Церкви//сайт:РІСУ, 28 лютого 2005, <http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/8929/> (дата звернення 17.10.2016).

²⁰⁴ Протокол XVI єпархіального собору Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 13 квітня 2006//сайт:Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 13 квітня 2006,< <http://uapc.org.ua/protokol-shistnadtsyatoho-jeparhiyalnoho-soboru-harkivsko-poltavskoji-jeparhiji-uapc-13-kvitnya-2006/>> (дата звернення 23.04.2018).

Майдану й перспектива розвитку Харківсько-Полтавської єпархії»²⁰⁵, де було прийнято чимало цікавих рішень. Найперше собор написав прохання до УАПЦ у США до приєднання єпархії до своїх структур у разі окупації України Росією. Собор подякував духовенству УГКЦ за добрий взірець душпастирської опіки протягом Революції. В ухвалах собору Харківсько-Полтавська єпархія просить ієрархію УГКЦ взяти на себе ініціативу у координації діалогу між Церквами Київської традиції. Собор також закликав громади до підготовки переходу у нелегальний стан у разі окупації України. По завершенню революції в Україні УАПЦ (о) стає перед викликом пошуку подальшої моделі існування. Ще не поставало питання про перехід до УГКЦ, а лише згадувалося про приєднання до УАПЦ в США в разі небезпеки, проте вже було позитивне ставлення до духовенства УГКЦ, як приклад Церкви, яка діяла у непростий для України час. Тим самим можемо стверджувати, що УГКЦ отримала великий кредит довіри від Архієпископа Ігора та підпорядкованої йому єпархії.

На XXV єпархіальному Соборі Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ 1 квітня 2015р. було прийняте звернення до Блаженнішого Святослава, глави УГКЦ з проханням про поради щодо євхаристійного спілкування та адміністративної єдності з УГКЦ, як співспадкоємницею київської духовної традиції²⁰⁶. Собор постановив подібні рішення беручи до уваги неможливість поєднання із діаспорною Церквою та вірячи у перспективу сопричастя Української Церкви із Римом. Згодом у інтерв'ю Архієпископ Ігор заявив про те, що таке рішення зумовлено тим, що синод Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ отримав відповідь від діаспорної Церкви УАПЦ, яка закликала до об'єднання із іншими єпархіями УАПЦ та злиття із УПЦ КП, що було

²⁰⁵ Ухвала XXIV єпархіального собору Харківсько-Полтавського єпархії УАПЦ «Досвід Майдану й перспектива розвитку Харківсько-Полтавської єпархії»//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 26 березня 2014, <<http://uapc.org.ua/uhvala-xxiv-jeparhiyalnoho-soboru-hpe-uapts-dosvid-majdanu-j-perspektyva-rozvytku-harkivsko-poltavskoj-jeparhiji/>> (дата звернення 25.04.2018).

²⁰⁶ Ухвала XXV єпархіального собору Харківсько-Полтавського єпархії УАПЦ, 1 квітня 2015//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 4 квітня 2015, <<http://uapc.org.ua/pro-uchast-harkivsko-poltavskoj-jeparhiji-u-tvorenni-edynoji-pomisnoji-tserkvy/>>(дата звернення 25.04.2018).

неприйнятним для Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ²⁰⁷. Також, Архієпископ заявив про те, що після цього рішення Церква в особах священників та мирян відчула тиск, зокрема зі сторони інших членів УАПЦ із закидами про зраду.

1 липня 2015р. відбулося засідання єпархіальної ради Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, де були присутні члени контактної групи від УГКЦ. Присутній ознайомили із перебігом процесу об'єднання Церков²⁰⁸. Зустріч відбувалася у Свято-Димитрівському катехитично-пасторальному центрі. За результатами зустрічі було прийнято два документи: ухвалу *«Про перебіг діалогу з УГКЦ»*²⁰⁹ а також заяву *«Повертаймо слову православний його справжній сенс»*²¹⁰. У першому документі Рада подякувала Блаженнішому Святославу за підтримку діалогу. Зобов'язала нав'язувати контакти парафіям УАПЦ(о) із територіально близькими парафіями УГКЦ. Та висловила надію на спільне опрацювання проектів, які стануть канонічним підґрунтям до об'єднання. У другому документі Рада підтвердила правильність напрямку стратегії Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ щодо об'єднання із УГКЦ, що формує православну ідентичність на основі Київської Традиції найкраще збереженої в УГКЦ.

Блаженніший Святослав, Глава та Отець УГКЦ запросив представників Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ на Патріарший синод, де обговорювалися пункти із програми *«Жива парафія – місце зустрічі із Живим Христом»*²¹¹. Архієпископ УАПЦ(о) заявив про те, що виклики які існують у XXI столітті є тим, що об'єднує Церкви в Україні.

²⁰⁷ Архієпископ Ігор Ісіченко: «Зближення з УГКЦ перешкоджають ілюзії минулого та негативні стереотипи//сайт: РІСУ, 9 квітня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/59686/> (дата звернення 25.04.2018).

²⁰⁸ У Харкові обговорювали перебіг діалогу між УГКЦ та УАПЦ//сайт: РІСУ, 2 липня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/60407/> (дата звернення 25.04.2018).

²⁰⁹ Єпархіальна Рада Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, Ухвала про перебіг діалогу із УГКЦ, 1 липня 2018//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 1 липня 2015, <<http://uapc.org.ua/uhvala-jeparhijalnoji-rady-harkivsko-poltavskoj-jeparhiji-ukrajinskoji-avtokefalnoji-pravoslavnoji-tserkvy/>> (дата звернення 25.04.2018).

²¹⁰ Єпархіальна Рада Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, Заява *«Повертаємо слову православний його справжній сенс»*, 1 липня 2018//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 1 липня 2015, <<http://uapc.org.ua/povertajmo-slovu-pravoslavnyj-joho-spravzhnij-sens/>> (дата звернення 25.04.2018).

²¹¹ Архієпископ Ігор Ісіченко розповів, що сьогодні об'єднує православних та греко-католиків//сайт: РІСУ, 26 серпня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/uapc/60931/> (дата звернення 25.04.2018).

У вересні 2015р. була створена комісія при УГКЦ по вирішенню питання поєднання УАПЦ (о) з УГКЦ²¹². З ініціативи Патріарха Святослава, 17 грудня 2015р. відбулася зустріч з священнослужителями УАПЦ (о) у приміщенні Патріархії УГКЦ. На зустрічі Блаженніший Святослав наголосив на тому, що процес об'єднання є незворотній та отримав одностайну підтримку у Синоді УГКЦ. Архієпископ Ігор на цій зустрічі, заявив про те, що цей процес має за мету розпочати процес відновлення поділеної Київської Церкви. Зустріч підтвердила добрі наміри з обох сторін, у намірі об'єднатися та надихнула Церкви на подальшу співпрацю у цьому питанні.

Добрим свідченням братнього спілкування було присутність на ювілеї Архієпископа Ігора, Блаженнішого Святослава 29 січня 2016р у храмі Дмитрія у Харкові²¹³. Глава та Отець УГКЦ наголосив на тому, що предстоятель УАПЦ (о) є одним із найвидатніших Архієреїв Київської Церкви, а також людина якій довіряють та готові впевнено іти вперед за ним.

Один із протоієреїв УАПЦ (о) отець Іван Лещик, який служить у Миколаєві, поділився своїми враженнями щодо ситуації на парафії святого Пантелеймона стосовно процесу об'єднання із УГКЦ²¹⁴. Незважаючи на те, що отець ще не проводив парафіяльних зборів, проте вже обговорював це питання із парафіянами. Хоча люди і розуміють ситуацію, проте є побоювання про те, що це асоціюється із зрадою віри. Отець згадує про те, що на соборі у Харкові очікували рішення про об'єднання із діаспорною Церквою. Проте за декілька днів очільники із діаспори відмовилися від такої ідеї. Тому пропозиція Архієпископа Ігора, щодо УГКЦ була дуже несподіваною. На той час, отець утримався від рішення проте згодом згадує, як відбували прощу до Зарваниці із парафією і по дорозі відвідали Почаївську лавру і тоді усвідомили, що

²¹² Архієпископ Ігор Ісиченко розповів, на яких засадах Харківська-Полтавська єпархія УАПЦ єднається з УГКЦ//сайт:РІСУ, 10 листопада 2015,

<http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/61673/> (дата звернення 25.04.2018).

²¹³ Глава УГКЦ привітав Архієпископа Ігора Ісиченка із 60-літнім ювілеєм//сайт: РІСУ, 29 січня 2016, <http://news.ugcc.ua/photo/glava_ugkts_priv%D1%96tav_arhiiepiskopa_%D0%86gorya_%D0%86s%D1%96chenka_z_60%D1%96tn%D1%96m_yuv%D1%96leiem_75848.html> (дата звернення 1.05.2018).

²¹⁴ Ідея об'єднання частини УАПЦ із УГКЦ є дуже привабливою,-о. Іван Лещик//сайт: РІСУ, 29 лютого 2016, <https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/62659/> (дата звернення 1.05.2018).

найбільш православними наразі виявилися греко-католики. Постава Глави УГКЦ відносно прав УАПЦ (о) на збереження власної ідентичності також справила враження на отця. Тож на даний час, отець а і з ним його парафія готові на продовження діалогу із УГКЦ.

В день 20 квітня 2016 року відбувся XXVI єпархіальний Собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ на якому було підтверджено намір про об'єднання з УГКЦ, а також ознайомити парафіяльні громади із *«Пропозиціями щодо входження Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ у єдність з УГКЦ»*²¹⁵. Собор уповноважив Архієпископа Ігоря підготувати офіційне звернення до Синоду УГКЦ. Блаженніший Святослав, у своєму листі до XXVI собору Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, оголосив про результати роботи комісії у справі поєднання УАПЦ (о) та УГКЦ, де вказав на те, що для парафій під юрисдикцією УАПЦ (о) буде створена персональна ієрархія УГКЦ, що дозволить надалі органічно розвиватися єпархії²¹⁶.

Патріархія УАПЦ видала своє офіційне звернення щодо діалогу УАПЦ (о) та УГКЦ 25 травня 2016р. на численні запити вірних УАПЦ²¹⁷. У цьому зверненні УАПЦ наголошує на тому, що не веде ніяких діалогів із УГКЦ, це лише власна ініціатива Архієпископа Ігоря та 11 парафій, які належать до його юрисдикції. Тому, вищезгадані парафії не належать до УАПЦ і відповідно не можуть висловлюватися в імені Церкви, зазначалося у заяві. Не залишилася без реакції щодо діалогу і РПЦ. В інтерв'ю російському *«Интерфаксу»* глава синодального Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського Патріархату митрополит Волоколамський Іларіон (Алфєєв) заявив про те, що якщо УГКЦ прийме УАПЦ(о), то в лоні Католицької Церкви буде структура, яка не визнана

²¹⁵ Ухвала XXVI єпархіального собору Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 20 квітня 2016//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 21 квітня 2016, < <http://uapc.org.ua/pro-perebih-i-perspektyvy-protsestvorennya-edynoji-pomisnoji-tserkvy-v-ukrajini/>> (дата звернення 25.04.2018).

²¹⁶ Блаженніший Отець і Глава УГКЦ Святослав привітав 26-ий єпархіальний собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 22 квітня 2016,< <http://uapc.org.ua/blazhennishy-otets-i-hlava-uhkts-svyatoslav-pryvitav-26-yj-jeparhialnyj-sobor-harkivsko-poltavskoj-jeparkhiji-uapts/>> (дата звернення 25.04.2018).

²¹⁷ Звернення патріархії УАПЦ стосовно єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ(о) із УГКЦ//сайт: УАПЦ, 25.05.2016, <<http://church.net.ua/detalno/uapc/zvernennja-patriarkhiji-uapc-z-privodu-situaciji-jaka-viniklavnaslidok-jednannja-kharkivsko-poltavskoj-jeparkhiji-uapc-o-iz-ugkc.html>> (дата звернення 1.05.2018).

Московським Патріархатом і це неминуче позначиться на православно-католицьких відносинах.²¹⁸

У день 5 квітня 2017р. відбувся XXVII собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ на якому був присутній також Глава УГКЦ Святослав²¹⁹. Тема дискусій була «Жива парафія». Делегати собору звернулися офіційним листом до Папи Франциска, де підтвердили свій намір здобуття адміністративної єдності та повного сопричастя із УГКЦ. Після собору відбулася спільна Літургія Передшеосвячених Дарів.

На XXIX соборі УАПЦ (о) 28 березня 2018р. у Свято-Димитрівському катехитично-пастирському центрі Харкова був прийнятий стратегічний план розвитку на перехідний період об'єднання із УГКЦ²²⁰. Собор також звернувся із прохання до Блаженнішого Святослава аби УГКЦ представляла інтереси Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ на ВРЦіРО. Був прийнятий проект стажування настоятелів парафій у галицьких єпархіях УГКЦ.

Отож, підсумовуючи підрозділ на основі вищеподаних фактів можемо стверджувати, що процес об'єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ та УГКЦ хоча і є тривалим, проте є ефективним. Представники обох сторін регулярно проводять спільні зустрічі, де обговорюють подальші кроки відновлення єдності. Як зазначають предстоятелі обох Церков цей процес є незворотнім, а також першим кроком до відновлення Київської Церкви із унікальною набутою ідентичністю кожної Помісної Церкви.

3. Перспективи подальшого єкуменічного діалогу між Церквами Володимирового Хрещення

Революція Гідності проявила спроможність Церков діяти спільно попри будь-які розбіжності. Навіть по завершенню кривавих подій на майдані Незалежності

²¹⁸ РПЦ: «Об'єднання самосвятів з УГКЦ позначиться на православно-католицьких відносинах//сайт:РІСУ, 8 червня 2016, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/63618/> (дата звернення 17.10.2016).

²¹⁹ XXVII собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 5 квітня 2017, <<http://uapc.org.ua/xxvii-sobor-harkivsko-poltavskoj-jeparhiji-uapts/>> (дата звернення 1.05.2018).

²²⁰ XXIX собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 29 березня 2018< <http://uapc.org.ua/xxix-sobor-harkivsko-poltavskoj-jeparhiji-uapts/>> (дата звернення 1.05.2018).

та стабілізації політичної ситуації в Україні, Церкви продовжили пошук шляхів для подальшого діалогу. Головними темами у між церковних відносинах після Революції Гідності були процеси утворення Єдиної Помісної Церкви, а також об'єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ із УГКЦ. Проте, у цьому підрозділі нашим завданням буде висвітлити позицію церковних діячів, науковців та експертів у галузі релігієзнавства стосовно екуменічного діалогу між Церквами Володимирового хрещення. А також розглянемо подальшу співпрацю Церков після Революції Гідності.

У 2014р. виповнилося 50 років із дня прийняття декрету *«Відновлення єдності»* Другого Ватиканського собору. У Києві з цієї нагоди, 17 грудня, з ініціативи УГКЦ та Української асоціації релігієзнавців був організований круглий стіл²²¹. На цьому заході були представлені цікаві думки представників Українських Церков та релігієзнавців. Декілька з них наведемо у цій праці. Насамперед, головний редактор журналу *«Патріархат»* Анатолій Бабинський зазначає, що проблемою українського екуменічного руху є те, що Українські Церкви ігнорують міжнародні документи, які вже були напрацьовані міжконфесійними комісіями²²². Церкви в Україні не мають постійних міжконфесійних комісій, які могли спільно працювати у сфері богослов'я та шукати шляхи для порозуміння. Ще однією проблемою українського екуменізму є необізнаність людей у цій темі. Про це наголосив священник УПЦ КП, який представляв Відділ соціального служіння о. Олександр Медведів. З цією думкою також погодилась віце-президент Української асоціації релігієзнавців Людмила Филипович, вказуючи на те, що екуменізм в Україні цікавить лише самі Церкви, хоча від цього залежить також і доля суспільства²²³.

²²¹ У Києві обговорили перспективи екуменічного руху//сайт: РІСУ, 18 грудня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/58521/> (дата звернення 1.05.2018).

²²² Так само.

²²³ У Києві обговорили перспективи екуменічного руху//сайт: РІСУ, 18 грудня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/58521/> (дата звернення 1.05.2018).

Юрій Чорноморець опублікував своє бачення екуменічної ситуації в Україні²²⁴. Насамперед він зазначив про те, що після Революції Гідності втратилось протистояння вірних УПЦ КП та УАПЦ між собою. Причиною того стало те, що ієрархи цих Церков висловили проукраїнську позицію. А також така співпраця є протиставленням УПЦ МП, яка з часом вибрала траєкторію поглядів РПЦ, навіть стосовно критики екуменічного руху²²⁵. Науковець також зазначає, що УГКЦ є справді православною Церквою, яка не зазнала православних проблем, які є в інших Церквах. Саме тому, Архієпископ Ігор Ісіченко обирає її, а не УПЦ КП, як на це всі сподівалися. Цей крок також вказує на те, що УГКЦ не є антиправославною, як її хочуть висвітлити проросійська пропаганда, бо інакше на такий крок не погодився би такий видатний церковний діяч, як Архієпископ Ігор Ісіченко. Автор цитує у своїй статті Блаженнішого Любомира Гузара, який в інтерв'ю каналу *«Перший національний»* сказав наступне: «Немає в Україні греко-католицької церкви та трьох православних церков. Є Київська церква, яка по-суті єдина, але видимо все ще розділена»²²⁶. Найкращу можливість для суспільства, автор вбачає у впровадженні стратегії подальшого розвитку України УПЦ КП та УГКЦ, як найбільш авторитетною Церквою після Революції Гідності та спадкоємці Київської Церкви. Сьогоднішнє буття держави є важливішим за історичні обставини які склалися у Київській Церкві²²⁷. І якщо буде така співпраця, тоді справді можна буде говорити про відновлення єдності Київської Церкви.

Архієпископ Ігор в інтерв'ю газети *«Верховинські вісті»*, заявив про те, що на сьогоднішній час екуменічний діалог не повинен обмежуватися суто адміністративним єднанням, бо інакше це формальність і це не принесе успіху²²⁸. Важливим у процесі творення Єдиної Помісної Церкви є об'єднання із УГКЦ, яка зберегла тяглість Київської Традиції, особливо після того як

²²⁴ Юрій Чорноморець, Нова сторінка історії українського християнства//сайт: РІСУ, 8 квітня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/59678/> (дата звернення 1.05.2018).

²²⁵ Так само.

²²⁶ Так само.

²²⁷ Так само.

²²⁸ Церква повинна себе відчувати вільною та мужньою//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 20 серпня 2015, <<http://uapc.org.ua/tserkva-povynna-vidchuvaty-sebe-vilnoyu-i-muzhnoyu/>> (дата звернення 3.05.2018).

православна ієрархія перейшла до Москви у 1686р. Справжній екуменізм – це також спільне свідчення Єангельських цінностей у сьогоднішньому глобалізованому світі.

Під час зібрання керівників єпархіальних комісій УГКЦ у справах єдності християн, яке відбулося 7-8 жовтня 2015р. у місті Івано-Франківську, йшлося про ті виклики, з якими стикаються душпастирі на місцях у питанні екуменізму²²⁹. Насамперед найбільшим викликом є брак щирості у представників конфесій, або ж і взагалі відсутність відкритості до участі у екуменічному діалозі.

Релігієзнавець Віктор Єленський вважає, що релігія може бути чинником примирення, як і водночас чинником війни²³⁰. Суспільство бажає єдності Церков особливо після Революції Гідності. Церква може допомогти вгамувати крайні настрої у суспільстві. Вона повинна лікувати зранене суспільство, яке ще також перебуває у стані інформаційної війни.

Глава та Отець УГКЦ Блаженніший Святослав, вважає, що екуменізм – повинен бути пошуком Бога, а не ворога²³¹. Тому потрібно визволити релігію від впливу політики. Також Глава УГКЦ наголосив на важливості практичного екуменізму, а не лише теорії. Також Патріарх зазначив, що єдність із Святішим Престолом не позбавляє своєї власної ідентичності, як інколи на це наголошують інші Церкви:

Наша Церква впродовж віків свідчить, що єдність із Святішим Отцем не тільки не позбавляє східної ідентичності, але й допомагає відкрити універсальні цінності Вселенської Церкви, вийти за межі власної провінційності та вузького кола національної приналежності. Одночасно присутність Східних Церков у великій родині Вселенської Церкви робить її багатогою та універсальною²³².

²²⁹ В Івано-Франківську дискутували про те, як сприяти єдності християн//сайт: РІСУ, 12 жовтня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/religious_relations/61358/> (дата звернення 3.05.2018).

²³⁰ Віктор Єленський: «Цього року Церква вперше за довгий час отримала серйозних конкурентів у сфері людської довіри та любові»//сайт: РІСУ, 30 грудня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/62091/> (дата звернення 3.05.2018).

²³¹ УГКЦ ніколи не була перешкодою в екуменічного діалозі,- патріарх Святослав (Шевчук)//сайт: РІСУ, 23 лютого 2016,< https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/ukrainians_outside_of_Ukraine/62617/> (дата звернення 3.05.2018).

²³² УГКЦ ніколи не була перешкодою в екуменічного діалозі,- патріарх Святослав (Шевчук)//сайт: РІСУ, 23 лютого 2016,< https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/ukrainians_outside_of_Ukraine/62617/> (дата звернення 3.05.2018).

Владика Венедикт (Алексійчук) єпископ УГКЦ вважає, що православні Церкви ще не знайшли кращої моделі відновлення єдності із католицькою Церквою, як унія²³³. Оскільки, УГКЦ не підпорядковується Риму, але є у повному сопричасті та єдності, при тому зберігаючи свою власну східну ідентичність. Також владика зазначив, що унія 1596р. була підписана Київською Митрополією, а не лише якоюсь її частиною. Тому безглуздими є закиди, стосовно якоїсь зради чи сепарації УГКЦ. Тим паче, найчастіше такі закиди лунають від РПЦ, яка вже на той час була окремою від Київської Церкви.

У рамках роботи пленарної сесії Конгрегації Східних Церков, Блаженніший Святослав, сказав про те, що якщо є бажання єдності, то тоді найдуться і засоби для реалізації цієї цілі, а якщо такого бажання немає тоді найдуться необґрунтовані причини для відмови²³⁴. Також Патріарх зазначив, що аргументи минулого потрібно застосовувати лише для того, щоб не повторити таких помилок у майбутньому.

Попри те, що серед відомих церковних та громадських діячів поширюються різні думки щодо подальшого екуменічного діалогу між Церквами в Україні, все ж таки на місцях часто можна спостерігати спільні міжконфесійні події, які набули особливого значення після Революції Гідності. Насамперед спільні заходи проводяться у контексті російської агресії, де представники різних Церков духовно опікуються українськими військовими. Була налагоджена співпраця між представниками УПЦ МП, УПЦ КП, УГКЦ у духовному супроводі військових та прикордонників у Херсонській області на межі адміністративного кордону із окупованим Кримським півостровом²³⁵. Окрім проведення спільних молебнів, священнослужителі стають

²³³ Унія існує вже 400 років і за цей час ніхто так і не запропонував іншу модель єдності,- владика Венедикт//сайт: РІСУ, 10 березня 2016, <https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/62768/> (дата звернення 3.05.2018).

²³⁴ Глава УГКЦ у Ватикані розповів про екуменічну місію Східних Католицьких Церков//сайт: РІСУ, 11 жовтня 2017, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/vatikan/68571/> (дата звернення 3.05.2018).

²³⁵ Священники різних конфесій стоять на варті українських кордонів, допомагаючи військовим//сайт: РІСУ, 28 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/faith_and_weapon/55905/> (дата звернення 9.05.2018).

посередниками між місцевими громадами. Допомога військовим не обмежується лише духовними але також враховуються і фізичні потреби, тому священнослужителі різних конфесій зорганізували пункти для збору необхідних речей для потреб військових.

У Запоріжжі 5 серпня 2014р. за ініціативи місцевого єпископа УПЦ МП Луки відбулася зустріч між представниками різних конфесій міста²³⁶. Як зазначив владика, така ідея у нього зародилася після відвідування Слов'янська. Оскільки, Церкви спроможні поширювати мир у суспільстві. По завершенню зустрічі були прийняті рішення для подальшої співпраці, а саме: пошук порозуміння між конфесіями; спільна координація дій щодо гуманітарної допомоги військовим та населенню, що постраждало в наслідок бойових дій; та не допустити конфліктів на релігійному підґрунті. Ще одна зустріч між представниками Церков Запоріжжя відбулася 20 січня 2017р. також із ініціативи єпископа УПЦ МП²³⁷. На зустрічі було прийнято звернення, де йшлося про роль релігійних організацій у соборності регіону. Також було прийнято рішення про проведення таких зустрічей раз на квартал.

Відділ соціального служіння та благодійності УПЦ КП разом з благодійною організацією УГКЦ «Карітас України» з 31 липня по 6 серпня 2014р. організували «Автопоїзд миру та єднання», що мандрував 4 містами України (Херсон, Миколаїв, Одеса, Дніпропетровськ²³⁸)²³⁹. Метою ініціативи було актуалізувати проблеми переселенців із Східної України, організувати збір необхідних речей для потреб військових, а також спонукати суспільство до порозуміння та співпраці. До акції також долучилися представники протестантських Церков, а також мусульмани. Під час заходу проводилися

²³⁶ У Запоріжжі різні конфесій за трапезою говорили про цілісність держави і дієвий патріотизм//сайт: РІСУ, 7 серпня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/57281/> (дата звернення 9.05.2018).

²³⁷ Глави релігійних організацій Запоріжжя виробили план спільних заходів на майбутнє//сайт: РІСУ, 23 січня 2017, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/religious_relations/65839/> (дата звернення 9.05.2018).

²³⁸ В день 19 травня 2016р. місто Дніпропетровськ було перейменовано на Дніпро у рамках закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

²³⁹ Автопоїзд мира та єднання. Релігійні та громадські діячі на вістрі допомоги//сайт: РІСУ, 8 серпня 2014, <<https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/57288/>> (дата звернення 9.05.2014).

спільні молитви та було організовано пункти допомоги переселенцям у тих містах.

В різних містах України ми часто зустрінемо події спільних екуменічних молитов, особливо за мир в Україні. Варто зазначити, що на таких заходах відбувається спільне примирення між конфесіями, як наприклад у Дніпропетровську, де 13 березня 2016р. у неділю Всепрощення представники УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ, а також протестантські Церкви зібралися на спільні молитву та взаємне прощення, де кожний представник по черзі молився молитву «Отче наш»²⁴⁰.

Представники різних конфесій в Україні продовжили активну співпрацю у контексті ВРЦіРО. В одному із документів Ради від 6 червня 2014р. йдеться про те, що міжконфесійне порозуміння є важливим досягненням Церков попри розбіжності²⁴¹. І це може сприяти порозумінню у суспільстві у непростий для України час. ВРЦіРО прийняла багато звернень, які направлені на підтримку мирних ініціатив влади в Україні (від 27 червня²⁴² та 9 липня²⁴³ 2014р.), підтримку усім хто долучається до захисту територіальної цілісності України (волонтери, військові і т.д.)²⁴⁴, та заяви з приводу актуальних суспільно-політичних проблем в Україні (щодо становлення справедливості в українських судах²⁴⁵, на захист сімейних цінностей²⁴⁶ і т.д.). Рада долучилася до

²⁴⁰ У прощену неділю 7 християнських конфесій Дніпропетровська об'єднала спільна молитва//сайт: РІСУ, 14 березня 2016, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/62807/> (дата звернення 9.05.2018).

²⁴¹ Заява щодо посягань на свободу віросповідання та спроб розпалення міжконфесійної ворожнечі, 6 червня 2014//сайт: ВРЦіРО, 6 червня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/397-uccro-statement-religious-freedom>> (дата звернення 9.05.2018).

²⁴² Заява ВРЦіРО з приводу мирних ініціатив Президента України, 27 червня 2014//сайт: ВРЦіРО, 27 червня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements?start=20>> (дата звернення 9.05.2018).

²⁴³ Заява ВРЦіРО щодо ситуації на Сході України, 9 липня 2014//сайт: ВРЦіРО, 9 липня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/407-uccro-appeal-on-situation-in-eastern-ukraine>> (дата звернення 9.05.2018).

²⁴⁴ Заява ВРЦіРО про обов'язок допомоги у захисті Батьківщини, 10 лютого 2015//сайт: ВРЦіРО, 10 лютого 2015, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/425-uccro-statement-defence-ukraine>> (дата звернення 9.05.2018).

²⁴⁵ Звернення ВРЦіРО щодо встановлення справедливості в Україні, 17 травня 2016//сайт: ВРЦіРО, 17 травня 2016, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/465-uccro-statement-justice-court-judge-ukraine>> (дата звернення 9.05.2018).

²⁴⁶ Відкрите звернення на захист сім'ї та дітей, 1 червня 2017//сайт: ВРЦіРО, 1 червня 2017, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/492-appeal-in-favor-of-kids-and-family>> (дата звернення 9.05.2018).

обговорення законопроектів ВРУ, зокрема до закону, що стосується щодо протидії дискримінації²⁴⁷.

Рада також провела спільний круглий стіл із представниками Ради Церков Росії²⁴⁸. Зустріч відбулася у м. Осло з 9 по 11 вересня 2014 р. За результатами зустрічі було прийнято рішення щодо сприяння встановлення миру в Україні; розпочати діалог щодо спільного порозуміння, особливо стосовно подій в Україні; підтримка гуманітарної діяльності для жителів Донецької та Луганської областей; засудити дії спрямовані на приниження людської гідності (тортури, викрадення і т.д.).

Отож, підсумовуючи цей розділ слід зазначити, що спільна діяльність Церков після Революції Гідності набула особливого значення. До початку подій на Майдані мало хто цікавився міжконфесійним діалогом в Україні. Проте, із зростанням авторитету Церкви в українському суспільстві, екуменічний діалог став об'єктом спостереження у суспільстві. Суспільно-політична ситуація після Революції Гідності залишалася напруженою. Відтак українські Церкви стали інструментом для порозуміння та досягнення миру. Хоча релігійний чинник міг би стати причиною ще більшого загострення конфліктів, важливим є те, що Церкви все ж таки змогли контролювати ситуацію та не допустити ще більших розколів серед народу, хоча такі провокації спостерігалися. Подальший екуменічний діалог є необхідним для налагодження миру у суспільстві, а також захисту моральних цінностей у контексті нових ініціатив до законодавства, що порушують християнські принципи. Важливим є те, що самі Церкви відчують потребу пошуку порозуміння, тому відбуваються різні конференції, круглі столи та дискусії як на місцевому, так і на Всеукраїнському рівні. Хоча на перший погляд може здатися, що вони не приносять великої користі, проте це є перші кроки, що спонукають Церкви діяти і далі. Створення Єдиної Помісної Церкви стало одним із головним тем у суспільстві. Після Революції Гідності

²⁴⁷ ВРЦіРО підготувала пропозиції до законопроекту з протидії дискримінації//сайт: ВРЦіРО, 1 березня 2016, <<http://vrciro.org.ua/ua/news/448-ucro-proposals-on-draft-law-on-non-discrimination>> (дата звернення 9.05.2018).

²⁴⁸ Комюніке круглого столу Церков і релігійних організацій України та Росії//сайт: ВРЦіРО, 11 вересня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/416-communique-oslo-meeting-religious-leaders-ukraine-russia>> (дата звернення 9.05.2018).

відбулося дві спроби створення Єдиної Церкви. Наразі питання досі залишається відкритим. Проте, наполегливість православних Церков в Україні у цьому питанні свідчить про те, що з часом все таки вдасться відновити єдність православ'я в Україні. Також, однією із головних тем залишається питання об'єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ та УГКЦ. Ієрархії цих Церков досягли порозуміння та прийняли багато рішень у цьому питанні. Наразі залишається декілька канонічних кроків для досягнення цієї мети. З огляду на вище наведені факти можна стверджувати, що єкуменічний діалог в Україні, особливо поміж Церквами Володимирового хрещення є продуктивним та приносить свої плоди.

Висновки

З огляду на історичні обставини Київська митрополія, що була заснована з часів хрещення Русі, поділилася на різні Церкви. На сьогоднішній день ми маємо чотири великі конфесії в Україні, які є наступниками митрополії Володимирового хрещення: УГКЦ, УПЦ КП, УАПЦ, УПЦ МП, що є об'єктами нашого дослідження.

В контексті здобуття Україною незалежності, українські Церкви також визначалися зі своєю ідентичністю. Деякі з них виходили із підпілля, як УГКЦ; декотрі на соборах поверталися до витоків своєї історії подібно як УПЦ КП; інші відстоювали позицію єдиної канонічної Церкви, яка має право на територію України, як УПЦ МП. Тому на початках незалежності навряд чи можна було надіятися на продуктивний діалог. Незважаючи на те, що були засновані численні товариства та ради, що стали міжконфесійними та були підґрунтям для пошуку спільної думки, такі як Українське біблійне товариство, Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, Нарада представників Християнських Церков України.

Проте, не лише Церкви зіштовхнулися із викликами на початках незалежності України, але і суспільство постало перед численними випробуваннями. Одним із таких була Помаранчева Революція 2004р. Ця подія була важливим кроком переходу від тоталітарного до демократичного суспільства. Хоча Помаранчева Революція була однією із найчисельніших та успішних у сучасній історії України, все ж таки з плином часу вона зазнала невдачі. До влади прийшов новий Президент, а і з ним нові цінності та порядки. Декілька прийнятих законів, які обмежували права громадян; процвітання корупції та розпалювання ворожнечі у суспільстві стали причиною невдоволення народу, яке поступово наростало, як свідчать численні дослідження. Переломним моментом стала подія 21 листопада 2013р. коли КМУ прийняв рішення про припинення підготовки до асоціації України та Європейського Союзу, на що очікував український народ. Події стрімко

розвивалися, від декількатисячних студентських мітингів на початках до багатомільйонних протестів із чисельними зіткненнями із працівниками правоохоронних органів. Із кожним днем ситуація в Україні ставала дедалі напруженішою. За подіями стежили представники багатьох держав та міжнародних організацій. Проте найбільшу підтримку ця Революція отримала від українських Церков.

Чому українські Церкви стали на захист тих, хто вийшов на протести та висловив незадоволення владі? Насамперед, причина у тому, що цінності, які несли на Євромайдані відповідали біблійним цінностям, що сповідують Церкви, а саме свобода та гідність кожної людини. Тому від перших днів Майдану очільники Церков висловили свою підтримку, зокрема глави УГКЦ та УПЦ КП. Деякі Церкви хоча чітко і не виступили за підтримку Революції Гідності, як згодом назвали ті протести, проте намагалися докласти зусилля для налагодження суспільно-політичної ситуації в Україні, зокрема УПЦ МП.

У контексті діяльності ВРЦіРО ми можемо спостерігати виразну спільну діяльність усіх Церков Володимирового хрещення. Зокрема, слід зазначити, що на період Революції Гідності та початку російської агресії, яка стала наслідком перемоги Майдану, у ВРЦіРО головувала УПЦ МП і всі прийняті документи підписував предстоятель цієї Церкви. Цей факт свідчить про те, що попри свою політичну орієнтацію, Церкви змогли досягти порозуміння, коли йшлося про права громадян України та збереження територіальної цілісності України. Тому всі документи ВРЦіРО були прийняті одногосно і підписані предстоятелями УПЦ МП. В них йшлося про засудження кровопролиття в державі, захист права громадян на висловлення невдоволення владою та заклик до збереження цілісності України. ВРЦіРО не лише видавала звернення, але і була посередником у переговорах між владою, опозицією та суспільством. Такий перебіг подій спонукав Церкви вийти за межі православного розуміння стосунку держави та Церкви і увійти у новий стосунок між державою, суспільством та Церквою.

Підтримка Церков не обмежувалася лише полемікою. Священнослужителі різних конфесій духовно супроводжували людей під час протестів. Насамперед, була встановлення поза конфесійна каплиця, де могли молитися люди всіх Церков. Проводилися спільні богослужіння, навіть Божественна Літургія, як наприклад у День Соборності України 2014р. Також у цей рік до спільного екуменічного тижня молитов, що проходить в Україні щорічно від 2007р. долучилася УПЦ МП. Слід зазначити, що священнослужителі, які були на майдані також представляли народ на зустрічі із представниками влади, що свідчить про великий кредит довіри. Деякі дослідники, як наприклад Оксана Горкуша, зазначає, що така співпраця наділяє Церкву авторитетом серед суспільства та включає його у план спільного майбутнього²⁴⁹. Отож, Революція Гідності показала, що Церкви можуть спільно діяти попри будь-які розбіжності.

Проте екуменічна діяльність Церков не завершилася із Революцію Гідності. Набута співпраця в контексті Майдану спонукала Церкви не припиняти спільну діяльність, особливо перед лицем нових загроз, насувалися на Україну ззовні. Варто зазначити, що всіх вразила ініціатива Синоду УПЦ КП із закликом до УАПЦ та УПЦ МП об'єднатися в Єдину Помісну Церкву. Такий крок міг стати об'єднуючим фактором у зраненому та виснаженому суспільстві. Були скликані комісії у кожній Церкві, які повинні були відповідати за пошук шляхів для досягнення такої мети. Цей процес тривав близько 1,5 року проте не дійшов свого завершення. Наступна подібна ініціатива була запропонована Президентом України Петром Порошенком та підтримана ієрархами УПЦ КП та УАПЦ у квітні 2018р.

Ще однією приємною несподіванкою по завершенню Революції Гідності стало рішення собору Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ на чолі із Архiepіскопом Ігорем Ісіченком про пошук шляхів євхаристійної та адміністративної єдності із УГКЦ. Синод УГКЦ підтримав таку ініціативу.

²⁴⁹ Оксана Горкуша, *Євромайдан, як індикатор трансформації релігійної функціональності*// Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 61-75.

Було проведено низку спільних заходів та прийняті документи на рівні обох синодів для досягнення цієї мети. Наразі процес ще відкритий та залишається незавершеним.

Окрім, таких великих дискусії, як об'єднання українських Церков, також на всеукраїнському та місцевому рівнях відбувалася співпраця яка виникала з огляду на виклики, які поставали. Церкви проводили спільні екуменічні молитви за мир та припинення війни, організували гуманітарні місії для потреб переселенців із окупованих територій України та військовослужбовців, а також проводили спільні круглі столи де шукали шляхи порозуміння. Ці всі заходи проводилися Церквами з огляду на підтримку суспільства у непростий час.

У постреволуційний час багато богословів різних конфесій почали роздумувати про такий феномен, як «Боголов'я Майдану». За ініціативи представників різних конфесій були організовані конференції на цю тему. Основна думка полягає в тому, щоб переосмислити боголов'я через призму подій Революції Гідності. Михайло Черенков під час виступу на конференції «Боголов'я Майдану», яка відбулася 9 грудня 2016р. у Києві, сказав наступне:

Богослов'я, яке не пройшло через Майдан, не може бути автентичним й релевантним. Допоки ми не приймемо все це як Боже одкровення, не розберемося в тому, що там було і що це значить для нас як для церкви, ми не зрушимо з місця²⁵⁰.

Важливим внеском Майдану є зближення людей та Церков між собою. На Майдані було відчуття однієї Церкви і в цьому дусі потрібно продовжувати жити далі, вважає о. Михайло Димид²⁵¹.

Отож, ми можемо з впевненістю ствердити, на основі всіх вище поданих фактів та досліджень, що українські Церкви здатні подолати всі канонічні, богословські та інші перепони на шляху до такої мети, як відновлення єдності та спільне благо суспільства. Коли західний світ до багатьох міжконфесійних

²⁵⁰ Михайло Черенков, *Богослов'я після Майдану: Зрозуміти, змінитись, уявити* //сайт: РІСУ, 9 грудня 2016, <<https://risu.org.ua/ua/index/blog/~cherenkoff/65408/>> (дата звернення 21.09.2018).

²⁵¹ Боголов'я Майдану (частина 2)//сайт: Філософсько-богословського факультету УКУ, 8 лютого 2017, <<http://theological.ucu.edu.ua/podiyi/bogoslov-ya-majdanu-chastyna-druga/>> (дата зрвенення 21.09.2018).

напрацювань йшов протягом десятки років, то в контексті України Церкви Володимирового хрещення здатні подолати цей шлях за короткий період. Безперечно екуменізм став більш відчутним завдяки Революції Гідності. Цю працю хотілося би завершити словами Глави та Отця УГКЦ, Блаженнішого Святослава (Шевчука), які він висловив на засіданні Пленарної сесії Конгрегації Східних Церков:

Якщо є бажання, завжди знайдуться необхідні засоби для його реалізації. Натомість, якщо такого бажання нема, наводиться низка причин – історичних, пасторальних, канонічних – для уникнення цієї єдності²⁵².

²⁵² Глава УГКЦ у Ватикані розповів про екуменічну місію Східних Католицьких Церков//сайт: РІСУ, 11 жовтня 2017, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/vatikan/68571/> (дата звернення 9.05.2018).

Список джерел і літератури:

Опубліковані документи:

1. ХХІХ собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 29 березня 2018 < <http://uapc.org.ua/xxix-sobor-harkivsko-poltavskoji-jeparhiji-uapcs/> > (дата звернення 1.05.2018).
2. ХХVІІ собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 5 квітня 2017, <<http://uapc.org.ua/xxvii-sobor-harkivsko-poltavskoji-jeparhiji-uapcs/>> (дата звернення 1.05.2018).
3. Архиерейський собор УПЦ КП, *Звернення до УПЦ МП з приводу необхідності невідкладного подання розділення Православної Церкви України*//сайт: РІСУ, 11 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55673/> (дата звернення 19.04.2018).
4. Верховна Рада України, *Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні*//сайт: ВРУ, 19 квітня 2018, <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2410-19>> (дата звернення 23.04.2018).
5. Відкрите звернення на захист сім'ї та дітей, 1 червня 2017//сайт: ВРЦіРО, 1 червня 2017, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/492-appeal-in-favor-of-kids-and-family>> (дата звернення 9.05.2018).
6. Відповідь патріархії УАПЦ на звернення духовенства Івано-Франківської єпархії УПЦ КП//сайт: РІСУ, 24 липня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uaoc_doc/57127/> (дата звернення 19.04.2018).
7. Декларація християнських Церков України «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його пропагування у суспільстві та спроби легалізації так званих одностатевих шлюбів»//сайт: ІРС, 18 червня 2010, <<http://www.irs.in.ua/index.php>> (дата звернення 7.03.2018).

8. Декларація ВРЦіРО щодо негативного ставлення до явища гомосексуалізму та спроб легалізації одностатевих шлюбів, 15 травня 2007//сайт:ВРЦіРО, 15 травня2007, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/49-deklaraciya-vrciro-pro-negatyvne-stavlennya-do-yavyshcha-gomoseksualizmu-ta-tak-zvanyh-odnostatevyh-shlyubiv>> (дата звернення 6.10.2016).
9. Єпархіальна Рада Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, *Заява «Повертаємо слову православний його справжній сенс»*, 1 липня 2018//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 1 липня 2015, <<http://uapc.org.ua/povertajmo-slovu-pravoslavnyj-joho-spravzhnij-sens/>> (дата звернення 25.04.2018).
- 10.Єпархіальна Рада Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, Ухвала про перебіг діалогу із УГКЦ, 1 липня 2018//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 1 липня 2015, <<http://uapc.org.ua/uhvala-jeparhiyalnoji-rady-harkivsko-poltavskoj-i-jeparhiji-ukrajinskoji-avtokefалnoji-pravoslavnoj-i-tserkvy/>> (дата звернення 25.04.2018).
- 11.Заява Архиєрейського собору УАПЦ щодо між'юрисдикційного діалогу в Україні//сайт:РІСУ, 11 грудня 2009, <http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uaoc_doc/33325/> (дата звернення 7.03.2018).
- 12.Заява ВРЦ щодо загрози сепаратизму, 22 лютого 2014//сайт: ВРЦіРО, 22 лютого 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/374-council-of-churches-statement-on-threat-of-separatism>> (дата звернення 8.03.2018).
- 13.Заява ВРЦіРО з приводу ескалації насильства у Києві, 19 лютого 2014//сайт: ВРЦіРО, 19 лютого 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/370-statement-about-escalation-of-violence-in-kyiv>> (дата звернення 8.03.2018).
- 14.Заява ВРЦіРО з приводу мирних ініціатив Президента України, 27 червня 2014//сайт: ВРЦіРО, 27 червня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements?start=20>> (дата звернення 9.05.2018).

15. Заява ВРЦіРО за результатами зустрічі президента та опозиції, 25 січня 2014//сайт: ВРЦіРО, 25 січня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/369-final-statement>> (дата звернення 8.03.2018).
16. Заява ВРЦіРО про обов'язок допомоги у захисті Батьківщини, 10 лютого 2015//сайт: ВРЦіРО, 10 лютого 2015, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/425-uccro-statement-defence-ukraine>> (дата звернення 9.05.2018).
17. Заява ВРЦіРО щодо ситуації на Сході України, 9 липня 2014//сайт: ВРЦіРО, 9 липня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/407-uccro-appeal-on-situation-in-eastern-ukraine>> (дата звернення 9.05.2018).
18. Заява Глави УГКЦ з приводу листа Міністерства культури України щодо підстав припинення діяльності релігійних організацій УГКЦ//сайт: УГКЦ, 13 січня 2014, <http://news.ugcc.ua/documents/zayava_glavi_ukrainskoi_grekokatolitskoi_tserkvi_z_privodu_lista_m%D1%96n%D1%96sterstva_kulturi_ukraini_shchodo_p%D1%96dstav_dlya_pripinennya_d%D1%96yalnost%D1%96_rel%D1%96g%D1%96ynih_organ%D1%96zats%D1%96y_ugkts_68842.html> (дата звернення 10.05.2018).
19. Заява патріарха Київського і всієї Руси-України//сайт: УПЦ КП, 11 грудня 2013, <<http://www.cerkva.info/uk/news/patriarkh/4234-zajava-11-12-13.html>> (дата звернення 13.02.2018).
20. Заява прес-служби патріархії УАПЦ//сайт: Львівської єпархії УАПЦ, 9 липня 2015, <http://uaoc.lviv.ua/index.php?id=28&tx_ttnews%5Btt_news%5D=211&cHash=601f5a1a4ad5a7ee031e46250dd5b20> (дата звернення 23.04.2018).
21. Заява прес-центру Київської Патріархії з приводу листа Міністерства культури до Глави УГКЦ//сайт: УПЦ КП, 13 січня 2014, <<http://cerkva.info/uk/news/churchasociety/4324-zajava.html>> (дата звернення 14.03.2018).

22. Заява Ради Церков щодо рішення Росії про військове вторгнення в Україну, 2 березня 2014//сайт: ВРЦіРО, 2 березня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/380-council-of-churches-statement-on-decision-of-russian-military-invasion>> (дата звернення 8.03.2018). (див. Додаток 7).
23. Заява щодо посягань на свободу віросповідання та спроб розпалення міжконфесійної ворожнечі, 6 червня 2014//сайт: ВРЦіРО, 6 червня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/397-uccro-statement-religious-freedom>> (дата звернення 9.05.2018).
24. Звернення ВРЦіРО до народу України з нагоди виборів Президента України, 15 травня 2014//сайт: ВРЦіРО, 15 травня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/360-uccro-statement-presidential-election-in-ukraine>> (дата звернення 8.03.2018).
25. Звернення ВРЦіРО з нагоди Дня Соборності та Свободи України, 22 січня 2014//сайт: ВРЦіРО, 22 січня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/362-statement-unity-day>> (дата звернення 8.03.2018).
26. Звернення ВРЦіРО про потребу протидії лихослів'ю, 28.04.2010//сайт: ВРЦіРО, 29 квітня 2010, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/128-zvernennya-vseukrayinskoyi-rady-cerkov-i-religiynyh-organizacij-pro-potrebu-protydiy-lyhoslivyu>> (дата звернення 6.10.2016).
27. Звернення ВРЦіРО щодо встановлення справедливості в Україні, 17 травня 2016//сайт: ВРЦіРО, 17 травня 2016, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/465-uccro-statement-justice-court-judge-ukraine>> (дата звернення 9.05.2018).
28. Звернення ВРЦіРО щодо захисту та піклування про дітей-сиріт, 3 жовтня 2012//сайт: ВРЦіРО, 14 жовтня 2012, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/184-zvernennya-vrciro-shchodo-zahystu-i-pikluvannya-pro-ditey-syrit>> (дата звернення 6.10.2016).

- 29.Звернення ВРЦіРО щодо морально-етичного змісту рекламної продукції в Україні, 24 червня 2005//сайт:ВРЦіРО, 25 червня 2005,<<http://vrciro.org.ua/ua/statements/18-zvernennya-vrciro-shchodo-moralno-etychnogo-zmistu-reklamnoyi-produkciyi-v-ukrayini>> (дата звернення 6.10.2016).
- 30.Звернення ВРЦіРО щодо суспільно-політичної ситуації в Україні, 10 грудня 2013//сайт:ВРЦіРО, 10 грудня 2013, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/211-zvernennya-vseukrayinskoyi-rady-cerkov-u-zvyazku-z-suspilno-politychnoyu-sytuacieyu-v-ukrayini>> (дата звернення 8.03.2018).
- 31.Звернення ВРЦіРО щодо убезпечення дорожнього руху, 19 жовтня 2009//сайт:ВРЦіРО, 11 листопада 2009, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/102-zvernennya-vseukrayinskoyi-rady-cerkov-i-religiynyh-organizacij-shchodo-ubezpechennya-dorozhnogo-ruhu>> (дата звернення 6.10.2016).
- 32.Звернення ВРЦіРО щодо функціонування мов та загроз сепаратизму, 23 липня 2006//сайт: ВРЦіРО, 24 липня 2006, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/175-zvernennya-shchodo-funkcionuvannya-mov-ta-zagroz-separatyizmu>> (дата звернення 6.10.2016).
- 33.Звернення патріархії УАПЦ стосовно єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ(о) із УГКЦ//сайт: УАПЦ, 16.05.2016, <<http://church.net.ua/detalno/uapc/zvernennja-patriarkhiji-uapc-z-privodu-situaciji-jaka-vinikla-vnaslidok-jednannja-kharkivsko-poltavskoj-jeparkhiji-uapc-o-iz-ugkc.html>> (дата звернення 28.02.2018).
- 34.Звернення патріархії УАПЦ стосовно єднання Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ(о) із УГКЦ//сайт: УАПЦ, 25.05.2016, <<http://church.net.ua/detalno/uapc/zvernennja-patriarkhiji-uapc-z-privodu-situaciji-jaka-vinikla-vnaslidok-jednannja-kharkivsko-poltavskoj-jeparkhiji-uapc-o-iz-ugkc.html>> (дата звернення 1.05.2018).

- 35.Звіт Міністерства культури «Про стан та розвиток релігійної ситуації»//сайт:УНІАН, 14 травня 2012,
<<http://religions.unian.net/state/648249-religiya-v-ukraine-tsifryi-i-faktyi.html>> (дата звернення 10. 05.2018).
- 36.Історичні передумови створення УПЦ КП, *Історико-канонічна Декларація Архієрейського Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату*//сайт УПЦ КП, <<http://www.cerkva.info/uk/icd/204-declaracia-6-1.html>> (дата звернення 28.02.2018).
- 37.Кабінет міністрів України, *Розпорядження про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС*, 21 листопада 2013,
<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=246864953> (дата звернення 10.05.2018).
- 38.Привітання ВРЦ обраному президенту України Петру Порошенку, 3 червня 2014//сайт: ВРЦіРО, 3 червня 2014,
<<http://vrciro.org.ua/ua/statements/393-uccro-congratulations-for-elected-president-of-ukraine-poroshenko>> (дата звернення 8.03.2018).
- 39.Протокол XVI єпархіального собору Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 13 квітня 2006//сайт:Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 13 квітня 2006,< <http://uapc.org.ua/protokol-shistnadtsyatoho-jeparhiyalnoho-soboru-harkivsko-poltavskoj-i-jeparhiji-uapc-13-kvitnya-2006/>> (дата звернення 23.04.2018).
- 40.Священний синод УПЦ КП, *Щодо канонічного становища Православної Церкви в Україні*//сайт: РІСУ, 26 липня 2014,
<https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uockp_doc/57149/> (дата звернення 19.04.2018).
- 41.Синод єпископів УГКЦ, «*Екуменічна концепція Української Греко-Католицької Церкви*»//Львів: Колесо, 2016.

42. Синод єпископів УГКЦ, *«Концепція екуменічної позиції УГКЦ»*//Людина і Світ, липень 2007.с. 36-42.
43. Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2012, №307.
44. Синод єпископів УГКЦ, *Синодальне послання з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ, 65-ліття з дня смерті митрополита Андрія Шептицького та 25-ліття з дня смерті патріарха Йосипа Сліпого*, 8 грудня 2009//сайт:РІСУ, 14 грудня 2009, <http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/33336/> (дата звернення 7.03.2018).
45. Спільна заява Предстоятелів Української Православної Церкви Київського Патріархату та Української Автокефальної Православної Церкви щодо діалогу з метою утворення в Україні єдиної Помісної Православної Церкви, 23 вересня 2011//сайт:УПЦ КП, 23 вересня 2011, <<http://www.cerkva.info/uk/news/patriarkh/1850-zaiava-predstoiateliv.html>> (дата звернення 15.10.2015).
46. Указ виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України від 14.04.2014 № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року „Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України“//сайт: Офіційний портал Верховної Ради України, 14 квітня 2014, <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>> (дата звернення 17.02.2018).
47. Ухвала ХХІV єпархіального собору Харківсько-Полтавського єпархії УАПЦ «Досвід Майдану й перспектива розвитку Харківсько-Полтавської єпархії»//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 26 березня 2014, <<http://uapc.org.ua/uhvala-xxiv-jeparhiyalnoho-soboru-hpe-uapts-dosvid->

- majdanu-j-perspektyva-rozvytku-harkivsko-poltavskoj-i-jeparhiji/> (дата звернення 25.04.2018).
48. Ухвала XXV єпархіального собору Харківсько-Полтавського єпархії УАПЦ, 1 квітня 2015//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 4 квітня 2015, <<http://uapc.org.ua/pro-uchast-harkivsko-poltavskoj-i-jeparhiji-utvorenni-edynoji-pomisnoji-tserkvy/>>(дата звернення 25.04.2018).
49. Ухвала XXVI єпархіального собору Харківсько-Полтавського єпархії УАПЦ, 20 квітня 2016//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 21 квітня 2016, < <http://uapc.org.ua/pro-perebih-i-perspektyvu-protsestvorennya-edynoji-pomisnoji-tserkvy-v-ukrajini/>> (дата звернення 25.04.2018).
50. Ювілейний Архієрейський Собор Руської Православної Церкви, Основні принципи ставлення Руської Православної Церкви до інославія, серпень 2000//сайт: УПЦ, <<http://orthodox.org.ua/article/osnovni%20printsipi-stavlennya-rusko-pravoslavno-tserkvi-donoslavya>> (дата звернення 28.02.2018).

Література:

51. Говорун Кирило, *«Український Майдан, який зібрався «заради Європи», переріс саму Європу та її політиків»*// Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 28.
52. Горкуша Оксана, *Євромайдан, як індикатор трансформації релігійної функціональності*// Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка*, с. 61-75.
53. Грицак Ярослав, *Життя, смерть та інші неприємності*, Київ: Грані-Т, 2011.
54. Кульчицький Станіслав, *Українська революція 2004*, Київ: Генеза, 2005.
55. Мухарський Антін, *Майдан (Р)еволюція Духу*, Київ: Наш формат, 2014.
56. Національна академія наук України – Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди – Українська асоціація

релігієзнавців – Асоціація Духовне відродження *Майдан і Церква* : хроніка подій та експертна оцінка / за загальною редакцією Л. Филипович – О. Горкуші, Київ:Самміт-Книга 2015.

Інтернет-джерела:

- 57.Автопоїзд мира та єднання. Релігійні та громадські діячі на вістрі допомоги//сайт: РІСУ, 8 серпня 2014,
<<https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/57288/>> (дата звернення 9.05.2014).
- 58.Архиєпископ Ігор Ісіченко розповів, на яких засадах Харківська-Полтавська єпархія УАПЦ єднається з УГКЦ//сайт:РІСУ, 10 листопада 2015,
<http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/61673/> (дата звернення 25.04.2018).
- 59.Архиєпископ Ігор Ісіченко розповів, що сьогодні об'єднує православних та греко-католиків//сайт: РІСУ, 26 серпня 2015,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/uapc/60931/> (дата звернення 25.04.2018).
- 60.Архиєпископ Ігор Ісіченко, *Захисникам пам'ятника Леніна*//сайт: Блог Архиєпископа Ігора Ісіченка, 9 грудня 2013,
<<http://archbishopihor.blogspot.com/2013/12/blog-post.html?sref=fb>> (дата звернення 22.03.2018).
- 61.Архиєпископ Ігор Ісіченко: «Зближення з УГКЦ перешкоджають ілюзії минулого та негативні стереотипи//сайт: РІСУ, 9 квітня 2015,
<https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/59686/> (дата звернення 25.04.2018).
- 62.Архиєпископ УПЦ КП: Існування пам'ятника Леніна було знуцанням та наругою//сайт: РІСУ, 10 грудня 2013,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/54567/> (дата звернення 22.03.2018).

63. Блаженніший Любомир (Гузар), «Інтерв'ю від 20 червня 2011» / ефір 1+1, <<http://tkachenko.ua/interview/lyubomir-guzar-pro-yedinoapostolnu-ukrayinsku-cerkvu-1.html>> (дата звернення 7.03.2018).
64. Блаженніший Отець і Глава УГКЦ Святослав привітав 26-ий єпархіяльний собор Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 22 квітня 2016,<
<http://uapc.org.ua/blazhennishyj-otets-i-hlava-uhkts-svyatoslav-pryvitav-26-yj-jeparhiyalnyj-sobor-harkivsko-poltavskoj-i-jeparhiji-uapts/>>(дата звернення 25.04.2018).
65. Блаженніший Святослав (Шевчук), «Інтерв'ю від 26 січня 2014» / ефір 5 канал.
66. Богдан Червак, «Церквоне звернення» Порошенка: чому за бортом залишається УГКЦ//сайт: Українська Правда, 20 квітня 2018, <<https://www.pravda.com.ua/columns/2018/04/20/7178224/>> (дата звернення 23.04.2018).
67. В Донецьке над зданием областной администрации подняли российский флаг// сайт: Новая газета, 1 березня 2014, <<https://www.novayagazeta.ru/news/2014/03/01/97380-v-donetske-nad-zdaniem-oblastnoy-administratsii-podnyali-rossiyskiy-flag>> (дата звернення 17.02.2018).
68. В Івано-Франківську дискутували про те, як сприяти єдності християн//сайт: РІСУ, 12 жовтня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/religious_relations/61358/> (дата звернення 3.05.2018).
69. В ієрархії УАПЦ немає єдності у питаннях об'єднання в Єдину Церкву з УПЦ КП//сайт:РІСУ, 21 жовтня 2011, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/44971/> (дата звернення 15.10.2016).
70. В УАПЦ вирішено утворити 2 єпархії на Закарпатті//сайт: Офіційний сайт Львівської Єпархія УАПЦ,

- <[http://uaoc.lviv.ua/index.php?id=28&tx_ttnews\[tt_news\]=141&cHash=1e146482151db2654ded8b4eb3d946c9](http://uaoc.lviv.ua/index.php?id=28&tx_ttnews[tt_news]=141&cHash=1e146482151db2654ded8b4eb3d946c9)> (дата звернення 23.03.2016)
71. В УГКЦ моляться за створення Єдиної Православної Церкви в Україні//сайт: РІСУ, 23 грудня 2014,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/58556/>
> (дата звернення 19.04.2018).
72. В УПЦ КП назвали 3 ключові питання для старту діалогу з УПЦ МП зі створення Єдиної Помісної Церкви//сайт: РІСУ, 13 березня 2014,
<http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55706/>
(дата звернення 15.10.2016).
73. В УПЦ МП називають «цинічним» меморандум про утворення Помісної Православної Церкви Рівненщини//сайт: РІСУ, 15 листопада 2014,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/58219/> (дата звернення 19.04.2018).
74. Верховна рада відкрила шлях до диктатури// сайт: Тиждень, 17 січня 2014, <<http://tyzhden.ua/Infographics/99150>> (дата звернення 10.05.2018).
75. Віктор Єленський: «Цього року Церква вперше за довгий час отримала серйозних конкурентів у сфері людської довіри та любові»//сайт: РІСУ, 30 грудня 2015,
<https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/62091/> (дата звернення 3.05.2018).
76. Віктор, Бедь, Коротка репліка щодо Звернення Архидієцького собору УПЦ КП від 13 травня 2016р. в частині історичної та канонічної спадковості//сайт: УАПЦ, 14 травня 2016,
<<http://church.net.ua/detalno/uapc/korotka-replika-shchodo-zvernennja-arkhijereiskogo-soboru-upc-kp-vid-13-travnja-2016-roku-v-chastini-istorichnoji-ta-kanonichnoji-spadkovosti.html>> (дата звернення 28.02.2018).

- 77.Вікторія Жуган, *Єдина Помісна Церква України. Прихильники та супротивники*//сайт: РІСУ, 25 листопада 2016,
<https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/65245/> (дата звернення 23.04.2018).
- 78.ВРЦіРО підготувала пропозиції до законопроекту з протидії дискримінації//сайт: ВРЦіРО, 1 березня 2016,
<<http://vrciro.org.ua/ua/news/448-uccro-proposals-on-draft-law-on-non-discrimination>> (дата звернення 9.05.2018).
- 79.Глава УГКЦ висловив солідарність із учасниками євромайданів //сайт: УГКЦ, 24 листопада 2013,
<http://news.ugcc.ua/news/glava_ugkts_visloviv_sol%D1%96darn%D1%96st_z_uchasnikami_ievromaydan%D1%96v_ta_zaklikav_ne_dopustiti_do_prolittya_zhodnoi_krapl%D1%96_krov%D1%96_68270.html> (дата звернення 08.02.2018).
- 80.Глава УГКЦ привітав Архієпископа Ігора Ісіченка із 60-літнім ювілеєм//сайт: РІСУ, 29 січня 2016,
<http://news.ugcc.ua/photo/glava_ugkts_priv%D1%96tav_arhiiepiskopa_%D0%86gorya_%D0%86s%D1%96chenka_z_60%D1%96tn%D1%96m_yuv%D1%96leiem_75848.html> (дата звернення 1.05.2018).
- 81.Глава УГКЦ у Ватикані розповів про екуменічну місію Східних Католицьких Церков//сайт: РІСУ, 11 жовтня 2017,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/vatikan/68571/> (дата звернення 3.05.2018).
- 82.Глава УГКЦ у Ватикані розповів про екуменічну місію Східних Католицьких Церков//сайт: РІСУ, 11 жовтня 2017,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/vatikan/68571/> (дата звернення 9.05.2018).
- 83.Глави релігійних організацій Запоріжжя виробили план спільних заходів на майбутнє//сайт: РІСУ, 23 січня 2017,

- <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/religious_relations/65839/>
(дата звернення 9.05.2018).
- 84.Глави Церков закликали Президента бути чесним і відмовитися від силових варіантів стосовно Майдану//сайт: Інститут релігійної свободи, 15 грудня 2013,
<http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1311%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk> (дата звернення 10.05.2018).
- 85.Грицак Ярослав, «Що залишилося після помаранчевої революції ?» // сайт: *Українська правда*, 18 жовтня 2010,
<<http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/18/559/>> (дата звернення 7.02.2018).
- 86.Громадське телебачення (продюсер), *прес-конференція голови УГКЦ Святослава (Шевчука)*, 13 січня 2014,
<<https://www.youtube.com/watch?v=pyglfSaSOSc>> (дата звернення 14.02.2018).
- 87.Група «Першого грудня» звернулася до учасників Євромайдану «Не бійтеся»//сайт: Ініціативна група «Першого грудня», 30 листопада 2013,
<<http://1-12.org.ua/2013/11/30/2552>>(дата звернення 28.03.2018).
- 88.Дмитро Шаповалов, *УАПЦ: У пошуках моделі творення Помісної Церкви*//сайт:РІСУ, 28 лютого 2005,
<http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/8929/> (дата звернення 17.10.2016).
- 89.Євромайдан. Народження. // сайт: Українська правда, 21 листопада 2014,
<<http://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/21nov/>> (дата звернення 3.03.2016).
- 90.Єдина Помісна Церкви допоможе об'єднати Україну,- президент України//сайт:РІСУ, 29 липня 2015,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/60683/> (дата звернення 23.04.2018).

- 91.Єдина Помісна Церкви означає для Путіна, що «бандерівці» загнали російську Церкву до української, - експерт//сайт: РІСУ, 5 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55591/> (дата звернення 19.04.2018).
- 92.Єдина Помісна. Хроніки діалогу про об'єднання православних Церков//сайт:РІСУ, 18 березня 2014, <<http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/review/55764/>> (дата звернення 18.04.2018).
- 93.Завданням Церкви – свідчити Істину,- о.Василь Рудейко// сайт: Християнин і світ, травень 2014, <<http://www.xic.com.ua/z-zhyttja/11-intervju/294-qzavdannja-cerkvy-svidchyty-istynu-i-cogo-namagalysja-dotrymuvatysja-svjashchenyky-na-majdaniq-o-vasyl-rudejko>> (дата звернення 12.03.2018).
- 94.Заява патріарха Філарета з приводу громадянський виступів на підтримку євроінтеграції України//сайт: УПЦ КП, 25 листопада 2013, <<http://www.cerkva.info/uk/publications/articles/4184-zajava-euro.html>> (дата звернення 08.02.2018).
- 95.Зустріч у Патріархії УГКЦ//сайт: Харківсько-Полтавського екзархату УАПЦ, 17 грудня 2015, <<http://uapc.org.ua/zustrich-u-patriarhiji-uhkts/>>(дата звернення 10.05.2018).
96. Ідея об'єднання частини УАПЦ із УГКЦ є дуже привабливою,-о. Іван Лещик//сайт: РІСУ, 29 лютого 2016, <https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/62659/> (дата звернення 1.05.2018).
- 97.Інформація про ВРЦіРО//сайт: ВРЦіРО, 23 липня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/council>> (дата звернення 28.02.2018).
98. Кисельов Олег, *Екуменічна ситуація в Україні у контексті Центральної та Східної Європи*//сайт: РІСУ, 19 вересня 2006,

- <https://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/12060/> (дата звернення 28.02.2018).
99. Коментар Наталії Шевчук щодо зустрічі комісії з діалогу УАПЦ і УПЦ КП//сайт: Андріївська церква, 9 квітня 2015, <<http://andriyivskatserkva.kiev.ua/komentar-natali%D1%97-shevchuk-shhodo-zustrichi-komisij-z-dialogu-uapc-i-upc-kp/>> (дата звернення 10.05.2018).
100. Комісії УАПЦ та УПЦ КП у підсумковому документі визначили конкретні кроки щодо об'єднання Церков//сайт: РІСУ, 9 червня 2015, <http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/60204/> (дата звернення 23.04.2018).
101. Комюніке круглого столу Церков і релігійних організацій України та Росії//сайт: ВРЦіРО, 11 вересня 2014, <<http://vrciro.org.ua/ua/statements/416-communicue-oslo-meeting-religious-leaders-ukraine-russia>> (дата звернення 9.05.2018).
102. Константинополь готовий допомогти створити в Україні Єдину Помісну Православну Церкву//сайт: РІСУ, 20 лютого 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/59195/> (дата звернення 19.04.2018).
103. Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що? , *«Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» - Київський міжнародний інститут соціології//сайт: Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 8 грудня 2013*, <<http://www.dif.org.ua/ua/events/gvkrigkaeths.htm> > (дата звернення 5.03.2016).
104. Майже половина православних українців хоче Єдиної Помісної Православної Церкви,- соціопитування//сайт: РІСУ, 5 грудня 2016, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/social_questioning/65349/> (дата звернення 23.04.2018).
105. Митрополит Методій (Кудряков): Україна – багата країна, але їй бракує державного розуму//сайт: РІСУ, 28 лютого 2014,

- <http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/55517/> (дата звернення 18.04.2018).
106. Митрополит УАПЦ благословив Євромайдан//сайт: Релігія в Україні, 2 грудня 2013,
<http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/24137-mitropolit-uapc-poblagosloviv-uevromajdan.html> (дата звернення (08.02.2018).
107. Місцєблюститєль предстоєтєля УПЦ МП попросив Путїна запобїгти роздїленню України та і Церкви//сайт:РІСУ, 2 березня 2014,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55538/> (дата звернення 19.04.2018).
108. Нарада представників християнських Церков України//сайт:РІСУ, 10 грудня 2009,
<https://risu.org.ua/ua/index/reference/major_religions/33310/> (дата звернення 28.02.2018).
109. Наталя Соколенко, *Група «Першого грудня» закликає до відкритого діалогу президента, політиків та громадськості*//сайт: Українська Правда. Блоги, 8 грудня 2013,
<<https://blogs.pravda.com.ua/authors/sokolenko/52a48104be100/>> (дата звернення 28.03.2018).
110. Нєсподївана заява Московського патріарха Кирила про українську Церкву//сайт: Радіо Свобода, 22 листопада 2016,
<<https://www.radiosvoboda.org/a/28133688.html>> (дата звернення 23.04.2018).
111. Патріарх Кирил боїться втратити УПЦ МП//сайт: РІСУ, 24 лютого 2014,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55455/> (дата звернення 18.04.2018).
112. Патріарх Кирил вважає тих, хто хоче «відірвати південні та західні російські землі від єдиного «Русского мира»// 14 березня 2014,

- <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55715/>
(дата звернення 19.04.2018).
113. Патріарх Святослав вірить у в реальність створення в Україні Єдиної Помісної Церкви//сайт:РІСУ, 4 червня 2011,
<http://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/ugcc/42680/> (дата звернення 7.03.2018).
114. Патріарх Філарет вважає, що ті, хто хочуть соборної та єдиної України, повинні підтримати об'єднання православних Церков//сайт: РІСУ, 6 березня 2014,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55597/> (дата звернення 19.04.2018).
115. Патріарх Філарет, *Київський Патріархат зростає, незважаючи на спротив*//сайт: УПЦ КП, 17 березня 2011,
<<http://www.cerkva.info/uk/intervju/1399-patr-int-kommentarii.html>> (дата звернення 28.02.2018).
116. Піджак і гудзик. В УПЦ МП відреагували на звернення до Вселенського Патріарха про надання автокефалії//сайт: РІСУ, 17 квітня 2018,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/70833/>
(дата звернення 23.04.2018).
117. Почаївська та Києво-Печерська лаври повинні належати УПЦ КП, - діячі культури та громадськості//сайт:РІСУ, 28 лютого 2014,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/55514/>
(дата звернення 19.04.2018).
118. Предстоятель УАПЦ на об'єднавчому соборі голосуватиме за патріарха Філарета//сайт:РІСУ,
<http://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/uapc/60366/> (дата звернення 23.04.2018).
119. Президент і Церкви офіційно просять Константинополь надати Томос про автокефалію//сайт: РІСУ, 17.04.2018,

- <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/70831/>
(дата звернення 23.04.2018).
120. Про екуменізм «знизу» в інтерв'ю з Главою УГКЦ Блаженнішим Святославом//сайт: Екуменізм в Україні, 25 листопада 2013,
<<http://www.ecumenism.com.ua/st/922/>> (дата звернення 20.03.2018).
121. Релігійні вузи на підтримку Євромайдану//сайт:Credo, 27 листопада 2013,< <http://www.credo-ua.org/2013/11/106217>> (дата звернення 23.03.2016).
122. Римо-Католицькі єпископи рішуче засудили спроби розгону Майдану//сайт: РІСУ, 11 грудня 2013,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/54592/> (дата звернення 13.02.2018).
123. Роковини путінського аншлюсу Криму: як це було ?// сайт: Еспресо, 16 березня 2015,
<https://espreso.tv/article/2015/03/16/rokovyny_putinskoho_anshlyusu_krymu_yak_se_bulo> (дата звернення 14.02.2018).
124. РПЦ: «Об'єднання самосвятів з УГКЦ позначиться на православно-католицьких відносинах//сайт:РІСУ, 8 червня 2016,
<http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/63618/> (дата звернення 17.10.2016).
125. Священики різних конфесій стоять на варті українських кордонів, допомагаючи військовим//сайт: РІСУ, 28 березня 2014,
<https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/faith_and_weapon/55905/>
(дата звернення 9.05.2018).
126. Священики УГКЦ встановили польову каплицю на Майдані// сайт: Патріарший собор УГКЦ, 3 грудня 2013,
<<http://kyivsobor.ugcc.org.ua/svyaschenyky-uhkts-vstanovyly-polovu-kaplytsyu-na-majdani/>> (дата звернення 12.03.2018).

127. Суми. Відбулася спроба захоплення єпархіального управління//сайт: Синодально-інформаційний просвітницький відділ УПЦ, 25 лютого 2014, <<http://news.church.ua/2014/02/25/sumi-vidbulasya-sproba-zaxoplennya-jeparxialnogo-upravlinnya/>> (дата звернення 18.04.2018).
128. У Запоріжжі різні конфесій за трапезою говорили про цілісність держави і дієвий патріотизм//сайт: РІСУ, 7 серпня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/57281/> (дата звернення 9.05.2018).
129. У Києві обговорили перспективи екуменічного руху//сайт: РІСУ, 18 грудня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/58521/> (дата звернення 1.05.2018).
130. У прощениу неділю 7 християнських конфесій Дніпропетровська об'єднала спільна молитва//сайт: РІСУ, 14 березня 2016, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/62807/> (дата звернення 9.05.2018).
131. У РПЦ побачили «миротворчість» у вторгненні Росії в Україну//сайт: РІСУ, 2 березня 2018, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55531/> (дата звернення 19.04.2018).
132. У Харкові обговорювали перебіг діалогу між УГКЦ та УАПЦ//сайт: РІСУ, 2 липня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/60407/> (дата звернення 25.04.2018).
133. У центрі Києва буде каплиця пам'яті героїв Небесної Сотні//сайт: Zaxid.net, 24 березня 2014, <https://zaxid.net/u_tsentri_kiyeva_bude_kaplitsya_pamyati_geroyiv_nebesnoyi_sotni_n1305209> (дата звернення 14.03.2018).

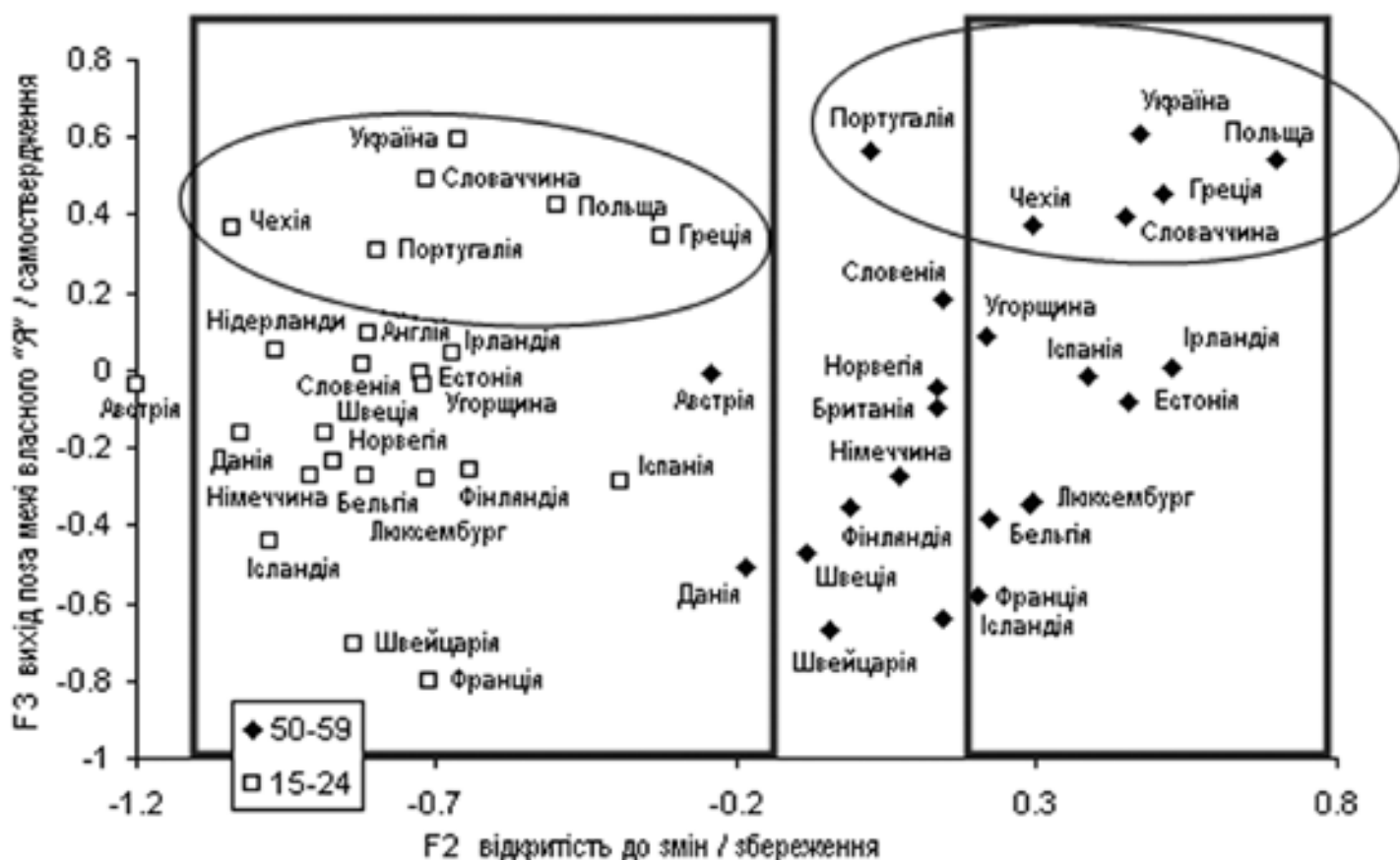
134. УГКЦ ніколи не була перешкодою в екуменічного діалозі,- патріарх Святослав (Шевчук)//сайт: РІСУ, 23 лютого 2016,<
https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/ukrainians_outside_of_Ukraine/62617/> (дата звернення 3.05.2018).
135. Унія існує вже 400 років і за цей час ніхто так і не запропонував іншу модель єдності,- владика Венедикт//сайт: РІСУ, 10 березня 2016,
 <https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/62768/> (дата звернення 3.05.2018).
136. УПЦ КП відмежовується від спроб захоплення єпархіального управління УПЦ МП у Сумах//сайт: РІСУ, 25 лютого 2014,
 <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/land_and_property_problems/55486/> (дата звернення 18.04.2018).
137. УПЦ МП закликає Патріарха Кирила не допустити кровопролиття в Україні//сайт: РІСУ, 2 березня 2014,
 <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55530/> (дата звернення 19.04.2018).
138. Усі президенти України, за винятком Януковича, мріяли про автокефалію Церкви,- Єленський//сайт: РІСУ, 23 квітня 2018,
 <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_society/70911/> (дата звернення 23.04.2018).
139. Харківсько-Полтавська єпархія продовжує об'єднавчий процес//сайт:Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 20 квітня 2016,
 <<http://uapc.org.ua/harkivsko-poltavska-jeparhiya-prodovzhuje-ob-jednavchyj-protses-2/>> (дата звернення 10.05.2018).
140. Церква повинна себе відчувати вільною та мужньою//сайт: Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 20 серпня 2015,
 <<http://uapc.org.ua/tserkva-povynna-vidchuvaty-sebe-vilnoyu-i-muzhnoyu/>> (дата звернення 3.05.2018).

141. Церкви України заявили про готовність сприяти примиренню та порозумінню між громадянами держави//сайт: РІСУ, 9 чеврня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/56690/> (дата звернення 8.03.2018).
142. Щоб ніколи не забути.60 вражаючих фото протистоянь у Києві//сайт: Vgorode.ua, 27 лютого 2014, <<http://kiev.vgorode.ua/news/sobytyia/212594-chtoby-nykohda-ne-zabyt-60-samykh-vpечatliauischykh-foto-protyvostoianyi-v-kyeve>> (дата звернення 10.05.2018).
143. Юрій Чорноморець, Нова сторінка історії українського християнства//сайт: РІСУ, 8 квітня 2015, <https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/59678/> (дата звернення 1.05.2018).
144. Якщо патріарх Кирил піддається російській владі, то може втратити українську паству, - експерт//сайт: РІСУ, 2 березня 2014, <https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55536/> (дата звернення 19.04.2018).
145. Михайло Черенков, *Богослов'я після Майдану: Зрозуміти, змінитись, уявити* //сайт: РІСУ, 9 грудня 2016, <<https://risu.org.ua/ua/index/blog/~cherenkoff/65408/>> (дата звернення 21.09.2018).
146. Боголов'я Майдану (частина 2)//сайт: Філософсько-богословського факультету УКУ, 8 лютого 2017, <<http://theological.ucu.edu.ua/podiyi/bogoslov-ya-majdanu-chastyna-druga/>> (дата зрвенення 21.09.2018).

Документальні фільми:

147. «Духовна варта. Священики на Майдані». Студія документальних фільмів, студія UA:Перший 20 лютого 2015.

Додаток 1

Розташування 24 європейських країн у просторі вартісних чинників, середні оцінки вікових груп 15–24 років й 50–59 років. Прямокутниками в кожній віковій групі обведено країни, які не мають статистично значущих відмінностей з Україною за чинником «Відкритість до змін – Збереження».

Джерело: Володимир Магун, Максим Руднєв, *«Життєві вартості населення України в європейському контексті»*.²⁵³

²⁵³ Я.Грицак, *Життя, смерть та інші неприємності*, Київ: Грані-Т, 2011, с.45

Додаток 2

Уряд прийняв розпорядження про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС

21.11.2013

14:58

Департамент інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату КМУ

Кабінет Міністрів України на засіданні 21 листопада 2013 р. прийняв розпорядження «Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами – членами, з іншої сторони», згідно з яким в інтересах національної безпеки України процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС призупинено.

Розпорядження прийнято з метою більш детального вивчення та опрацювання комплексу заходів, які Україна має виконати для відновлення втрачених обсягів виробництва та напрямів торговельно-економічних відносин з Російською Федерацією та іншими державами - членами СНД, формування належного рівня внутрішнього ринку, який забезпечував би паритетні відносини між Україною та країнами - членами ЄС, що є базовим принципом міжнародного права і основою економічної безпеки країни.

Згідно з розпорядженням, МЗС разом з Мінекономрозвитку та Мінпромполітики доручено запропонувати Європейському Союзу та Російській Федерації утворити комісію на тристоронній основі для опрацювання комплексу питань, спрямованих на відновлення втрачених обсягів виробництва та напрямків торговельно-економічних відносин, розширення та сприяння міжнародній торгівлі, подальшу лібералізацію ринків, узгодження регуляторної бази для покращення умов впровадження підприємницької діяльності.

Зазначеним міністерствам також доручено відновити активний діалог з Російською Федерацією та іншими країнами Митного союзу і державами-членами СНД щодо поживлення торговельно-економічних зв'язків з метою збереження та зміцнення спільними зусиллями економічного потенціалу держави.

Мінекономрозвитку, Мінпромполітики, Мінагрополітики, Міненерговугілля, Мінінфраструктури доручено внести зміни до державних цільових, галузевих та регіональних програм, спрямованих на розвиток торгівлі, виробничої кооперації та обмін технологіями з державами -членами СНД з метою збереження робочих місць та вирішення інших соціальних питань на основі підвищення економічної стійкості держави.

Рішення Уряду про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС²⁵⁴

²⁵⁴ Кабінет міністрів України, *Розпорядження про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС*, 21 листопада 2013, <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=246864953> (дата звернення 10.05.2018).

Додаток 3

Відмова Віктора Януковича від підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом	53,5
Жорстоке побиття демонстрантів на Майдані у ніч на 30 листопада, репресії	69,6
Заклики лідерів опозиції	5,4
Прагнення змінити владу в країні	39,1
Прагнення змінити життя в Україні	49,9
Солідарність зі своїми друзями, колегами, родичами, які теж на Майдані	6,2
Згортання демократії, загроза диктатури	18,9
На Майдані весело і цікаво	2,2
Бажання помститися владі за усе, що вона коїть в країні	5,2
Небезпека, що Україна вступатиме у Митний Союз і взагалі поверне до Росії	16,9
Гроші, які мені заплатили (чи обіцяли заплатити)	0,3
Інше (що саме?)	3,3
ВАЖКО СКАЗАТИ	0,5

Що спонукало Вас вийти на Майдан? (вибрати не більше 3-х головних причин)

Опитування проведене фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та Київським міжнародним інститутом соціології 7 і 8 грудня 2013р²⁵⁵.

²⁵⁵ Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що?, «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» - Київський міжнародний інститут соціології/сайт: Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 8 грудня 2013, <<http://www.dif.org.ua/ua/events/gvkr1gkaeths.htm>> (дата звернення 10.05.2018).

Додаток 4

Звернення МКУ до Глави та Отця УГКЦ Блаженнішого Святослава²⁵⁶

	КАНЦЕЛЯРІЯ КУРІЇ ВЕРХОВНОГО АРХІЄПІСКОПА
	№ 01/001
	Від 06.01.2014
	РЕЄСТРАЦІЯ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	
01601, м. Київ, вул. Франка, 19	
тел.: (044) 235-23-78, факс: 235-32-57	
E-mail: info@mincult.gov.ua	
13.01.2014, 1/3/13-14 На № _____	Предстоятелю Української Греко-Католицької Церкви, Верховному архієпископу Києво-Галицькому Святославу Шевчуку
Ваше Блаженство!	
<p>У засобах масової інформації активно поширюються повідомлення та сюжети про релігійну діяльність, яку в порушення вимог законодавства України про свободу совісті та релігійні організації здійснюють представники, зокрема, Української Греко-Католицької Церкви на майдані Незалежності міста Києва впродовж грудня минулого року та на початку нового – 2014 року.</p> <p>Особливу стурбованість викликає те, що систематичне ігнорування чинного законодавства з боку окремих ієреїв підтримується, нібито, священноначаллям УГКЦ, що має негативний вплив на загальну правову культуру та правосвідомість громадян – вірян Церкви.</p> <p>З огляду на Ваш особистий авторитет та авторитет Української Греко-Католицької Церкви, подальше ігнорування приписів законодавства України, що регулюють питання встановлення тимчасових споруд релігійного призначення (так званих "молитовних наметів") та проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій, вочевидь, може негативно позначитись на стані довіри між державою та церквою і релігійними організаціями в цілому, утвердженню миру та злагоди у суспільстві й релігійному середовищі.</p> <p>В цьому контексті Міністерство культури України, як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері релігій, в порядку здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про свободу совісті та релігійні організації звертає Вашу увагу на те, що відповідно до вимог статті 21 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії безперешкодно, тобто без відповідних дозволів (згоди), можуть проводитись лише в культових будівлях і на прилеглий території, у місцях паломництва, квартирах і будинках громадян та деяких інших місцях (на кладовищах, в місцях окремих поховань і крематоріях).</p> <p>В інших випадках, згідно з чинним законодавством, публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії проводяться шоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, яка, наразі, відсутня.</p>	

²⁵⁶ Заява Глави УГКЦ з приводу листа Міністерства культури України щодо підстав припинення діяльності релігійних організацій УГКЦ//сайт: УГКЦ, 13 січня 2014, <http://news.ugcc.ua/documents/zayava_glavi_ukrainskoi_grekokatolitskoi_tserkvi_z_privodu_lista_m%D1%96n%D1%96sterstva_kulturi_ukraini_shchodo_p%D1%96dstav_dlya_pripinennya_d%D1%96yalnost%D1%96_rel%D1%96g%D1%96ynih_organ%D1%96zats%D1%96y_ugkts_68842.html> (дата звернення 10.05.2018).

Додаток 5

Інфографіка рішень Верховної Ради України від 16 січня 2014р²⁵⁷

ДИКТАТУРУ УЗАКОНЕНО

				
Рух у колонах більше 5 авто — вилучення прав і автомобіля на 2 роки	Діяльність інформативства без держ. реєстрації — конфіскація техніки і продукції + великий штраф	Порушення порядку мирних зібрань встановлюватимуть за 24 години	Участь у мирних зібраннях у касці, форменому одязі, з вогнем — до 10 дб	Встановлення наметів, сцени чи навіть звуку без дозволу міліції — до 15 дб
				
Неповага до суду — 15 дб	Невиконання вимог про обмеження доступу до Інтернету — штраф 6800 грн.	Невиконання «законних вимог» СБУшників — штраф понад 2 тис. грн	Протокол про адмін. правопорушення можна вже не вручати особі, яку вважають порушником (достатньо «свідків»)	Підтвердження вручення повістки особі — тепер не лише її підпис, а «будь-які інші дані»
				
Блокування доступу до житла (нова кримінальна норма) — 6 років	Наклеп (повернуто до до Кримінального Кодексу) — 2 роки	Поширення екстремістських матеріалів — 3 роки	Групове порушення громадського порядку — 2 роки	«Масові заворушення» — 10 — 15 років
				
Збирання інформації про беркутівця чи суддю — до 3 років	Погроза міліціонеру — 7 років	«Іноземні агенти» — ГО, що фінансуються закордонними фондами, платитимуть податок на «прибуток»	ГО та церкви не можуть займатись екстремістською діяльністю	Держава може прийняти рішення про ЗАБОРОНУ ДОСТУПУ ДО ІНТЕРНЕТУ
				
Фінансування «політичної діяльності» ГО потребуватиме обов'язкового дозволу держави	Людину можуть засудити заочно, тобто у її відсутності на суді (у т. ч. до багатьох років тюрми)	До відповідальності за порушення ПДР тепер можна замість вождя притягнути власника авто	Нардепа можуть позбавити недоторканості і дати згоду на арешт на пленарному засіданні ВР	«Беркут» та посадовці, які вчинили злочини проти активістів майдану, звільняються від покарання

16 січня 2014 року Верховна Рада України з порушенням регламенту ухвалила ряд законів. За оцінками багатьох експертів ці зміни призведуть до згорання демократичних свобод і можуть бути спробою законодавчо затвердити диктатуру в Україні. Закони розроблені депутатами-регіоналами **Вадимом Колесніченком** та **Володимиром Олійником** та підтримані фракціями **Партії Регіонів** та **Компартії**. Зокрема мова йде про Закон «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» та Закон «Про внесення змін до Закону України «Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань»».

Перелік новачків неповний. Деталі — на сайті Верховної Ради України. Експрес-аналіз Тараса ШАМАЙДИ. Інфографіка Вадима МІСЬКОГО, Рух ЧЕСНО.

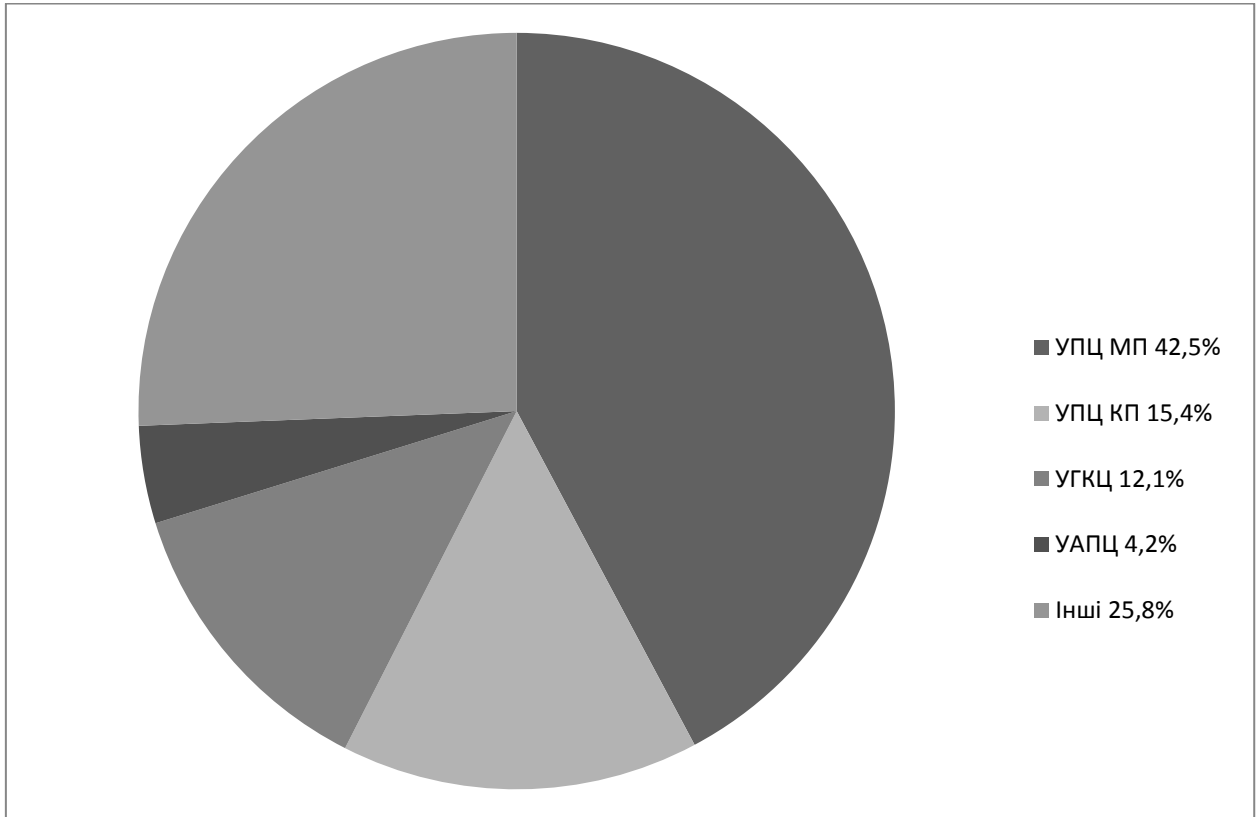

ЧЕСНО
одальній владі!
www.chesno.org

²⁵⁷ Верховна рада відкрила шлях до диктатури// сайт: Тиждень, 17 січня 2014, <<http://tyzhden.ua/Infographics/99150>> (дата звернення 10.05.2018).

Додаток 6

Відсоток парафій в Україні²⁵⁸

²⁵⁸ Звіт Міністерства культури «Про стан та розвиток релігійної ситуації»//сайт:УНІАН, 14 травня 2012, <<http://religions.unian.net/state/648249-religiya-v-ukraine-tsifry-i-faktyi.html>> (дата звернення 10.05.2018).

Додаток 7

Заява Ради Церков щодо рішення Росії про військове вторгнення в Україну

ЗАЯВА

Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій у зв'язку з рішенням Ради Федерації Федерального Зібрання Російської Федерації від 1 березня 2014 року

1 березня 2014 року Рада Федерації Федерального Зібрання РФ за поданням Президента Росії дала згоду на застосування російських військ в Україні. Введення військових сил іншої держави на територію України є загрозою не тільки для нашої країни, але й для миру та спокою на Європейському континенті загалом.

Ми закликаємо владу Росії відмовитися від військового та іншого, не передбаченого міжнародним правом та двосторонніми угодами втручання у внутрішні справи України. Російські можновладці мають усвідомити свою відповідальність перед Богом і перед людством за можливі непоправні наслідки військового конфлікту на українській землі.

Український народ має дружні, братні почуття до російського народу. Громадяни України не бажають розпалювання ворожнечі. Ми хочемо і надалі будувати з Росією братні відносини як суверенна, незалежна держава.

Ще раз засвідчуємо визнання легітимними сформованих Верховною Радою України органів державної влади та призначених Головою Верховної Ради України, в.о. Президента України О. Турчиновим та Урядом України посадових осіб.

Ми звертаємося до міжнародного співтовариства з проханням зробити усе можливе для збереження миру в Україні та збереження територіальної цілісності, суверенітету і недоторканості кордонів Української держави. Підрив миру і стабільності в Україні загрожує зруйнувати всю сучасну систему світової безпеки. Тому слід вжити всіх заходів, щоби в Україні внаслідок введення іноземних військ не розгорілася війна.

Церкви та релігійні спільноти України – з українським народом. Закликаємо усіх до посиленої молитви за нашу Батьківщину.

Нехай Господь береже всіх нас!

+ Онуфрій

Головуючий у ВРЦіРО,
Митрополит Чернівецький і Буковинський УПЦ,
Місцеблюстител ь Київської митрополичої кафедри

2 березня 2014 р.

Додаток 8

Кроки щодо об'єднання УАПЦ та УПЦ КП

ПІДСУМКОВЕ РІШЕННЯ

спільного засідання Комісії для ведення діалогу
Української Автокефальної Православної Церкви з УПЦ Київського Патріархату
і Української Православної Церкви Київського Патріархату з УАПЦ

Михайлівський Золотоверхий монастир, м. Київ

08 червня 2015 р.

Зібравшись на спільне засідання у присутності спостерігачів від Вселенського Патріархату Преосвященного Іларіона, єпископа Української Православної Церкви в Канаді, та Преосвященного Даниїла, єпископа Української Православної Церкви в США, Комісія УАПЦ для ведення діалогу з УПЦ КП і Комісія УПЦ КП для ведення діалогу з УАПЦ, разом вирішили наступне.

1. Висловити вдячність Його Всесвятості **ВАРФОЛОМІЮ**, Архієпископу Константинополя – Нового Риму і Вселенському Патріарху та Константинопольській Матері-Церкві, а також Українським Православним Церквам у Діаспорі, за надіслання спостерігачів у справі діалогу.

2. Констатувати, що УАПЦ згідно рішень V Помісного Собору (4-5 червня 2015 р.) та УПЦ КП згідно рішень Священного Синоду (від 12 травня 2015 р.), мають намір і бажання у близькому часі об'єднатися у єдину Помісну Православну Українську Церкву.

3. Визнати, що відповідно до канонічних норм, Статутів обох Церков та законодавства України, довершення бажання об'єднатися можливе лише на спільному Об'єднавчому Соборі.

4. Пропонувати Предстоятелю УАПЦ і її Архієрейському Собору та Предстоятелю УПЦ КП і її Священному Синоду невідкладно, до 30 червня 2015 р., прийняти рішення про скликання Об'єднавчого Собору для остаточного об'єднання УАПЦ і УПЦ КП в єдину Помісну Церкву.

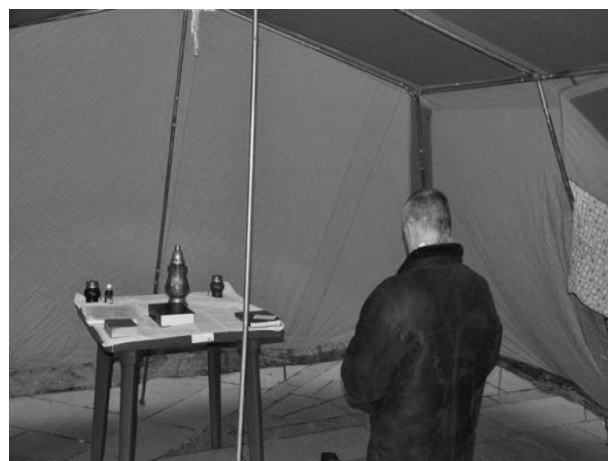
5. Склад делегатів Об'єднавчого Собору визначається на рівноправних засадах: всі єпископи УАПЦ та УПЦ КП, а також по одному делегату на кожні п'ятнадцять зареєстрованих релігійних організацій (базове число релігійних організацій визначається на підставі офіційних даних про реєстрацію Міністерства культури України станом на 1 січня 2015 р.). Розподілення представництва в рамках УАПЦ та УПЦ КП залежить від рішень їхніх статутних органів.

Митрополит Галицький

Митрополит Львівський

Ілюстрації 1

Встановлення намету-каплиці на Майдані²⁵⁹

²⁵⁹ Священники УГКЦ встановили польову каплицю на Майдані//сайт: Патріарший собор Воскресіння Христового УГКЦ, 3 грудня 2013, <<http://kyivsobor.ugcc.org.ua/svyaschennyky-uhkts-vstanovyly-polovu-kaplytsyu-na-majdani/>> (дата звернення 04.04.2016).

Ілюстрації 2

Священики на Майдані²⁶⁰

1. Ніч з 10 на 11 грудня під час штурму Майдану.

2. 22 січня. Священик закликає до перемир'я.

3. 24 січня. Священики між Беркутом та протестувальниками.

²⁶⁰ Щоб ніколи не забути.60 вражаючих фото протистоянь у Києві//сайт: Vgorode.ua, 27 лютого 2014, <<http://kiev.vgorode.ua/news/sobytyia/212594-chtoby-nykohda-ne-zabyt-60-samykh-vpechatliauischykh-foto-protyvostoianyi-v-kyeve>> (дата звернення 10.05.2018).

Ілюстрація 3

ВРЦіРО на зустрічі із президентом України Віктором Януковичем 13 грудня 2013р.²⁶¹

²⁶¹ Глави Церков закликали Президента бути чесним і відмовитися від силових варіантів стосовно Майдану//сайт: Інститут релігійної свободи, 15 грудня 2013, <http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1311%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk> (дата звернення 10.05.2018).

Ілюстрації 4

Зустріч Блаженнішого Святослава із духовенством УАПЦ(о)²⁶²

²⁶² Зустріч у Патріархії УГКЦ//сайт: Харківсько-Полтавського екзархату УАПЦ, 17 грудня 2015, <<http://uapc.org.ua/zustrich-u-patriyarhiji-uhkts/>>(дата звернення 10.05.2018).

Ілюстрації 5

XXVI єпархіальний Собор УАПЦ (о)²⁶³

²⁶³ Харківсько-Полтавська єпархія продовжує об'єднавчий процес//сайт:Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 20 квітня 2016, <<http://uapc.org.ua/harkivsko-poltavska-jeparhiya-prodovzhuje-ob-jednavchyj-protses-2/>> (дата звернення 10.05.2018).

Ілюстрація 6

Зустріч комісії щодо діалогу між УПЦ КП та УАПЦ 8 квітня 2015р.²⁶⁴

²⁶⁴ Коментар Наталії Шевчук щодо зустрічі комісії з діалогу УАПЦ і УПЦ КП//сайт: Андріївська церква, 9 квітня 2015, <<http://andriyivska-tserkva.kiev.ua/komentar-natali%D1%97-shevchuk-shhodo-zustrichi-komisij-z-dialogu-uarc-i-urc-kr/>> (дата звернення 10.05.2018).